

Liget

2026-10

október

XXXIX. évfolyam 10. szám

ligetmuhely.com

TARTALOMJEGYZÉK [XXXIX. évfolyam 10. szám]

Lányi András | **EL SEM KEZDŐDÖTT, MÁRIS VÉGE VAN?** 4

ISTENHÁTAMÖGÖTTISÉG

Bene Zoltán | **AMIT MAGÁRA VETT** 22

WORLD PRESS PHOTO

Cseszneky Miklós | **NEM MESS(Z)I apeva** 28

Szirmai Panni | **HÁROM MÉTER** 30

Csongor Andrea | **PANDAPORNÓ; A GÖRNYEDÉS MÓDSZERTANA** 32

Bíró Judit | **FEKETE HATTYÚK** 36

Győri-Simon Dóra | **EMBERRÉ AZ EMBERT** 39

Makó Ágnes | **BILINCS** 41

Victor András | **SZÓJA** 43

Kapitány Máté | **BOSZORKÁNY** 47

Taizs Gergő | **MESSZIRE SZÁMŰZÖTT** 53

Bene Zoltán | **NEM FELEJT** 55

Csury Balázs | **RÉMÁLOM** 61

Tallár Ferenc | **A HATALOM TELJESSÉGÉRŐL** [2-3] 64

Nyőgér Róbert | **ESTI MESE** 93

Rausch Kálmán | **A HOMO SAPIENS MÍTOSZA** [4] 94

Gyetvai Balázs | **HIPERVENTILÁCIÓ** 108

TEGNAPUTÁN

Cseszneky Miklós | **BEIKTATÁS** 110

Csury Balázs | **ÜDVTÖRTÉNET** 124

SZABADULÓSZOBA

Vörös István | **A SZABADSÁG ÚJ LAKÓI** 131

Csongor Andrea | **MAGÁBAN TART** 134

Cseszneky Miklós | **VÉSZKIJÁRAT** 136

Ács József | **MÁRVÁNYLÉPCSŐN** 141

Cselik Ágnes | **ALIGÁTOR ALCATRAZ** 143

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kissvábhegyi út 4-6.
info [kukac] ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

Alapító szerkesztők | Levendel Júlia, Horgas Béla
Felelős szerkesztő | Horgas Judit
Tervezőszerkesztő | René Margit
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kiss Lajos András, Victor András

Szerző
Lányi András

Dátum
2026. okt. 02.

ESSZÉ

EL SEM KEZDŐDÖTT, MÁRIS VÉGE VAN?

Posztökológiai világmagyarázatok

A zöld fordulat érdeklődés hiányában elmarad. Az emberiség öngyilkossága zavartalanul folyik tovább. A kilencszázhatvanas évek ellenkultúrájából kiemelkedő ökológiai mozgalom a kezdeti viharos sikerek után, prófétáinak minden várakozása ellenére nem hozott – egyelőre legalábbis úgy tűnik – olyan szellemi fordulatot az emberiség életében, mint annak idején a Nazareti tanítása a Római Birodalomban. A párhuzam mégsem önkényes: mindkét esetben a világ fennálló rendjét elutasító kis közösségek megvetett hite lett idővel és nem kevés megalkuvás árán államvallássá, s szolgálta akarva-akaratlan hanyatló birodalmak „fenntarthatóságát”.

> távoli országokba

Az ökológiai katasztrófa elleni védekezés mára beépült a jóléti állam céljai közé. A zöld civil mozgalmak és pártok népszerűsége azonban, sokan úgy vélik, csak addig tartott, ameddig a szennyező kibocsátások mérséklése, az állatjóléti és természetvédelmi intézkedések vagy az ellenőrzött forrásból származó egészséges táplálék beszerzése ténylegesen javította az emberek, elsősorban a tehetősebb középosztálybeliek életminőségét. A leginkább környezetterhelő iparágakat pedig igyekeztek távoli országokba telepíteni, így a zöld célok teljesülése nem okozott fennakadást az európai fogyasztók ellátásában. (Azért ezeknek a kiemelkedően környezettudatos népeknek továbbra is elég hatalmas maradt az ökológiai lábnyoma.)

Kibékíthetetlen ellentmondás akkor keletkezett az emancipáció liberális programja és az ökopolitikai törekvések között, amikor kiderült, hogy elemi létforrásaink védelme ennél többet kíván: a jólét elengedhetetlen feltételének vélt gazdasági növekedés visszafogását, az anyagi javak bőségére épített fogyasztói életforma teljes revízióját. Ezen a ponton a zöld törekvések egy láthatatlan, de áthatolhatatlan üvegplafonba ütköztek, sőt, maguk a társadalmi-környezeti átalakulás mellett elkötelezett liberális demokráciák is legitimációs válságba jutottak, legalábbis az üvegplafon-elméletet megalkotó Daniel Hausknost szerint (Hausknost 2020). Legitimitásuk hagyományos alapja, választóik jólétének és biztonságának védelme, illetve az erőforrások elosztásával kapcsolatos konfliktusok kezelésének képessége vált hirtelen bizonytalanná, amikor a zöldek elkezdték magyarázni, hogy a jólét azonosítása a javak minél nagyobb tömegének minél gyorsabb elhasználásával teljes képtelenség. Választani kellett, és az emberek a környezet védelmével szemben megszokott életformájukat részesítették előnyben.

Áldozatául esik-e a zöld átmenet a liberális demokrácia bukásának vagy éppen ő maga lenne a kudarc okozója? Félrevezetik-e híveiket a környezetvédők, amikor egy olyan összeomlás ellen mozgósítanak, amelyről már tudják, hogy elkerülhetetlen? Mi jöhet világunk vége után? Egyáltalán, mit jelent ebben az esetben az „után”? És milyen alapon állítják egyesek a

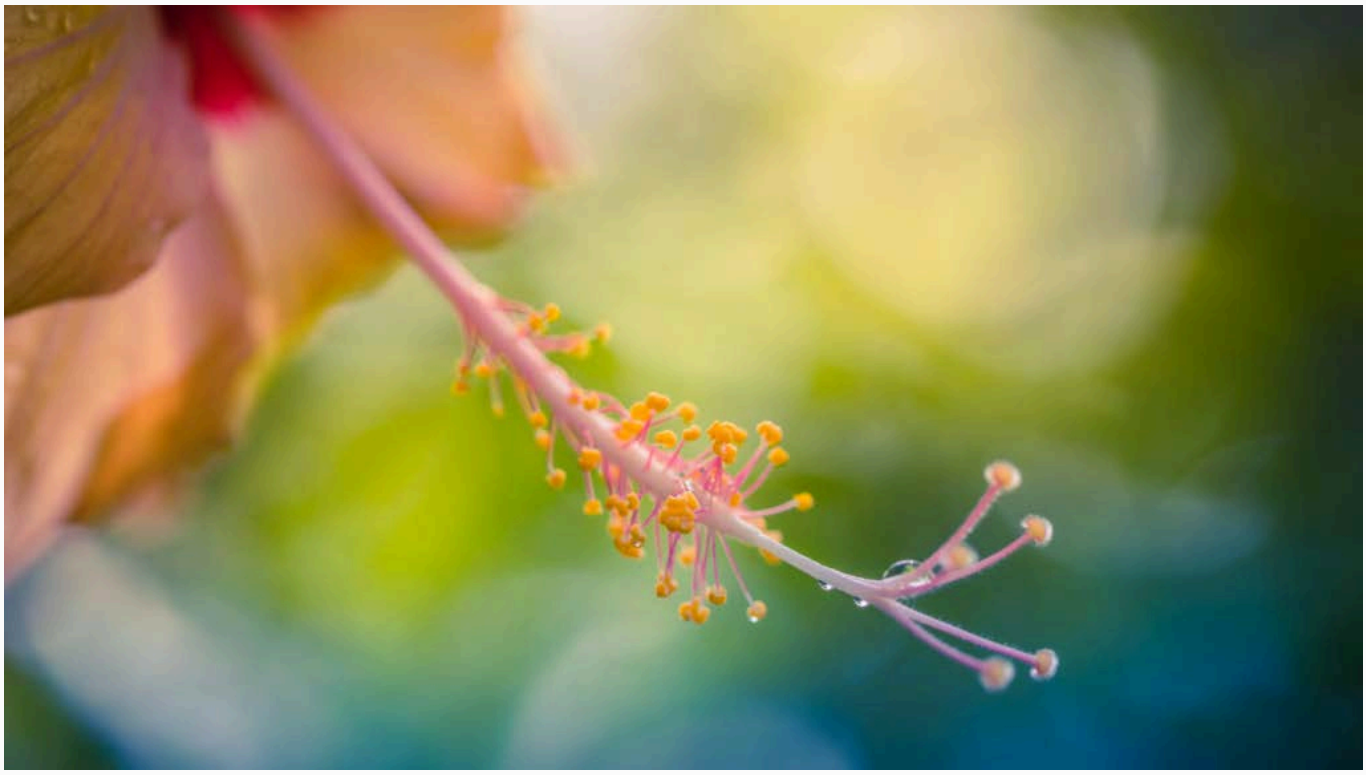
szélsőbaloldalon, hogy az ökológiai gondolat csak ópium a népnek? Az alábbiakban néhány, egymásnak is ellentmondó elméletet szeretnék bemutatni, melyek egyedüli közös vonása, hogy az ökológiai politika kudarcáról tudósítanak és azt alkalmatlannak találják jövőnk befolyásolására. Hogy miért látom másképpen a zöld törekvések útját és kilátásait? Nem utolsó sorban azért, mert a felvilágosult modernitás alapértékeinek – melyek valóban elválaszthatatlanok az ökológiai világnézettől – nem a közeli jövőben kell búcsút mondanunk, szerintem már a múltban feladtuk ezeket. S könnyen elképzelhető, hogy éppen ez az, ami az ökopolitika érvényesülését akadályozza.

*

Hausknost bécsi kollegája, Ingolfur Blühdorn egyike azoknak, akik a leghatározottabban hirdetik a liberális világrend összeomlását. Szerinte nem a kapitalizmus logikája került ellentmondásba az ökológiai fenntarthatóság céljaival, ahogyan azt a zöld baloldal szeretné a világgal elhitetni, hanem maga a demokrácia vált afféle üvegplafonná az ökológiai átmenet útjában. Választanunk ezentúl csak a fenntarthatatlanság politikájának demokratikus vagy tekintélyelvű-technokrata legitimációja között lehet (Blühdorn 2020, 2025). A társadalmi-ökológiai átalakulás programját szerinte a saját feloldhatatlan belső ellentmondásai ásták alá. Ez a gondolkodásmód, írja, „a természet instrumentalizálását, kizsákmányolását és elpusztítását közvetlen összefüggésbe hozta az embereket elnyomó, rabságban tartó uralommal", ezért az ökológiai átmenetet az emancipációs program részének tekinti (Blühdorn 2025: 501). Az emancipáció jelentése azonban napjaink fogyasztói társadalmaiban megváltozott. Eredetileg a morális autonómia feltételeinek biztosítását jelentette az egyén számára. A szabadságot az erkölcsi kötelesség összefüggésében tárgyaló kanti felfogásba jól beleillett az ökológiai kategorikus imperatívusz: az ökoszisztéma egységének, épségének és szépségének fenntartása iránti kötelesség, a jövő nemzedékek érdekeinek figyelembevétele vagy a globális igazságosság igénye. Csakhogy, állapítja meg Blühdorn, a fogalom eredeti értelméből mára nem sok maradt: az emancipációs küzdelmek logikája messze eltávolodott a racionálisan mérlegelő, felelős erkölcsi szubjektum ideájától. „A liberális modernizáció elbukott, mert a liberalizmus győzedelmeskedett", idézi Patrick Deneen sommás megállapítását (Blühdorn 2025: 517). „Az önrendelkezés és önmegvalósítás nevében ugyanis következetesen megkérdőjeleztek minden mértéket és korlátozást", magyarázza másutt, vagyis a liberális program emancipálta magát a saját normái alól, s azokat felcserélte a korlátlan önmegvalósítás (helyesebben önérvényesítés) követelményével (Blühdorn és Seyd 2025: 490). Márpedig, ha mindenkinek a maga módján, másoktól függetlenül követelünk jó életet, azaz tagadjuk, hogy az egyéni döntések erkölcsi igazolásra szorulnának és nem ismerjük el feltétlen, bárkire érvényes kötelességek létezését, akkor a szabad társadalom óhatatlanul a mértéktelen pazarlás társadalma lesz, az pedig megköveteli a gazdasági teljesítmény szüntelen növelését.

> nem figyeltek eléggé

Míg korunk liberalizmusa az alapító atyák morális elkötelezettségét adta fel, addig az ökológiai program a maga politikai jellegét. Az intézményesülés kihívásával szembesülő zöld pártok és civil szervezetek a morális felháborodást tudományosan megalapozott érvekre igyekeztek felcserélni. A tények meggyőző erejébe vetett túlzott bizalom azonban Blühdorn és Seyd szerint visszaütött. „Az ökológia kategorikusnak vélt imperatívusza éppen csak annyira kategorikus, amennyire azok a társadalmi normák, amelyeken alapul. Ezért az ökológiai problémákat nemcsak úgy lehet megoldani, hogy a megsértett normákat betartjuk, hanem úgy is, hogy elvetjük azokat az előírásokat, amelyek érvényességüket igazolják." (Blühdorn és Seyd 2025: 490–491.) A környezetvédők a természetben zajló folyamatokra összpontosítottak, és nem figyeltek eléggé a társadalomban végbemenő változásra. Ott találták magukat a tudományos igazság oldalán, a fogyasztói szabadság szószólóinak engedve át az „egyszerű emberek" képviseletét, akik az ész törvényei ellen a szív jogán tiltakoznak. A populista politika ki is használja ezt: a tudóskodó környezetvédők állítólagos tényeit relativizálja („egyes tudósok véleménye szerint") és szubjektivizálja („nekik az állatok jóléte fontosabb, mint az embereké"), és a klímatagadók, oltástagadók, mágusok, UFO- és laposföldhívők táborát vezeti rohamra ellenük. Rájöttek, hogy nem a társadalmat kell megváltoztatni, hanem a problémák percepcióját.

A jobboldali populizmus, figyelmeztetnek a szerzők „többé nem a kapitalizmus logikája és az elitek ellen fordul, hanem az ökológiai emancipáció értékei, intézményei és képviselői ellen. Ez utóbbiak, amikor ragaszkodnak az ökológiai észszerűség követelményéhez, amikor kollektív önkorlátozást ígérnek és a világtársadalom valamennyi tagjával szemben fennálló erkölcsi kötelességeinkre emlékeztetnek, beleértve a jövő nemzedékeket is, hatalmas terhet vesznek a nyakukba, miközben a szélsőjobb hívei számára éppen a megszabadulás e kötelezettségektől okoz megkönnyebbülést s lesz remény és optimizmus forrása" (Blühdorn és Seyd 2025: 488.).

baljós zöld próféciák

Visszatekintve Blühdorn még azt is az ökológiai törekvések hitelvesztésének, szerinte végérvényes kudarcának okai között tünteti fel, amit korábban sokan sikerként könyveltek el: a környezetvédelmi célok növekvő politikai elfogadottságát. „A jóléti állam ezáltal időt vásárolt a fogyasztó kapitalizmus számára, hogy problémáit externalizálja és kiterjessze", azaz áthárítsa más földrészek lakóira és a jövő nemzedékekre, mindenesetre eltüntesse azokat a választópolgárok szeme elől (Blühdorn 2025: 505.). Közben teltek-múltak az évek és úgy tűnt, a baljós zöld próféciák egyike sem teljesül: sem az ökoszisztéma, sem az ipari társadalom nem omlik össze egyhamar. A társadalmi-ökológiai fenntarthatóság ígéretéről ellenben kiderült, hogy az puszta illúzió: a Nyugat vagy versenyképességét adja fel, vagy ökológiai elkötelezettségét.

Az osztrák politikatudós ítélete kérlelhetetlen: az utóbbi fog történni, történik már ma is. A jóléti társadalmak kiváltságos életformájuk megőrzése érdekében nemcsak az ökológiai emancipáció programjával szakítanak, hanem azzal együtt feláldozzák magát a liberális demokráciát, a jogállam intézményeit és az emberi jogok melletti elkötelezettségüket is. „A posztliberális modernitás azonban – bár autokratikus és technokrata, az autonómiát egyre inkább a mesterséges intelligenciának engedi át, és feltehetőleg Kína globális irányításával megy végbe – önmagában még nem pesszimista, defetista vagy disztopikus, csupán egy teljesen új társadalom kezdetét jelenti, azt a korszakot, amely a liberális gondolat, életmód és intézmények romjaira épül" (Blühdorn 2025: 518–519.).

Nézeteivel korántsem áll egyedül. A posztökológiai korszak kifejezés polgárjogot nyert a politikatudományban. A napi politika látványos illusztrációval szolgál ehhez a fordulathoz: a zöld átmenet ambiciózus programját meghirdető liberális demokraták Európa-szerte defenzívába szorultak a jobboldali populizmus ellentámadásával szemben. A magaskultúra státuszát lerombolta a szociális média. A tömegek életérzését alakító (gondolkodásról ezen a szinten nem beszélek) influenszerek és PR-szakemberek virtuális valóságában nincs klímaváltozás. A post-truth derűs és mozgalmas világában a bolygó eltartóképességét illető aggodalmak nem egyebek fondorlatos összeesküvésnél, amelyet a műszaki-gazdasági haladás és jólét megátalkodott ellenségei szőnek.

*

Maga az ökológiai mozgalom is a kifáradás jeleit mutatja. Senkit ne tévesszen meg Greta Thunberg fellépése vagy az európai nagyvárosok utcáin péntekenként a jövőért önfeledten tüntető fiatalok sokasága. A látványos akciók ugyanúgy, mint az ökológiai spiritualitást hirdető guruk, a kizárólag természetes anyagokat tartalmazó étrendkiegészítők, ökoesztétikai műalkotások és műkincs-romboló heppeningek csak azt mutatják, hogy a zöld kínálatnak ugyanolyan helye van a fogyasztói tömegkultúra portfóliójában, mint bármi egyébnek. Az óvatosan professzionalizálódó ökológiai világnézet tudós képviselői maguk sem próbálnak már

valamiféle új rend előfutárainak látszani. Inkább csak egy különös tudásterület specialistái ők, akik akadémiai karrierjüket építgetik és impakt-faktorukat hizlalják, mint bárki más.

A zöld sikerlisták élén pedig a kőolajvezeték-robbantó katedraforradalmárokat felváltották az elkerülhetetlen és közeli összeomlás prófétái. Kiindulópontjuk jogosultsága cáfolhatatlan. Egyfelől igaz, hogy a klímakatasztrófa immár elháríthatatlan, az ökoszisztémák degradációja vészes méreteket öltött, és a még rendelkezésre álló tiszta ivóvíz, illetve termőtalaj nem lesz elegendő nyolc, kilenc, majd tízmilliárd ember eltartására. Másfelől el kell hinnünk a társadalmi és politikai folyamatok kutatóinak, hogy jelenleg sem a demokratikus, sem az autokratikus államok nem mutatnak hajlandóságot a szükségesnek mondott radikális pályamódosításra, mert azzal uralmuk gazdasági alapjait kockáztatnák, miközben alattvalóik többsége nem támogatja a zöld kisebbség által szorgalmazott reformokat. Akkor pedig e két feltevésből a napnál világosabban következik civilizációnk pusztulása.

> posztapokaliptikus véleményvezérek

A csalódott – az emberiségben, a politikában és önmagukban csalódott – zöld filozófusok, kiégett aktivisták a szorult helyzetbe került politikusok gyakran bevált mentségéhez folyamodtak: amit nem tudsz megakadályozni, annak állj az élére. És a katasztrófa élére álltak! Nem mozgósítanak többé az emberiséget fenyegető veszedelmek elleni védekezésre, inkább maguk győzködik közönségüket arról, ami ellen odáig küzdöttek, nevezetesen, hogy a pusztulás elkerülhetetlen. A

mélyalkalmazkodás prófétája, Jem Bendell ugyanolyan feleslegesnek tartja a természet védelmében hozott áldozatokat, mint Donald Trump, azzal a csekély különbséggel, hogy míg az amerikai elnök szerint e veszedelmek mondvacsináltak, a posztapokaliptikus véleményvezérek szerint elháríthatatlanok. A lényeg és egyúttal népszerűségük közös magyarázata, hogy felmentenek a cselekvés alól, akár a végtelen növekedésbe vetett bizalom, akár a közeli biztos vég tudatában.

A mélyalkalmazkodás programja kiválóan illik a posztökológiainak mondott stratégiába: célja az előttünk álló elkerülhetetlen veszteség elviseléséhez kellő tudatállapot elérése. A tennivalókat a politikai szférán kívül jelöli ki, az igazi szabadság birodalmában, amely véleményük szerint idebenn keresendő, a lélek mélyén. A közös meditáció a mulandó földi dolgokhoz való ragaszkodás hiábavalósága fölött nemcsak a gyászmunka elvégzésében segíti híveiket, de közösségi élményt is nyújt számukra (Bendell és Read 2023).

Igazságtalanok lennénk azonban, ha figyelmen kívül hagynánk a közelgő összeomlás túlélésére spekuláló posztapokaliptikus irányzat radikális – és félrevezető – politikai mondanivalóját. Világunk vége nem a világ vége, terjedt el a hír Paul Kingsnorth és Dougald Hines sokat idézett Dark *Mountain Manifestó*ja nyomán (Kingsnorth és Hines 2009). Az összeomló technológiai civilizáció romjain új világ épülhet, amelyben végre lehetőség nyílik ember és ember, ember és természet erőszakmentes, harmonikus együttélésére (amely csak mostanáig volt lehetetlen, a mindenkori jövőben ellenben nemcsak lehetővé válik, de épp ebben rejlik az isteni világterv/történelmi haladás végső értelme.) Felkészülni ma már csak erre érdemes, mert a romlás megállíthatatlan, a globális kapitalizmus vagy ha úgy tetszik, a nyugati, technológiai, ipari stb. civilizáció, szóval a fehér angolszász protestáns férfiak uralma javíthatatlan és gyógyíthatatlan. Ne sirassuk, alkossunk jobbat helyette! „Az utópia a másik oldalra került: ma azok az utópisták, akik azt hiszik, hogy minden ugyanúgy mehet tovább, mint eddig, miközben a realisták az átalakuláson dolgoznak és energiáikat a helyi rezilienciába fektetik. Nemzedékünk látóhatára az összeomlás. Az összeomlás azonban nem a vég – ez jövőnk kezdete. Új életformákat találunk fel, másképpen fogunk gondoskodni önmagunkról, a többi emberről és összes lénytársunkról", olvasom Pablo Servigne és Raphael Stevens: *Hogyan fog minden összeomlani?* biztató címet viselő sikerkönyvének ajánlásában (Servigne és Stevens 2020).

E tanítás kétértelműségét marxista előzményeitől örökölte. Már ott sem világos, hogy a világkapitalizmus összeomlása – a kisajátítók kisajátítása – a *Tőke* első kötetének végén előírt módon magától megy majd végbe, vagy pedig a világ proletárjainak egyesülése folytán, kegyetlen osztályharcban, diktatórikus eszközökkel. A dilemma időközben megoldódott, a feladatra kiszemelt ipari proletariátus ugyanis elpárolgott, nem érte meg a globális kapitalizmus végét. Ez azonban önmagában még nem igazolja az összeomlással kapcsolatos túlzott várakozásokat. Éspedig azért nem, mert a krízis – és most mindegy is, hogy pontosan minek a válságáról beszélünk – lassú, esetleg évszázadokig elhúzódó, zavaros, erőszakos eseményekben bővelkedő folyamatnak ígérkezik. Az előttünk álló hosszú korszak nagy kérdéseinek egyike, hogy sikerül-e természeti létforrásainkból annyit átmenteni, amennyi az emberhez méltó létezéshez elengedhetetlen. A másik, hogy a fenntarthatatlan népességszám drasztikus csökkenését a következő száz évben mi idézi elő: tömegpusztító fegyverek, járványok, éhínség vagy netán a bölcs előrelátás? Amiben történelmi tapasztalataink és földrajzi ismereteink alapján biztosak lehetünk, csupán annyi, hogy e változások a glóbuszon nem egy időben és nem is egyféleképpen mennek végbe (Alt 2023, Lowenhaupt Tsing 2015, Morton 2013). Ennek pedig fontos következménye, hogy bőven nyílik majd tér a helyi önvédelem autonóm kezdeményezései számára, ha nem a fenntarthatatlan rendszeren belül hajszolják a fenntarthatóság illúzióját, de nem is a mélyalkalmazkodásnak nevezett gyászmunkával töltik idejüket.

Ne legyenek azonban kétségeink: az előttünk álló időszak véres háborúkban legalább olyan gazdag lesz, mint volt a huszadik század. A haditechnika fejlődése folytán minden eddiginél pusztítóbb konfliktusokra nyílik kilátás, miközben az elnyomó apparátusok ezzel párhuzamos fejlődése gyakorlatilag kizárja, hogy e háborúk áldozatai lerázzák az őket megnyomorító és

halálba hajszoló zsarnokok uralmát. Az eurázsiai kontinens, valamint Afrika nagyobb részén már ma is ez a helyzet – ideje észrevenni.

> bárhol és bármikor

Mindebből következik, hogy a sötét évszázadok elől egy kolostor magányába elvonulni s ott hű társak között tétlenül szemlélni világunk pusztulását, akinek ez tetszik, reális program lehet, ezzel szemben az összeomlás utáni újrakezdésre készülni ostobaság. Kezdeni valamit ott és akkor kell – tehát bárhol és bármikor, neked, olvasó, most azonnal –, ahol éppen vagyunk, mert nincs következő felvonás, se szünet két felvonás között. A történelem nem így működik. Mindig „közben" vagyunk, és a tízezer dolog mindig egyszerre zajlik, lassan és összevissza.

*

Hacsak… hacsak nem álproblémával viaskodunk. A posztökológiai elméletek színes egyvelegéből kiemelkedik a nemalkalmazkodás szószólója, Erik Swyngedouw, aki Lucas Pohllal írt tanulmányában magát az ökológiai gondolkodás kiindulópontját kérdőjelezi meg: a természeti korlátok puszta létét. A természet fogalma koronként változó tartalmú emberi alkotás, hogyan lehetnének tőlünk független határai? Végességének látszatát csupán a tőke bővített újratermelésének végtelensége teremti. A természet istenpótlék, állítják, egy újabb szent tekintély, amelyet ezúttal a zöldek találtak ki, hivatkozási alapul, hogy megmondják a szekularizált emberiségnek, mit szabad és mit nem szabad tenniük, hogy mi a jó és mi a rossz. A kapitalista képzeletvilág széthullásával azonban el kell tűnnie a természeti korlátok képzetének is. „A természeti korlátok, a bolygó határai vagy az erőforrások kimerülése nem léteznek sem a természetben, sem az ember számára, csupán a tőke végtelensége teremti őket anyagi és átvitt értelemben egyaránt. A környezeti korlátokat a tőke korlátlan terjeszkedése állítja elő, ami fennmaradásának feltétele, valamint az élvezetvágy ugyanilyen végtelen késztetése" (Pohl és Swyngedouw 2025: 639.).

Végre két igazi marxista a marxizáló zöldek között! Pohl és Swyngedouw nem felejtette el, hogy Marx a haladás értelmét, az emberiség felszabadítását a természeti vak szükségszerűség legyőzésétől várta. Legyőzni valamit vagy alkalmazkodni hozzá, ez a kettő nagyon nem ugyanaz. A zöldek depolitizálják a társadalmat: nem hagynak más választást: komor aszkézis vagy a természettel szembeni erőszak. Amikor a katasztrófa lefegyverző és elbutító félelmét terjesztik, írják, akarva-akaratlan az elnyomás és kizsákmányolás cinkosaivá lesznek. Így szó szerint.

Az ökológiai válság rémképe szerintük a kulturális kapitalizmus fegyvertárából került elő, és a technokrata gondoskodás uralmát igazolja. Az igazi politikai cselekvés ennek a leleplezése. Nem holmi környezetvédelem, hanem a hatalom szimbolikus rendjének meghaladása, amely fenntartja a rettegést az összeomlástól. „Az az ökológiai tudatosság, amelyre itt hivatkozunk, másfajta ökológiára épül, mint amely az elmúlt években a nép ópiuma volt, és amely az emberi természet félreértésén alapul”, állítják harciasan. „Magunk mögött hagyva a neoliberális dogmát, hogy a társadalom egymástól elszigetelt, rugalmasan alkalmazkodó egyénekből áll, akik a saját élvezetük érdekében gyakorolnak uralmat a természet felett, a pszichoanalitikus eredetű politikai ökológia ontológiai tökéletlenségünkre emlékeztet, amely bennünket emberré tesz. Ami bennünk közös, az a hiány. Ebből másféle és valójában sokkal kielégítőbb viszony bontakozik ki ember és természet között, párhuzamosan az antikapitalista vízióval. E kettős törekvés középpontjában az emancipáció áll mint politikájának kiindulópontja, az a folyamat, mely által a szubjektum előtt feltárul a szabadság szakadéka. Az emancipáció így kettős értelemmel rendelkezik: szabadulás az ökológia mint uralkodó narratíva fogságából és a szabadság szakadékának felismerése” (Pohl és Swyngedouw 2025: 640.).

A szabadság szakadékának mélyéről Slavoj Žižek integet felénk: „El kell fogadnunk a paradoxont: a felszabadítás végső kegyetlenségét, kényszeríteni kell, hogy szabad lehess. Ha megbízol abban, amit az érzékeid spontán jólétnek mutatnak, sosem leszel szabad. A szabadság fájdalmas" – idézik szerzőink a szlovén filozófust (Pohl és Swyngedouw 2025: 635.). Amit ökológiai világnézetnek szoktak nevezni, szerintük az emberi természet ugyanolyan félreértésén alapul, mint maga a neoliberális társadalom. Mert a haladás nem egyre bőségesebb szükségletkielégítést jelent, az ökológiai önkorlátozás pedig nem alkalmazkodás a természet törvényeihez. A szabadságnak a jóléthez se így, se úgy nincs semmi köze. Az ember nem képes összhangban élni a természettel, önmagával se képes.

> örökös hiányérzet

Marx elidegenedés-elméletét a pszichoanalitikus Lacan szellemében továbbgondolva azt állítják, hogy az elidegenedés a természettől, szemben Marx várakozásával, a tőkés kizsákmányolás felszámolásával sem tűnik el, mert a meghasonlottság önmagunkkal és a természettel létünk alapvonása. Ez a leküzdhetetlen, örökös hiányérzet minden emberi erőfeszítés indítéka: a tudat, hogy az ember sosincs készen. A szerzők antropológiai alapvetésében, amely a cikk fő mondanivalója, őszintén szólva, nem látok sok újdonságot. A haladásért lelkesedő tizenkilencedik század egyik kedvenc eszméjéről van szó: „Küzdést kívánok, diszharmóniát!" – már Lucifer is ezért lázad az isteni világrend ellen. Az ember és más élőlények közötti egyenlőségről álmodó korai mélyökológusok, akik valamiféle sosemvolt összhangot kívántak helyreállítani ember és természet között, e sorokat olvasva esetleg találva érzik magukat. Az ezredforduló utáni ökofilozófiai törekvéseket azonban inkább a radikális számvetés jellemzi az ember kitüntetett léthelyzetéből fakadó felelősséggel, még ha a szabadságot nem is látják s láttatják szakadéknak. Inkább megértő létmódról, léttanúságról beszélnek, a hermeneutikai és fenomenológiai filozófia belátásaira hivatkozva. E fordulat bemutatásáról másutt írtam (Lányi 2018, 2020).

*

Az idézett szerzők abban mindenesetre egyetértenek, hogy az ökológiai politikának vége van. Véleményük, láttuk, csupán a halál okainak azonosításában különbözik. A csalódott zöld aktivisták és akik őbennük csalódtak, a politikai cselekvés értelmébe vetett hitüket veszítik el. Ezentúl az elkerülhetetlen összeomlás túlélésére összpontosítanak (mélyalkalmazkodás), míg a derűlátóbbak az összeomlás utáni újrakezdésről szőnek jámbor terveket. Blühdorn együtt temeti az ökopolitikai törekvéseket az emancipáció liberális programjának többi elemével: a nép nem kívánja, a hatalom nincs rászorulva. Helyzetértékelését részben osztják a baloldali radikalizmus szószólói is, legfeljebb más következtetést vonnak le belőle: szerintük nem az emancipáció programját kell feladni, csak az ökológiai narratívát, amely ember és természet viszonyának félreértésén alapul.

Marxista és strukturalista kritika egyaránt az ökológiai narratíva ideologikus természetét kívánja leleplezni. Az előbbi szerint a technokratikus uralom igazolására szolgál, amely elhitette magáról, hogy képes megvédeni az embereket a vélt természeti katasztrófától. Az utóbbi számára „a természet tisztán kulturális fogalomként értendő" és „a természet eltűnésére nem úgy kell tekinteni, mint a környezetben tapasztalható eseményre, hanem mint a dolgok észlelésének módjában bekövetkező változásra? (Blühdorn 2000: 39). A környezetvédelem zászlaja alatt, magyarázza a posztökológiai politikának szentelt korábbi könyvében (Blühdorn 2000), a haldokló modern kultúra vívja utóvédharcát s védelmezi az elavult humanista tradíció a természettel és a természetessel kapcsolatos normáit. Ezzel szemben Blühdorn szerint az etikának azokat a társadalmi struktúrákat kell tükröznie, melyeken alapul, és mivel a rendszerek mindenekelőtt az őket alkotó viszonyok újratermelésében érdekeltek – ami a mi esetünkben, teszi hozzá, növekedést és profitot jelent –, maga az újratermelés lesz a legfőbb érték. Áll ez az egyénre nézve is, mert identitását mindig a rendszer-követelmények határozzák meg, legalábbis Niklas Luhmann rendszerelméletének szellemében, amely Blühdorn számára a legfőbb hivatkozási pont (Blühdorn 2000: 159–170). Ebben a determinisztikus világban nem jut hely a radikális változást sürgető ökoetikának. „A sajátosan ökológiai probléma, amely nem objektív fizikai valóság volt, hanem elsősorban és leginkább a modern szubjektum identitás-problémája, ezáltal ténylegesen eltűnik," jelenti ki. Ökoetika nem létezik, mert a léte önellentmondó. Achilles ezúttal sem érheti utol a teknőst.

Vége van-e hát az ökológiai politikának – egyáltalán, mit jelent az igazságon-túli világban, a posztapokaliptikus próféciák korában, a valóságos virtualitás posztmodern örökkévalóságában, ha valaminek „vége" van?

úgynevezett szükségletei

Ami tökéletes kudarcot vallott és tévedésnek bizonyult, az a remény volt, hogy a földi életet – saját kivételezett helyzetünket a világegyetemben – fenntartó rendszerek összeomlása majd rábírja az emberiséget a természeti források kíméletesebb használatára. Akik így gondolkoztak, nem vették figyelembe, hogy a technikai civilizáció emberének nincs többé semmiféle közvetlen kapcsolata a természeti folyamatokkal, ideértve a saját emberi természetét is, melynek működéséről, a saját úgynevezett szükségleteiről sem gondol egyebet, mint amit a tömegmédia elhitet vele. Még érezni sem érez többé olyasmit, ami ellenkezne azokkal a vágyakkal és félelmekkel, melyekre ebben a virtuális környezetben szert tehet. De a zöldek talán nem is a tudományban bíztak, hanem egészen egyszerűen a józan észben. Nem számoltak azzal, hogy amit józan észnek neveznek, racionalitásnak és moralitásnak ez a földhözragadt keveréke a történelemben soha nem játszott komoly szerepet.

Egy mozgalom története azonban a kudarcok története: útját szinte minden esetben üldöztetés, vereség, meghasonlás, megalkuvás, árulás, a közönség közönye vagy éppen megvetése kíséri. Egészen a végső csalódásig: amikor diadalmaskodik és eszméi megvalósulnak, azaz intézményesülnek, vagyis beépülnek az elnyomás mindenkori gépezetébe. (Ettől a zöldek szerencsére még igen távol járnak.) Hausknost üvegplafon-elmélete ugyanúgy figyelmen kívül hagyja ezt a dinamikát, mint a társadalmi-ökológiai emancipáció kísérletének végső kudarcát befejezett tényként kezelő Blühdorn. Szerintem a jelek nem arra utalnak, mintha az ökológiai belátásoktól inspirált politikai törekvések története a végéhez közeledne. Inkább olyan periodikus hullámzást figyelhetünk meg, amely az új eszmék karrierjét általában kísérni szokta.

A múlt század hatvanas éveiben megfogalmazott felismerések és alapelvek annak idején meglepő gyorsasággal terjedtek el a nyugati világban. Követőik a hetvenes évektől radikális programokkal léptek fel és arattak sikert, a kultúrában és a politikában egyaránt. A nyolcvanas évek végére a hivatalos politika ezek egy részét integrálni tudta a fenntartható fejlődés kétértelmű jelszavával, megkerülve az igazi kérdést, hogy fejlődés-e egyáltalán, amit fenn akarnak tartani. Az ezredforduló táján az egyik oldalon az ökopolitika elveinek látszólagos befogadása és részleges intézményesülése, a másikon a tiltakozó mozgalmak visszaszorulása egyazon folyamat két oldala volt. A klímakatasztrófa következményeinek brutális tapasztalata a tízes években a zöld radikalizmus újabb hullámát váltotta ki, erre hivatkozva pedig a politikai intézményrendszer sáncain belül működő zöld pártok is a korábbiaknál ambiciózusabb programokat tudtak elfogadtatni választóikkal és partnereikkel. Végül erre válaszként érkezett napjainkban a jobboldali populizmus sikeres ellencsapása Európában ugyanúgy, mint Észak- és Dél-Amerikában. Amikor a nép azzal szembesült, hogy választania kell megszokott életformája és az ökológiai szükségállapot követelte intézkedések között, a többség azokra szavazott, akik felmentették e választás kényszerűsége alól.

> erősebb rengések

A politikai lökéshullámok azonban, mint látjuk, egyre sűrűbben követik egymást és egyre magasabbra csapnak. A tárgyilagos szemlélő ebből bátran következtethet arra, hogy a mostani hullámvölgyet még erősebb rengések követik, amelyek esetleg áttöréshez vezetnek: szilárdnak

látszó érdekviszonyok és előítéletek megrendüléséhez. Nem állítom, hogy ez fog bekövetkezni, csak azt mondom, hogy ennek legalább akkora a valószínűsége, mint az összeomláskutatók prognózisainak.

A technikai civilizáció mélyülő válsága olyasmi, amire érdemes készülni: alkalmas cselekvési programok befolyásolhatják az események kimenetelét. Az összeomlásra ezzel szemben nem lehet felkészülni, tekintettel annak szükségképpen kaotikus természetére. Éppen ezért naiv és nem is egészen ártatlan szabadidő-tevékenység az összeomlás utáni szép új világ tervezgetése. Az összeomlásnak nincs „után”-ja. Ha bekövetkezik, évszázadokig eltart; térben és időben egymástól eltérő, előre nem látható események hatnak majd egymásra, ugyanúgy, mint a történelemben bármikor.

*

Az „ökológiát” – bármi legyen is az – idézett írásaiban Blühdorn az emancipáció liberális programjának szerves részeként tárgyalja, a környezetvédelem szinonimájaként, lényegében mint a természeti források védelmével kapcsolatos megszorító intézkedések gyűjteményét. Egy új feladatot, amelynek a demokratikus jogállam nem képes másként megfelelni, mint egyéb funkciói – gondoskodás a társadalom jólétéről és a gazdasági teljesítmény növeléséről – rovására. Ezáltal viszont elveszítené a választópolgárok többségének támogatását, akik ragaszkodnak megszokott, pazarló életvitelükhöz.

Szerzőink abban valószínűleg mind egyetértenek, hogy amit a fogyasztók társadalmában jólétnek neveznek, illetve, ami a populizmus korában a demokráciából megmaradt, az az ökológiai célok

teljesülésével összeférhetetlen. Az így keletkezett trilemma értelmében szerintük az alábbi három követelmény többé nem teljesülhet egyszerre: a többség akarata (demokrácia), az egyén joga, hogy életformáját szabadon válassza meg (liberalizmus), valamint a természeti környezet épségéhez fűződő, „környezeti" érdek.

De mi van, ha az ökológiai politika *éppen azért* vall kudarcot, mert az egyén választása *nem* szabad, a többségnek a szó szoros értelmében *nincs* többé akarata, és így a közvetlen tapasztalat, valamint a személyes kapcsolatokon alapuló közösség semmiféle szerepet nem játszik a politikában? Ebben az esetben kézenfekvőnek tűnik, hogy mindenekelőtt az egyéni és közösségi önrendelkezés feltételeit kellene helyreállítani, a felvilágosult modernitás szellemében – és véletlenül sem annak ellenére.

> elképzelni sem tudják

Beszélhetünk-e egyáltalán népakaratról az ipari civilizáció e kései korszakában, demokráciáról bármilyen értelemben, ha egyszer közhely számba megy, hogy a közvéleményt – kivételes megrázkódtatásoktól eltekintve – *előállítják* a hatalomért versengő felek? Még inkább fikciónak bizonyul napjainkban a trilemma második eleme: az életforma szabad választása. A többség vágyait a tömegmédia uralja; elképzelni sem tudják, hogy élhetnének a mostaninál szabadabb, szebb életet. A liberális demokrácia rendszerével leginkább az a baj, hogy már régen nem liberális és nem demokratikus. Ezért nem állítható, hogy a modernitás harmadik, posztliberális korszaka felé tartanánk: már jó ideje abban élünk.

A *demokrácia* helyreállítása azt kívánná, hogy a helyi, munkahelyi, kulturális és szakmai közösségek a maguk sorsáról külső kényszer nélkül, maguk dönthessenek. Ez csak úgy érhető el, ha a döntések az érintettekhez a lehető legközelebb születnek. Ez megadná az esélyt, hogy a döntéshozatal folyamatának résztvevői ismerjék döntésük következményeit, megértsék egymás szándékait és tiszteljék a tőlük különböző meggyőződéseket. A demokráciának ez a deliberatív felfogása feltételezi a közhatalom decentralizációját és lokalizációját. Nem éri be „a fékek és ellensúlyok rendszerével", hanem a Montesquieu-nél még ezekkel együtt emlegetett közbülső testületek helyreállítását is megköveteli, mert ezek feltámasztása nélkül nem gyakorolható hatékony társadalmi ellenőrzés a közhatalom intézményei felett. E feltételek teljesülése esetén a demokratikus döntéshozatal valószínűleg nem lenne akadálya az ökológiai fenntarthatóságnak, éppen ellenkezőleg. Mert lehet ugyan, hogy az emberek nem akarják megmenteni a Földet – akadnak ennél sürgetőbb gondjaik –, de a saját kis földjéhez mindenki ragaszkodik: kíméli, őrzi a magáét, és gondol az utódaira is, akik majd javait öröklik. Mi egyebet követelhetne tőlünk az a bizonyos ökológiai politika?

A *liberalizmus* híveinek pedig sürgősen tisztázniuk kellene, hogy mit értenek szabadságon. Amennyiben e világnézet klasszikusai nem tévedtek, amikor a szabadságot a jó és a rossz közötti különbség értelmének belátásával és a mások javáért viselt felelősséggel hozták összefüggésbe, akkor nem tűrik el többé, hogy a szabadelvűséget összetévesszék az önzés kultuszával. Ebben az esetben be kell látniuk, hogy az ökológiai fordulat nem önkorlátozásról szól, hanem a felszabadulás lehetőségét ígéri a technika- és fogyasztás-függő életforma rabságából.

Lehetséges, hogy az ökológiának nincs is saját politikai filozófiája. Vannak mindenesetre újszerű céljai és erős késztetése, hogy új értelmet tulajdonítson az emberi együttélés ismert és bevált elveinek. Ezek teljesülése azonban nem okvetlenül kötődik új intézményekhez, elosztási rendszerekhez vagy döntéshozatali mechanizmusokhoz, tehát a szó szoros értelmében politikai fogalmakhoz. Eddig legalábbis nem sikerült képviselőinek ilyeneket kitalálni. Azért is tűnik hiábavaló igyekezetnek a bioszféra-krízisre eredeti politikai választ találni, mert a természet romlása, amint ez köztudott, csupán jele és következménye a késő modern ipari társadalom útvesztésének. Gondolkodásunk és képzeletünk, gazdálkodásunk és szórakozásaink szinte észrevétlenül, évtizedről évtizedre egyre tökéletesebben idomultak a technológiai rendszerek és informatikai hálózatok működésének kérlelhetetlen logikájához. A kultúra világából hamarabb tűnt el az életformák gazdag változatossága, mint a természetből. A modern politikai eszmék sorsa is része e hanyatlástörténetnek. A szabadság értelme degradálódott, az igazságosságé eltorzult, a szolidaritásé kiüresedett.

újragondolja

Nem időszerűségét veszítette el a felvilágosodás programja az ökológiai válság korában, hanem eredeti mondanivalója homályosult el. Nem a szabadság szeretete (az emberi természet) került kibékíthetetlen ellentmondásba létforrásaink megőrzésével (a természet szeretetével). Éppen ellenkezőleg: környezetük védelméről csak kritikus gondolkodásra képes, felelős egyénekből álló, autonóm közösségek lennének képesek gondoskodni. Az ökológiai válság kihívására választ kereső politika tehát nem azzal kezdődik, hogy elutasítja, hanem hogy újragondolja szellemi örökségét: a jó kormányzásról, vagyis a közjóról alkotott fogalmainkat.

De könnyen lehet, hogy nem ez történik. Ebben az esetben a természet megállíthatatlan pusztulása fajunk létét és túlélését végképp kiszolgáltatja az azt helyettesítő technológiai gondoskodásnak, amelyért cserébe a rendszer – mi mást tehetne? – feltétlen engedelmességet követel emberi méltóságuktól, utóbb az önálló gondolkodás képességétől is megfosztott alattvalóitól. Erre az eshetőségre azonban nem lehet és főleg nem érdemes készülni. Még szerencse, hogy a ránk váró jövőnek van olyan vonása is, amely okot ad a reményre. Az tudniillik, hogy nem látható előre.

Felhasznált irodalom

Alt, Suvi (2023): Environmental apocalypse and space: the lost dimension of the end of the world. Environmental Politics Vol.32.5. https://doi.org/10.1080/09644016.2022.2146935

Bendell, Jem és Rupert Read (2023): *Mélyalkalmazkodás*. L'Harmattan, Budapest

Blühdorn, Ingolfur (2020): The legitimation crisis of democracy: emancipatory politics, the environmental state and the glass-ceiling of socio-ecolgical transformation. Environmental Politics vol.29.1 https://doi.org/10.1080/09644016.2019.1681867

Blühdorn, Ingolfur (2025): Ecological Ungovernability and the Transition to Postliberal Modernity. European Journal of Social Theory, Vol. 25.4. https://doi.org/10.1177/13684310251330872

Blühdorn, Ingolfur és Benjamin Seyd (2025): Planetary emergency, fossil-authoritarian hope and the dilemma of social theory. European Journal of Social Theory, Vol. 25.4. https://doi.org/10.1177/13684310251383470

Deneen, Patrick (2018): Why Liberalism Failed? Yale University Press, New Haven CT https://doi.org/10.12987/yale/9780300223446.001.0001

Hausknost, Daniel (2020): The environmental state and the glass ceiling of transformation. Environmental Politics Vol.29.1 https://doi.org/10.1080/09644016.2019.1680062

Kingsnorth, Paul és Dougald Hines (2009): Uncivilization – the Dark Mountain Manifesto. The Dark Mountain Project

Lányi András (2018): *Miért nem éhes a Dasein Heideggernél?* Korunk 2018.1.

Lányi András (2020): Az ökoetika útkeresése. In: *Bevezetés az ökofilozófiába – kezdő halódóknak.* L'Harmattan, Budapest

Lowenhaupt Tsing, Anna (2015): *The Mushroom at the End of the World: on the Possibility of Life on Capitalist Ruins.* Princeton University Press, Princeton NJ

Morton, Timothy (2013): *Hyperobjects. Philosophy and Ecology after the End of the World*. University of Minnesota Press, Minneapolis MN

Pohl, Lucas, Erik Swyngedouw (2025): *In defence of maladoptation and its emancipatory promises.* European Journal of Social Theory, Vol.25.4 https://doi.org/10.1177/13684310251329851

Servigne, Pablo, Raphael Stevens (2020): *How Everything Can Collapse? A Manual for our Times*. Polity, Cambridge

kép | vecteezy.com

Szerző
Bene Zoltán

Dátum
2026. okt. 14.

NOVELLA ISTENHÁTAMÖGÖTTISÉG

AMIT MAGÁRA VETT

ISTENHÁTAMÖGÖTTISÉG

Amikor Karl Schultzot eltanácsolták a bécsi egyetemről, sokan úgy vélekedtek, ez még a legjobb, ami történhetett vele, kiváltképpen, mert a fiatalember addigra jóval több időt szentelt Franz Anton Mesmer uram különös tanainak, semmint a bonctannak, élettannak és egyéb, vaskos könyvekbe zárt tudományoknak. A professzorok szerint Karl feje tele volt láthatatlan fluidumokkal, állati magnetizmussal, delejes áramlásokkal és egyéb hagymázas badarságokkal, amelyeket tisztességes orvosnövendéknek legföljebb cáfolni illik, semmiképp sem hirdetni. Ő azonban a bonctani előadásokon is arról beszélt társainak, hogy az ember nem húsból, csontból és a hitelezők által számontartott tartozásokból áll csupán, hanem finom, láthatatlan erőkből is, amelyek összekötik az élőket a holtakkal, a fákat a kövekkel, a vizet a csillagokkal, s talán még a rossz lelkiismeretet is a másnapossággal.

furcsaságok

Így történt, hogy Karl Schultz, miután Bécsben végképp elfogyott körülötte a türelem és a levegő, előbb Triesztbe vetődött, ahol hajóra szállt, majd hosszú, keserves és a tengeri betegség egyetlen rútságától sem mentes út végén Ausztráliába érkezett. Hogy Sidney-ből aztán miért nyugatra indult tovább, s miért nem fordult vissza, amikor elérte a sivatagot, azt senki sem tudta megmondani. Egyesek szerint hallott New Szegedről Sidney-ben, és úgy gondolta, az afféle Isten háta mögötti településeken könnyebben elfogadják, ha az ember furcsaságokat állít a világról. Mások úgy tudták, egy részeg karavános ajánlotta neki a várost, mondván, ott annyi a nyavalyás, hogy egy félig orvos, félig varázsló ember hamarosan vagy meggazdagodik, vagy megkövezik. Karl mindenesetre vállalta a kockázatot, s egy szép napon megérkezett New Szegedre, ahol akkoriban több volt a remény, mint a pénz, több a baj, mint a remény, és több a megmagyarázhatatlan esemény, mint amennyit egy rendes város józan ésszel elbírhatna.

Érkezésekor a városalapító Keserű Rebek István napok óta az otthonában feküdt mozdulatlanul, s a nép egy része már lemondott róla. Nem volt beteg a szó megszokott értelmében. Evett, ha elé tették az ételt, ivott, ha a kezébe adták a poharat, s ha valaki fölemelte a fejét, hogy nézzen szét, megtette, nem tiltakozott. Csakhogy kedve nem volt semmihez. A mennyezetet bámulta napestig, olyan állhatatosan, mintha valaki oda írta volna föl az élet értelmét.

A frissen érkezett Karl, alighogy berendezkedett egy kicsiny kunyhóban, meglátogatta. Nem hozott keserű főzeteket, nem rendelt piócákat, nem gyújtott gyertyát, nem szólította föl Robert B. tiszteletest imádságra, noha az utóbbit New Szegeden mindig hasznosnak vélték, ha másért nem, hát azért, mert a tiszteletes legalább elfoglalta magát egy időre. Karl csak leült a beteg ágya mellé, hosszú ideig nézte az arcát, aztán fölemelte a kezét, s lassú mozdulatokkal a férfi feje fölött, mellkasa előtt, karjai mentén simogatta a levegőt, mintha láthatatlan port söpörne le.

– Delejezte – mondták később a tanúk áhítatosan, bár akkor még senki sem tudta pontosan, mit jelent ez a szó, sőt, egyesek eleinte azt hitték, valami német káromkodás.

Három órán át ült Karl K. Rebek István mellett. Az egykori betyár is, a bécsi medikus is úgy festett néha, mintha aludnának. Máskor inkább úgy, mintha mindkettő figyelne valamire, ami nem a szobában van, mégis ott munkál az emberek bőre alatt. A harmadik óra végén Karl a tenyerét Keserű Rebek István mellkasára helyezte, lehunyta a szemét, és halkan mormolt valamit németül, amiből csak annyi maradt meg a fültanúk emlékezetében: *magnetismus*. Ez a szó aztán hetekig keringett New Szegeden, mint egy szárnyas bogár, amelyet senki sem tud megfogni.

Keserű Rebek István másnap fölkelt. Harmadnap kiment az utcára. Egy hét múlva már segített a kikötőben rakodni – jóllehet New Szegeden ez, kikötő nem lévén, többnyire azt jelentette, hogy a patak mellett álló kocsiról pakolt le zsákokat, de az esemény ettől még nagy hatást tett a városra.

Rövidesen mindenki Karlhoz fordult: akinek fájt a dereka, akit üldöztek az álmai, aki nem tudott aludni, aki túl sokat aludt, az is, akinek a felesége folyton beszélt és az is, aki attól szenvedett, hogy az övé soha nem szól egy kukkot se.

Mrs. O’Connor különösen lelkes hívévé vált a delejezésnek. Valahányszor Karl kezelte ilyen-olyan nyavalyáival, különös révületbe esett. Néha idegen nyelveken beszélt, amelyekről valaki azt állította, ősi kelta dialektusok; néha gyermekhangon nevetett, egyszer pedig szentül állította, hogy saját magát látja madár alakjában az imaház teteje fölött körözni. Robert B. tiszteletes ezt előbb blaszfémiának nevezte, később azonban, amikor Mrs. O’Connor szemmel láthatóan jobban lett, úgy döntött, az Úr útjai nemcsak kifürkészhetetlenek, de olykor bizony meglehetősen kacskaringósak is.

> szemfényvesztés

Nem mindenki hitt azonban Karlban. Jack Gossip, a település legszorgalmasabb kételkedője, aki még újság nélkül is képes volt közvéleményt teremteni, kijelentette, hogy az egész szemfényvesztés. Ha valóban gyógyít, mondogatta a Dzsærdában, akkor gyógyítson meg valakit, aki tényleg beteg, nem csupán unatkozik, bánkódik, hisztériázik vagy lustaságból heverészik naphosszat. Ebből hetekig tartó vita kerekedett. Vitatkoztak a kocsmában, a néha nagyzoló módon rakpartnak nevezett patakparton, a vasárnapi ebédeknél, a karámok mellett, s egy idő után New Szeged két táborra szakadt: azokra, akik szerint a delejezés a jövő tudománya, és azokra, akik szerint legföljebb ügyesen megideologizált kézlengetés.

Ekkor érkezett meg a bennszülött testvérpár. Egy fiú és egy lány. Senki sem tudta pontosan, honnan jöttek. Egy kereskedőkaraván hozta őket, vagy csak a karaván árnyékához tapadtak valahol a pusztában, erre nézvést eltértek a források, már amennyiben a kocsmai visszaemlékezéseket annak nevezhetjük. Nem beszéltek. Nem kértek semmit. Alig ettek, és csak annyit ittak, amennyi az életben maradáshoz okvetlenül szükséges. A tekintetük olyan volt, mint a kiszáradt folyómeder: az ember látta benne, hogy valaha víz járt ott, de azt is, hogy jó ideje üres és repedezett.

Jack Gossipnak támadt az ötlete: próbálja ki rajtuk Schultz úr a tudományát!

– Ha őket megmenti, elhiszem, hogy valóban tudós – jelentette ki.

Karl először ellenkezett.

– A delejes kezelés nem mutatvány, nem kakasviadal, nem vásári látványosság, hogy fogadásokat kössenek rá – vonogatta a vállát sértetten.

Aztán mégis beleegyezett a kezelésbe, mert a gyermekek némasága és mozdulatlansága olyan erősen hívta magához, mint a mágnes a vasreszeléket.

Napokon át ült velük. A kezét hol a fejük fölött tartotta, hol a válluk fölött mozgatta, hol a mellkasuk előtt húzta végig a levegőben, mintha nem is ő gyógyítaná őket, hanem valamiféle láthatatlan áramlatot próbálna értelmes rendbe terelni, egy áramlatot, amely összegubancolódott bennük. Semmi nem történt. Legalábbis három napig úgy tűnt, semmi. A negyedik napon azonban, amikor tenyerét a fiú vállára tette, különös érzés fogta el. Mintha nem gyermeket érintene, hanem egy mély, fekete emlékezet kapuját tárná szélesre. Látta a tüzet. Látta a fegyvereseket. Látta az összeomló kunyhókat. Látta a holtan összerogyó ébenfekete testeket. És látta, hogy a két gyermek mindent végignéz egy bokor tövében hasalva. Nem úgy látta mindezt, ahogyan az ember mások történetét elképzeli, hanem úgy, mintha a képek belülről perzselnék a szemhéját.

Amikor fölállt, úgy érezte, az egész világ súlya ránehezedik. Másnap nem jött ki a kunyhójából. Harmadnap sem. Aki meglátogatta, azt mondta, ugyanazzal az üres tekintettel bámulja a falat, mint egykor Keserű Rebek István a mennyezetet. New Szeged fogékonyabb lakói ekkor gyanítani kezdték, hogy a delejezés nem csupán abból állhat, hogy az ember valamit levesz a másikról,

hanem abból is, hogy azt a valamit, ha óvatlan, magára veszi. Ez a gondolat kellemetlenül bizsergett, ezért a legtöbben gyorsan elhallgattatták magukban.

> elemi módon

A hetedik napon történt az első változás. A bennszülött kislány sírni kezdett. Nem hangosan, nem színpadiasan, nem úgy, hogy bárki vigasztalni merte volna, csak kitartóan, halkan, elemi módon, mint amikor a föld alól végre előbuggyan a régóta keresett víz. Sírt reggeltől estig. Sírt másnap is. És harmadnap is. New Szeged népe nem tudta eldönteni, aggódjon-e vagy örüljön. A negyedik reggelen a lány fölkelt, odament a bátyjához és átölelte. A fiú pedig hirtelen úgy vett levegőt, mint aki hosszú idő után először jut ismét lélegzethez. Aznap végre rendesen ettek. Másnap beszélni kezdtek saját, érthetetlen nyelvükön. Harmadnap mosolyogtak, noha mosolyuk olyan gyönge volt még, mint az első fűszál a szárazság után.

Mielőtt továbbindultak volna, elköszöntek Karl Schultztól. A kunyhójában keresték föl. A lány odalépett hozzá, szót nem szólt egyet se, csak szorosan megölelte. Karl azonnal sírni kezdett. Nem a gyöngeségtől, nem is meghatottságból, legalábbis nem csupán attól, sokkal inkább azért, mert abból az ölelésből valami visszaáramlott belé, amit elveszített, amikor a gyermekek fájdalmát magába engedte. A település lakói később azt mondták, abban az ölelésben több erő lakozott, mint minden delejes kezelésben együttvéve. Maga Karl, de még Jack Gossip sem vitatkozott velük – utóbbi tény New Szegeden nagyobb csodának számított, mint a testvérek és a delejező gyógyulása.

Néhány hét múlva Karl végleg letette a gyógyító mesterséget. Bár sokan keresték még, senkit sem fogadott. Elhagyta a kunyhóját és karavánosnak állt. Városról városra járt, csomagokat, híreket és történeteket szállított, s ha valaki, aki hallott már felőle, a gyógyításról kérdezte, csak annyit mondott: vannak sebek, amelyeket nem lehet beforrasztani, csak eltemetni és hordozni, akár egy puskagolyót, ami nem ölte meg a katonát, de a testében maradt örökre, s ha megmozdul, talán véget vet a férfi életének, talán jobbá teszi. Ezt a mondatát aztán számtalanszor idézték New Szegeden, többnyire hibásan, olykor egészen más értelemben, de mindig komolyan, mert a település népe érezte, hogy van benne valami megfellebbezhetetlen igazság, még akkor is, ha az igazságokat arrafelé soha nem sikerült pontosan megfogalmazni.

Jack Gossipnak viszont időnként lelkifurdalása támadt Karl miatt. Különösen esténként. Különösen, amikor eszébe jutott az összeomlott arc, a két gyermek üres tekintete, meg az a csönd, amely a lány ölelése után nehezedett az elcsapott bécsi diák kunyhójára. Lelkifurdalását azzal enyhítette, hogy mindenkinek azt ismételgette:

– Lehet, hogy jó ember volt, de attól még nekem lett igazam.

Nos, ami az igazságot illeti, New Szegeden abban még sok évvel később sem sikerült megegyezni. Csak a történetet mesélték tovább és tovább. A történetet, ami bizonyosan megesett. Vagy legalábbis eléggé hasonlított egy olyanra, ami kétségkívül megtörtént.

kép | vecteezy.com

Szerző
Cseszneky Miklós

Dátum
2026. okt. 01.

VERS
WORLD PRESS PHOTO

NEM MESS(Z)I apeva

WORLD PRESS PHOTO

nem
mess(z)i
száll a gól
galambszárnyon
ronaldo zihál

Az apeva kortárs magyar versforma, amely öt sorból áll. A sorok szótagszáma rendre 1–2–3–4–5, rímelési kötöttség nélkül. Rövidsége miatt erősen épít a sűrítésre, a többértelműségre és a szavak egymásra hatására.

kép | Mohamed Mahdy, Arab Documentary Photography Program: Holdpor

Az egyiptomi Alexandria nyugati részén fekvő Wadi El-Qamar – más néven Holdvölgy – több mint 30 000 lakója kevesebb mint 15 méterre él egy cementgyártól, amely mérgező porral tölti meg otthonaikat. A gyerekek már születésükkor asztmával küzdenek. A családok tüdőbetegségekben és visszafordíthatatlan légúti károsodásokban szenvednek. 2016-

ban a fotós – aki a közelben lakik és maga is asztmás – elkezdte dokumentálni a lakosok történeteit és a folyamatban lévő jogi csatáikat.

Awady, aki születése óta asztmás, hobbiból galambokat tenyészt. „Minden nap attól tartok, hogy soha többé nem tudok focizni" – mondja. Alexandria, Egyiptom, 2018. február 14.

Szerző
Szirmai Panni

Dátum
2026. okt. 17.

PRÓZA WORLD PRESS PHOTO

HÁROM MÉTER

WORLD PRESS PHOTO

Olyan esküvőt akartál, amelyről az anyád csak álmodhatott. Kétszáz fős lagzi, három méter hosszú fátyol, tízféle édesség. Mindent egyedül szerveztél, kiválasztottad a helyszínt, lefoglaltad az éttermet, csokrot köttettél, és a koszorúslányoknak is megvolt a megfelelő árnyalatú, egyforma ruha. Ez az ejtett vállú esküvői ruha azonnal megtetszett, és a fátyol is tökéletesnek tűnt. Elképzelted, hogy végigvonulsz benne a márvány lépcsőkön. Csak a vacsoramenü összeállításában kérted ki a leendő anyósod véleményét, hadd örüljön. Tényleg hasznos tanácsokat adott, milyen torta legyen, ami mutatós és kiadós. Amikor beütött a tájfun, minden terv összeomlott. Nem akartad lemondani, nem akartad máshol, mint a város legszebb templomában. Ha vízben, akkor vízben.

Csak azon rágódtál, mit éreznek majd a férjed rokonai, akik három éve az előző áradásban elvesztették a legkisebb fiúkat. Belépnek majd ebbe a másik vízbe? De végül arra jutottatok, hogy így kerül egyensúlyba az élet és a halál: a vízben kötött házassággal, az új élet ígéretével. Azt

nem sejtetted, mennyire elviselhetetlen lesz látni, ahogy átázik a ruhád. Kéthavi fizetésedbe került, részletre vetted. Ahogy lépkedsz a vízben, eszedbe jut, miért történik mindez?

Még a múlt héten is megöntözted a virágokat a teraszon. Nem gondoltál bele, mi következik. Pedig annyit mondták, hogy baj lesz. Hogy a város nincs a helyzet magaslatán. Gyerekkorodban is voltak áradások, özönvízszerű esőzések. Egy ideje megszokott dolog ez errefelé. De most évről évre borzalmasabb. Nem csak itt, máshol más baj van. Ha behunyod a szemed, most is látod a jégtáblán rekedt csontsovány jegesmedvét. Sosem láttál élőben jegesmedvét, a képe mégis beleégett a retinádba.

> többé nem biztonságos

Miért nem azt tanítják az iskolában, hogyan ne tedd tönkre a Földet? És a születendő gyerekeid életét? Nem láthattad előre, hogy a sziget, a város, az otthonod többé nem biztonságos? Gátakat építeni, víztározókat tervezni vagy vízelvezető rendszereket kitalálni nem tudsz. Csak nézed, ahogy az iskoládat elmossa a víz, a nagymamád kertjében állattetemek úsznak. Felrémlik előtted az apró kapucinuscinege, ami az erdőirtások miatt már szinte teljesen kipusztult. Néhány éve még láttatok párat az erdőben. Mára alig hallani a hangját.

Rosszabb napokon kételkedsz benne, hogy megéri ez az egész felhajtás. Legalább a vietnami nászút nem volt olyan drága. Mi lesz, ha ott is lecsap valamilyen pusztító természeti csapás? Mennyien érkeznek ide nászútra, te meg már menekülnél máshova.
Abban sem vagy biztos, hogy érdemes erre a világra gyereket szülni. Pedig a nővérednek és a húgodnak is három gyereke van. Hat fiú, akik közül talán valaki továbbviszi majd a családi örökséget, a kis panziót a tengerparton. Nem neked kell megszülnöd a trónörököst. Nézed őket, egyforma fehér ingben várják, hogy szórhassák a rizst az ifjú párra. Nekik még több ciklonnal kell majd megküzdeniük. Vagy épp ellenkezőleg, a pusztító aszályra kell felkészülniük.

Kezdődik a szertartás, be kell vonulni a templomba.

kép | Aaron Favila, Associated Press: Esküvő árvízben

Amikor a Wipha tájfun elérte a Fülöp-szigeteket és elárasztotta a Barasoain templomot, Jade Rick Verdillo és Jamaica Aguilar nehéz döntés előtt álltak: lemondják az esküvőjüket vagy megtartsák a házasságkötést? A pár a magas vízszint ellenére is folytatta a ceremóniát, ami a szerelem és a kitartás bizonyítéka volt a szélsőséges időjárási körülmények közepette. deltában fekvő Bulacan tartományban egyre gyakrabban fordulnak elő egyre súlyosabb árvizek az elavult vízelvezető rendszerek, a mederkotrási projektek, a talajvíz túlzott kitermelése és az éghajlatváltozás miatt.

Jamaica Aguilar menyasszony készül belépni az elárasztott Barasoain templomba az esküvőjére. A Barasoain templom nemzeti műemlék. Ebben a régióban található a lakosság közel 75%-át veszélyezteti az árvíz. Malolos, Bulacan tartomány, Fülöp-szigetek, 2025. július 22.

Szerző
Csongor Andrea

Dátum
2026. okt. 04.

VERS WORLD PRESS PHOTO

PANDAPORNÓ

WORLD PRESS PHOTO

Hiába az igyekezet, nincs bennük hajlandóság.
Lusta kis gombócok, itt halnak ki a szemem előtt,
az utolsó példányok azt se tudják, mi a párzás.
A természetes viselkedést sem nyújtják,
bár alig látó szemük elé tolom a látványt,
a hangokat pamacsos fülükbe tölcsérezem.
Ők bumfordi bukfencet vetnek, gurulnak,
hemperegnek, ülve rágcsálják a bambuszt,
mancsukkal eltakarják foltos szemüket.
Pedig minden hozzáférés adott. Nekem.
A célfeladatot megjelöltem,
intim pillanataikra előfizettem,
a sokszorozódás jogos fogyasztói igényem.

Az utángyártott termékekre
igényt tartok. Fizető vendég vagyok itt.
A lecsupaszított, mintegy obszcén jelenetben,
melyben pénzelem, lesem és uralom őket,
basznak szaporodni. Hát milyen pornó ez?

kép | Rob G. Green, National Geographic Society, Henry Luce Foundation: Wanglang hegyvidéki lakója

A legfrissebb populációbecslések szerint kevesebb mint 2000 panda maradt a vadonban, és csupán néhány tucat példány él a Wanglang Nemzeti Természetvédelmi Terület 323 négyzetkilométeres területén. Ezt a ritka megfigyelést a National Geographic Society és a vadon élő állatokkal foglalkozó biológusok közötti kísérleti csereprogram tette lehetővé, amelynek célja a vadon élő állatok megfigyelésének támogatása és a természetvédelem terén a kultúrákon átívelő együttműködés előmozdítása. Az 1965-ben létrehozott Wanglang Kína egyik legrégebbi vadon élő pandákkal rendelkező természetvédelmi területe, és ma a nagyobb Óriáspanda Nemzeti Park-rendszeren belül az oktatás és a tudományos kutatási együttműködés egyik kulcsfontosságú helyszíne.

Vadon élő óriáspanda, amelyet a Wanglang Nemzeti Természetvédelmi Területen egy kameracsapda rögzített. Szecsuán, Kína, 2025. november 11.

Szerző
Csongor Andrea

Dátum
2026. okt. 27.

VERS WORLD PRESS PHOTO

A GÖRNYEDÉS MÓDSZERTANA

WORLD PRESS PHOTO

Amikor arra kerül a sor, a nemzetközi eljárást fogom követni. Emésztésem lezárása után szabályos testtartással görnyedek majd össze, azután udvariasan odahányok az út szélére. Vázizmaim befeszülnek, következésképp a hajlítók elengednek, összecsuklik a térdem. Zselatinná válnak csontjaim, ám ez utóbbit technikailag nem szükséges produkálni, csak érzés szintjén része a protokollnak. Hogy körvonalaim ne homályosuljanak el, testem határait úgy tudatosítom, hogy rádőlök egy kocsira (jó, ha rendelkezünk ilyenkor saját vagy szolgálati kocsival).

Nyaki verőeremet védem a ragadozóktól,
a föld fölé hajolva igyekszem majd
kisebb felületet nyújtani a szenvedésnek.
Létfontosságú szerveim hátam alá húzom, a
külvilággal való kapcsolattól ideiglenesen elállok.
Gyomrom összehúzódva süllyed le alhasamba,
a súlya kisvártatva fizikailag is lehúz a földre.
Ennek ez a menete. Illik, egyúttal méltó is követni
a velünk született, vagy másoktól ellesett mintát,
hogy semmiképp ne legyen zavar a rendszerben.

kép | Edwina Pickles, The Sydney Morning Herald: Terrortámadás a Bondi Beach-en

Egy megrendült rendőr a járműnek támaszkodik Boris (69 éves) és Sofia Gurman (61 éves) holtteste mellett. A Bondi Beach-en történt terrortámadás közben a házaspár akkor halt meg, amikor megpróbálták lefegyverezni az egyik támadót. Sydney, Ausztrália, 2025. december 14.

A Bondi Beach-en, a tengernél hanukát ünnepelt a zsidó közösség, amikor két fegyveres férfi, az Iszlám Állam követői, rátámadtak a résztvevőkre, és 15 embert megöltek. Az áldozatok között volt a 10 éves Matilda és a 87 éves ukrán holokauszt-túlélő, Alexander Kleytman is. Anthony Albanese miniszterelnök a vérengzést antiszemita támadásnak és az ausztrál történelem legsúlyosabb terrorcselekményének nevezte. A fegyveres támadás a közbiztonság és a vallásszabadság védelmének újragondolásához vezetett Ausztráliában.

Szerző
Bíró Judit

Dátum
2026. okt. 16.

PRÓZA WORLD PRESS PHOTO

FEKETE HATTYÚK

WORLD PRESS PHOTO

A szentpétervári cári balett kiváló s egyben meglehetősen összeférhetetlen francia mestere, Marius Petipa a Csajkovszkij-trilógia A hattyúk tava fejezetére koreografálta meg a fekete hattyú táncát. A harminckét fouettét.

Az egy lendülettel indított, megállás nélküli harminckét pörgés nem puszta technikai mutatvány, hanem sötét, hipnotikus örvény. A színpadra berobbanó, fekete tütüt viselő balerina feszült, vízszintes tárcsaként vágja ketté a teret, miközben a centrifugális erő szinte beszippantja a táncparkett levegőjét. Minden egyes forgással, minden egyes spicc-ütéssel a fekete hattyú vadsága tökéletes ellenpontot képez a fehér hattyú fagyott fegyelmével.

Miért akarhat egy hatéves dél-afrikai fekete kislány klasszikus balettot tanulni fehér tütüben és rózsaszín selyemcipőcskében? Amikor az afrikai törzsi táncok egyedisége, színessége és dinamikája láttán minden európai – most konkrétan: én (nem mellesleg az európai klasszikus

balett rajongója) – ámulok és elolvadok, a sárga irigység szegez a földhöz, miközben zenéjüket és mozgásukat hallgatom, látom.

A fenti, együgyű dilemmára adott válaszok még a kérdésnél is magától értetődőbbek. Soweto árnyékában a fehér tütü nem az orosz hercegek szórakoztatását szolgálja, épp ellenkezőleg, a kitörést, a kiszabadulást, a társadalmi felemelkedést: a harminckét fouetté kíméletlen mechanizmusa pontosan a makacs, lépcsőfokról lépcsőfokra törő ritmust előlegezi, amivel a képen látható kislányok hódítják meg a magasságot.

Talán maga a mester is így dirigálna tanítványának, aki, szerinte, tévúton jár.

> tiszta akarat

– Nem jó, *ma chère*, teljesen félreérted – morogja, és botja tompán koppan a parketten. A terem közepén álló táncosnő zihálva engedi le a karjait. – Úgy táncolod Odile-t, mint egy hisztérikus boszorkányt, aki el akarja csábítani a gyenge herceget. Odile nem csábító. Odile a megalkuvást nem ismerő, tiszta akarat. Ő a fekete gyémánt, nem törik, hanem üveget vág. Nézd azt a fotót! Azok a kislányok ott a lépcsőn… a nyomor és a múlt ellenére úgy emelik a fejüket, mint az uralkodók. Odile-nak ez a fenséges, hideg büszkeség kell. A fekete hattyú nem a gonoszság, hanem a túlélés nyers ereje.

Petipa lassan megemeli a kezét, fehéredő ujjai parancsot adnak. – *Allons-y.* Harminckét fouetté. De ne a lábaddal forgasd, hanem a tekinteteddel! Muzsika!

– Még! Emeld a fejed! Lássam a fekete hattyú büszkeségét! – rikácsol a mester a huszonnyolcadik pörgésnél. – Odile nem elszeretni akarja a herceget a fehér hattyútól, nem Odette báját torolja meg a tánccal, egyszerűen szabadjára engedi akaratát, ingathatatlan, nyers erejét! Nem tud megállást parancsolni magának! Benne nincs gyengeség, nincs bizonytalanság, mint a fehér hattyúban – csak a diadalmas, nyers létezés: ez a harminckét pörgés már nem csak az én régi szentpétervári balettem; ez a dac és a felemelkedést kikövetelő erő himnusza.

A sowetói balettiskola a 6–11 évesek felvételijénél nem ír elő semmilyen tánctudási képességet, csak a természetes adottságokat nézi egy játékos találkozás során: ki képezhető, kiben van ritmikusság, hajlékonyság, mozgáskoordináció. Az iskola hetente háromszor tart órákat, folyamatos a felkészítés a nemzetközileg előírt vizsgákra, és a decemberi vizsgaelőadásra, ahol általában nemcsak a család, hanem a teljes rokonság is megjelenik.

kép | Ihsaan Haffejee, a GroundUp számára: Joburg Balettiskola

Az apartheid idején Dél-Afrikában a balett a fehér kultúra kiváltsága volt, amelyhez a színes bőrű emberek nem férhettek hozzá. Ma a Joburg Balettiskola támogatott képzést kínál a történelmileg hátrányos helyzetű háttérrel rendelkező gyermekek számára Sowetóban, Alexandrában és Braamfonteinben működő telephelyein. A szülők elmondása szerint soha nem gondolták volna, hogy gyermekeik balettot tanulhatnak.

A Joburg Balettiskola fiatal táncosai a Soweto Színház színfalai mögött az évzáró előadásuk során. Soweto, Dél-Afrika, 2025. december 7.

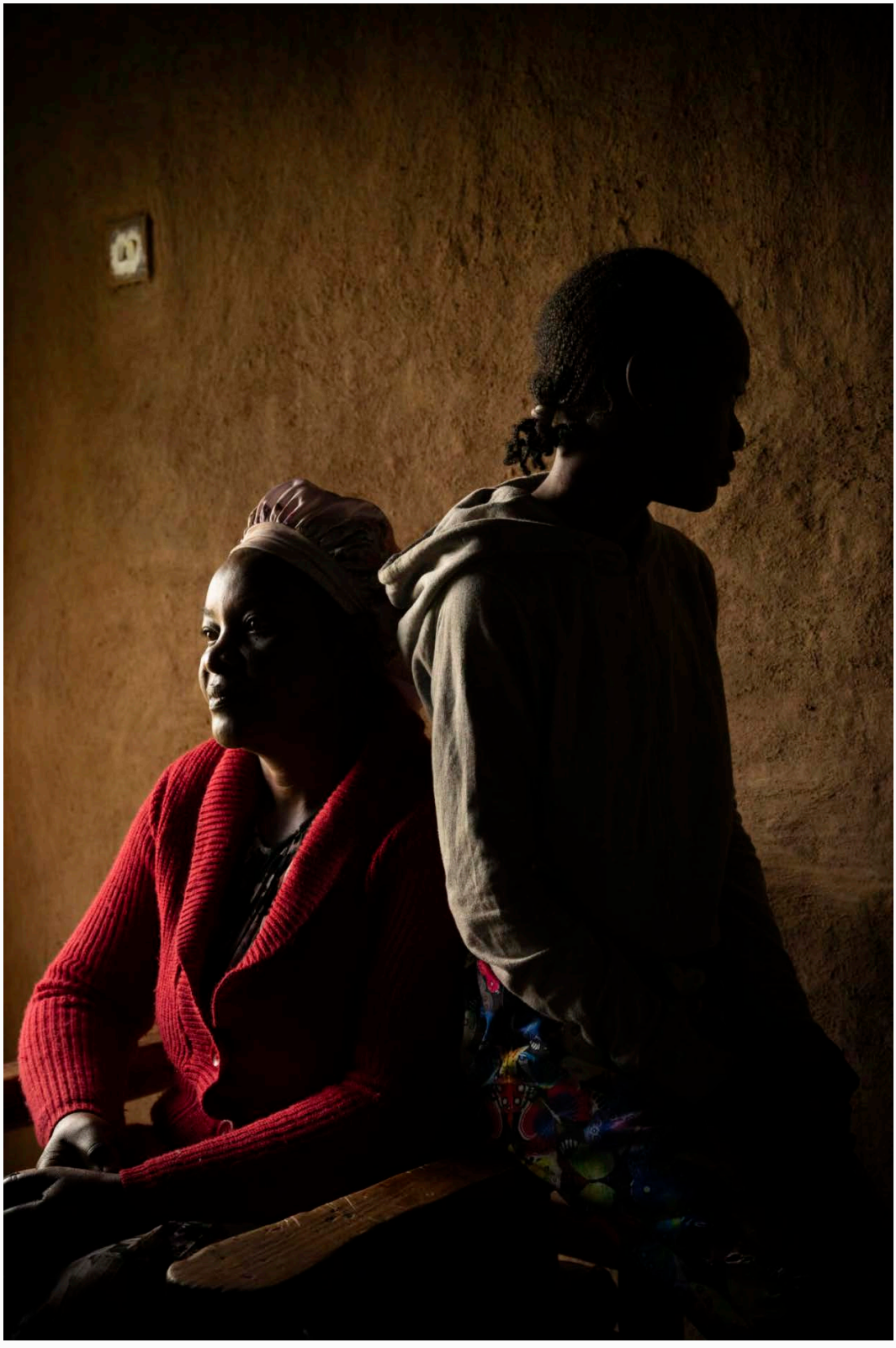
Szerző
Győri-Simon Dóra

Dátum
2026. okt. 08.

VERS WORLD PRESS PHOTO

EMBERRÉ AZ EMBERT

WORLD PRESS PHOTO

[a lajstromszám teszi
emberré az embert:
ha nem ütnek rá pecsétet, meg se történt
az anya ordítása, sem a csecsemőé.]

világomból nincs átjárás a tiédbe:
vannak csontjaim,
azokon hús, rajta könnyen hasadó bőr,
a hajamat, mint sokan, fonatban hordom,
nyelvemen elolvad az édesség,
a szükség hajt,
a kiközösítés kínoz.

lakik bennem együttérzés,
társakra vágyom,
az ütés fáj, a rossz szó belém ég,
hegeim lassan varasodnak.
a vérem piros,
a verítékem hol sós, hol keserű.

a zene elragad,
szomjazom a dicséretre,
a fantáziám végtelen,
az életem kiszámíthatatlan,
a halál gondolata leterít.

mintha magadat látnád, ha rám nézel,

csak a tónus sötétebb,
a kontúr homályosabb.

kép | Kiana Hayeri, a The New York Times számára: A nem létező gyerekek

Több tízezer kenyai nő vándorol háztartási munkát végezni Szaúd-Arábiába, ahol sokan bántalmazó körülmények között élnek, elkobozzák az útlevelüket és visszatartják a bérüket. Edith Magomere Ingasiani ottani munkavégzése alatt eltitkolta terhességét; a gyermeket szülő hajadon nőket ugyanis letartóztathatják. 2016 januárjában egyedül hozta világra lányát, Blessingset (név azt jelenti: Áldások), akit évekig a nyilvánosság elől elrejtve nevelt. Amikor Edith megpróbált hazatérni Kenyába, Blessings hiányzó okmányai miatt bürokratikus patthelyzetbe kerültek. 2024-ben végre sikerült hazajutniuk. „Az otthon mindig a megoldás” – mondja. „Nyolc évbe telt, mire hazaértünk.”

Edith Magomere Ingasiani és 9 éves lánya, Blessings Iminza otthonukban. Blessings Szaúd-Arábiában született, nincs születési anyakönyvi kivonata. Vihiga megye, Kenya, 2025. augusztus 30.

Szerző
Makó Ágnes

Dátum
2026. okt. 11.

VERS WORLD PRESS PHOTO

BILINCS

WORLD PRESS PHOTO

amikor megbilincseltél
még féltem tőled
vastag fekete kesztyűs kezed
robotkarból nőtt ki
ellentmondást nem tűrően vezetsz
ki tudja hová
hiába kérdezlek
nem válaszolsz
és nekem is jogomban áll hallgatni

de jogomban áll beszélni is
elmondom
nem baj ha a szavakért börtön jár
nem lesz mindig így
hidd el

egyszer csak meglátom a szemed
a sisak ablakán keresztül
rájövök gyenge vagy
vastag kesztyűvel és sisakkal védett
puha hús

az én kezem meztelen
összekötözve is erős
de nem kell kéz
hogy elmondjam mit gondolok
minél szorosabb a bilincs
annál pontosabban fogalmazok
a levegőt beosztom
csak a lényegre szorítkozom
hallgass

kép | Alex Kent, a New York Times számára: Palesztina-párti tüntetések a Columbia Egyetemen

A Palesztina-párti tüntetések korlátozását követelő heves politikai nyomás miatt számos amerikai egyetem a szólásszabadság és az intézményi függetlenség körül kialakult országos konfliktus fókuszába került. A Columbia Egyetemen a Trump-kormány 400 millió dollárnyi szövetségi támogatást függesztett fel, hogy kényszerítse az egyetemet a campuson zajló tüntetések szigorú visszaszorítására, ami súlyos adminisztratív zűrzavart okozott. A hallgatók ebbe az intézményi tűzharcba keveredtek, de a 2025-ös végzős évfolyam számos tagja, valamint egykori hallgatók is úgy döntöttek, hogy tüntetéseken és demonstrációkon gyakorolják az első alkotmánymódosításban biztosított jogaikat.

Jesse Pearce-t, a Barnard College egykori hallgatóját a Columbia Egyetem diplomaosztó ünnepsége előtt tartóztatták le. A jelenlegi hallgatókkal együtt az egykori hallgatók is tiltakoztak az intézmény Izraellel fennálló pénzügyi kapcsolatai ellen. New York City, New York, Egyesült Államok, 2025. május 21.

Szerző
Victor András

Dátum
2026. okt. 13.

ESSZÉ WORLD PRESS PHOTO

SZÓJA ÉS NYITOTT GERINC

WORLD PRESS PHOTO

A képen látható kislány fejlődési zavara szerencsére nem annyira súlyos, hogy játszani se tudjon. Mégis nagy hátrány, mert később okozhat mozgásszervi problémákat. Ha a gerincvelőt nem védi csontburok, súlyos fertőzések történhetnek.

A nyitott gerinc (spina bifida) nem ritka rendellenesség. A mértéke viszont nagyon széles skálán mozog: a halvaszületés és a mozgásképtelen láb mellett van, ahol annyira enyhe a zavar, hogy az illető élete végéig sem derül ki.

Évtizednél is hosszabb kutatás eredményeként Dr. Czeizel Endre elsőként publikálta 1992-ben, hogy a folsav (a B9 vitamin) „magzatvédő vitaminnak" is nevezhető, mert jelentősen csökkenti a nyitott gerinccel születés kockázatát. A folsav ma Magyarországon szabadon hozzáférhető, és a körzeti védőnőnek is feladata, hogy tájékoztassa a kismamát a folsav-szedés fontosságáról és módjáról.

Míg a folsav gyakorlatilag megelőzheti a nyitott gerincet, más vegyi anyagok – tulajdonképpen mérgek – növelik az esélyét. Ilyen vegyi anyag például a *Roundup* nevű gyomirtószer, amelyet a kislány lakóhelyének környékén nagyüzemben használnak.

Argentina a világ 3. legnagyobb szója-exportőre. A szójababnak – magas fehérje és olajtartalma révén – sokféle felhasználása van: főként állati takarmány, de emberi fogyasztásának is hagyománya van (főleg Ázsiában), továbbá benzinkutaknál tankolható biodízel is készíthető belőle. Tehát a világkereskedelem egyik meghatározó szereplője.

Argentína teljes export-bevételének közel harmadát a szója adja, így „végeláthatatlan" szántóföldeken mindenhol szójabab terem. Ez magával hozza a növényvédőszerek rendszeres permetezését, ha ugyanis valamilyen kártevő rovar „beszabadul" az óriási szójatáblára, mire a gazda ezt észreveszi, már a fele termény tönkrement. És így van ez a gyomokkal is, amelyek – ha nem gátolják meg a terjedésüket – súlyosan csökkenthetik az adott területen termő szója mennyiségét.

> drasztikus és univerzális

Minthogy a szójaföldön a tövek között többféle gyomnövény is megjelenhet, nem egyszerű a védekezés. Különféle gyomok ellen más-más védekezési technikára volna szükség. És itt jut szerephez a Roundup, amelynek *glifozát* a fő hatóanyaga. A glifozát ugyanis drasztikus és univerzális növény-gyilkos anyag. Ahova permetezik, ott minden növényt megöl. Mármint minden természetes növényt. De az argentin szántóföldeken túlnyomórészt olyan szójababot termesztenek, amelyet géntechnológiával glifozát-rezisztenssé tettek. A nyitott gerincű kislány környezetében lévő szójaültetvényeken tehát olyan génmódosított szóját termesztenek, amelynek nem árt a glifozát.

A *Monsanto* nevű agrokémiai multi immár néhány évtizede gyártja a „növény-gyilkoló” glifozátot, ugyanakkor génmódosítással kifejlesztette a glifozát-toleráns kukoricát és szóját. (Azért ezt a kettőt, mert ezek a világpiac vezető növényei.) Hosszú ideig, amíg le nem járt a szabadalmi védettség, a „fél világ” a Monsantónál vette a GMO szóját is, meg a Roundup gyomirtót is[1]. Ma már egyszerűbb a helyzet, mindkettő szabadon forgalmazható. Magyarországon viszont törvényileg tilos génmódosított növényeket termeszteni.

Munkások burgonyát szüretelnek Córdobában. Argentínában a burgonyatermesztés intenzív, a hivatalos jelentések szerint akár 40 különböző növényvédő szert is alkalmaznak. Córdoba, Argentína, 2015. szeptember 17.

Évek óta folyik a vita, hogy van-e a glifozátnak rákkeltő vagy teratogén hatása. [A görög *teratosz* szó egyik jelentése: „szörny(szülött)”, a szintén görög *gén* pedig, hogy valamit „okozó”.] Vagyis kérdés, valóban lehet-e szerepe a közeli szójaültetvény Rounduppal permetezésének a kislány – és világszerte sokszáz hasonló helyzetben lévő gyerek – veleszületett fejlődési rendellenességében. A Monsanto vizsgálatai szerint a tiszta glifozátnak nincs sem rákkeltő, sem teratogén hatása. Ugyanakkor számos orvosi statisztika jelzi, hogy a Roundup nagyüzemi használata együtt jár a környéken élők magasabb rák-előfordulásával és gyakoribb fejlődési rendellenességeivel. Ez tehát patthelyzet, amelyből sajnos, hosszú ideje nem tudunk kilépni.

> ismeretlen hatások

Minderről természetesen az argentin hatóságok is tudnak. És nyilván tudják azt is, hogy a glifozát *természetidegen* anyag. Márpedig természetidegen beavatkozások esetén nem követhető az a logika, hogy „amíg nincs bizonyíték, hogy valami ártalmas, addig miért ne használnánk?”. Az esetleges távoli, ismeretlen hatások miatt itt sokkal inkább az óvatossági aranyszabály érvényes, hogy „amíg nem vagyunk biztosak abban, hogy valami hosszú távon, áttételesen sem ártalmas, addig azt ne használjuk”.

Anita duplán vesztes. A könyörtelen gazdasági versenyben mindent felülíró hatékonyság áldozata. Annak a „hatékonyságnak”, hogy minden lehetséges területen, még a lakóházak közvetlen környezetében is szóját akarnak termeszteni, és hogy a szójaültetvény gyomtalanításának gyorsnak, egyszerűnek és hatékonynak kell lennie. Vesztes, mert elvették tőle – és a környezetében vele együtt élőktől – a rétet, az erdőt, a természetes élővilágot; ráadásul megnehezítették az életét a holtig cipelendő betegséggel.

Argentínában több mint 28 millió hektárt permetezinek glifozáttal. Ennek súlyos ártalmai, utóhatásai lehetnek. A majdani veszteség sokkalta nagyobb lehet, mint a mostani gazdasági bevétel.

---

[1] A Roundup és a glifozát szaknyelven *peszticid.* A *peszticid* szó első tagja a latin *pestis*, amely eredetileg általában ’ragályt’,’pusztító betegséget’ jelentett, meg annak az okozóját, magát a „kártevőt”. A *-cid* végződés szintén latin, s ’megölő’ a jelentése. A pesticid tehát: ’a kártevőt megölő’. És ha a gyomokat kártevőknek tekintjük, igaz is, hiszen a glifozát a szója kártevőit megölő szer. De a peszticidek magyar összefoglaló szakneve *növényvédő szer*. És ez így mégis furcsa, mert így a növény-***gyilkos*** glifozát Magyarországon a növény-***védő*** szerek közé tartozik.

kép | Pablo E. Piovano, Manuel Rivera-Ortiz Alapítvány, Philip Jones Griffiths Alapítvány, Lawen.doc: Az agrártoxinok emberi ára

1996-ban Argentína jóváhagyta a génmódosított, gyomirtószer-rezisztens szójababot, amelyet glifozát-alapú gyomirtószerekkel párosítottak – mindezt független kutatások nélkül fogadták el. Három évtized alatt a peszticid-felhasználás az évi 40 millió literről 580 millió literre emelkedett. Jelenleg Argentína megművelt területeinek 60%-át permetezik, ami 14 millió embert érint. Annak ellenére, hogy független tanulmányok összefüggésbe hozzák a permetezést a rák és a születési rendellenességek fokozott kockázatával, a szabályozás egyre lazul, miközben az agrárkémiai anyagok használata mind közelebb kerül az emberek lakta településekhez. A projekt dokumentálja az agráripari profitot a vidéki lakosság élete elé helyező gazdasági modell emberi árát.

felső kép | Anita Sosa, aki vízfejűséggel és nyitott gerinccel született, a nővérével játszik. Az orvosok a 3000 lakosú várost körülvevő szójamezőkön használt növényvédőszereknek tulajdonították az állapotát. Chaco, Argentína, 2014. november 29.

Szerző
Kapitány Máté

Dátum
2026. okt. 21.

NOVELLA WORLD PRESS PHOTO

BOSZORKÁNY

WORLD PRESS PHOTO

Szemük nem tudta megszokni a mély sötétséget. Sóhajaik, lihegésük, torokköszörüléseik szinte látható árnyalatot és formát öltöttek éhes pupillájukban. Plazmaszerűen szétnyúló pecsétfoltok. Orruk megtelt a pince nyirkos szagával, és a szagnak is színe lett, többségük számára talán penészzöld vagy világosszürke. Közben érzékelték a mellettük állók leheletének és verejtékének kipárolgásait, társaik jelenlétéből így tompa színekből, villanó fényekből, sűrű szagokból összetapasztott, ködös látomás állt össze, ami kitöltötte a pincét.

Nandi idegesen gyűrögette a balettruhát, amiből most semmit nem látott, mégis, eljátszott a gondolattal, hogy tenyere a fehér anyag puszta érintésétől is világosabbá válik, ami aztán kúszik tovább a bőrén, lehatol a pórusokon át a szövetek alsóbb rétegeibe, és onnan szertefut mindenhová a testében: minden szervét, minden mirigyét, minden porcikáját az elasztán fényes fehérjébe csomagolva. De jó is volna! Mert a porcelán, az egészséges fog, a rizsporos paróka, az elefántcsont, a tejszínhab, Dorothy az Ózból, a hó, amit csak filmben látott, a szamojéd kutya, a

beluga, a felhők vattája, a párna puha tolla, a varázslók szakálla, az igazgyöngy, szóval minden, ami elegáns, minden, ami légiesen szép, minden, ami elérhetetlenül jó, az fehér.

Egyik társa, talán elzsibbadt a combja a sok álldogálástól, véletlenül az ő lábfejére taposott, majd egy kapkodó *bocs* hangzott el. Nandi nem ismerte fel a másik hangját, de Ayandára gyanakodott. Nem baj, suttogta, nyugi. Ő is nehezen viselte az egy helyben ácsorgást, főként, hogy az információk teljes hiányában végső soron akár az örökkévalóságig is elhúzódhatott e tétlen, nyomorúságos várakozás. Nandi a semmibe meredt. A sötétségből most maszatos vonásokkal kivált egy eleinte keszekusza körvonal, mintha rajzolni még nem tudó gyerek kente volna szét a festéket, aztán összeálltak az alakzatok, lábak, sok láb, szőrös, duzzadt póktest, azon emberfej, rémisztő banyafej; a póktestű boszorkány a pince plafonján mászott végig, hogy az egyik sarokban fürkész éberséggel elpöffeszkedjen. Nandit kirázta a hideg, felsikoltott volna, ám ekkor kattant valami, és a pince mennyezeti lámpája sárgás fénnyel terítette be őket. A plafon, a sarok üres volt, Nandi szíve mégsem nyugodott, mert a banya közelségét azért még nagyon is érezte. Léptek hallatszottak, nyílt a pinceajtó.

Elani volt az, kedves mosolyú balett-tanáruk. Összecsapta tenyerét, jaj, lányok, kiáltotta azon a mindenkit felkaroló hangján, hát miért nem szóltatok, hogy nem ég a lámpa? Itt kuksoltok a sötétben? Senki nem felelt, a rettegés még hálóban tartotta az összes lányt. Elani, mintha gondolatukban olvasott volna, közéjük lépett, és bátorítón szólt hozzájuk: nem kell félni Zsuzsa nénitől, nagyon aranyos, igen, csupa lélek, és azért jött, hogy átadja nektek a tudását. A messzi Európából repült ide. Mosolyogjatok, ha felmentek hozzá!

> gyomrában a rémület

A lépcsőn felfelé sokan még mindig hunyorogva vagy lehunyt szemmel araszolgattak, bántóan éles volt a fény. Nandi a korlátba kapaszkodott, és minden lépésnél húzott egyet, eljátszva a gondolattal, hogy egy kötélnél fogva épp kútból rángatja ki magát. De nem, ez mégsem jó, mert a kútból menekülni szokás, fel és ki a szabadságba, miközben neki, ahogy közeledtek az emeleti irodához, egyre tömörebbé vált gyomrában a rémület. A lépcső mentén a falat okker és bézs, négyzet alakú csempék fedték, óriási tetrispályává formálva a függőleges teret. *Zsuzsa*, ízlelgette a szót Nandi, milyen idegenül csengő név, zsizseg, mint egy rovarraj vagy mint a szélben surrogó sás. Elani vezette a sort, széles fenekének tömött farrészei egymást váltva, egyenletes ritmusban döccentek, ahogy haladt felfelé. Néha-néha hátrafordult, és biztató mosolyt repített feléjük, ám Nandi látta, hogy Elani is izgul, a mosolya nem ezt üzente, de a szeme igen.

Nandi Ayanda után következett. Az iroda szűkös volt és meglehetősen lepusztult, a plafonon korábbi beázások sárgás foltjai, a fal mentén sorakozó szekrények polcai meghajoltak a tömött kartotékdobozok súlya alatt, a padlót takaró linóleumot fakóra szívta az ablakon át beszakadó fény, a szoba közepén álló asztal lapján már töredezett az egykor talán szépen csillogó festékréteg. Nandi óvatos lépésekkel közelített az asztalhoz. Annak túloldalán egy-egy székben

Elani és Zsuzsa foglalt helyet. Nandi is leült az asztal innenső oldalán őt váró székbe. Gyanakvó, de figyelmes tekintettel mérte végig Zsuzsa nénit. Zsuzsa nem is volt igazán néni, legfeljebb harminc lehetett, vörös, göndör fürtjeit copfba fogta, hófehér arcát kávébarna szeplők borították, nyaka vékony és hosszú volt, áttetsző bőrét világoskék erek hálózták be, felső fogsora, ahogy vértelen ajka mosolyra húzódott, feltűnően nagy volt, lószerű, nem is, inkább rágcsálóforma külsőt kölcsönözve neki. Nandi egyszeriben úgy érezte magát, mintha egy kastély kandallójából koromtól fedve mászott volna ki a királyné elé. Hiába volt közöttük Zsuzsa a kakukktojás, a kislány a nő jelenlétében csak afrikainak látta önmagát, a fehér lányok balettruhájában parádézó négernek, akiről érdekes fotót lehet mutogatni Európában. Irigykedve, sőt, haraggal szemlélte az idegent, aki annyira el akarja hozni számukra a tudást.

Elani feszélyezetten mocorgott. Bizonyára észlelte a helyzet feszültségét: Zsuzsa kitartóan mosolyog, Nandi ellenben, hiába kérte Elani a lányokat ugyanerre, sötétlőn fürkészi Zsuzsát. Ő itt Nandi, törte meg a csendet Elani, az egyik legtehetségesebb diákom. Nandi kétnyelvű, a zulut és az angolt is kiválóan beszéli, ugyanis az édesanyja Birminghamben nőtt fel, csak kamaszként költözött ide a családjával. Elani lopva Nandira sandított, mielőtt folytatta. Szegény már nem él. Újra csönd ült közéjük. Nandi döbbent és fájdalmas gyűlölettel meredt Elanira, ahogy az árulókra szokás rácsodálkozni. Elani rövid időre le is sütötte szemét, és onnantól kerülte a kislány tekintetét. Nagyszerű, szólalt meg Zsuzsa is angolul. Hangja meglepően magas és bizonytalan volt, nagyszerű, akkor tudunk közvetlenül is beszélni egymással, igaz, Nandi? A lány bólintott, de még mindig Elanit figyelte. Miért lökte oda az ő lelkét a fehér banya elé? Talán, hogy a sajátját mentse? Zsuzsa is Elanira pillantott, mint aki bátorításra szorul, aztán vissza Nandira. Megfoghatatlan volt számára ez a kislány, egyszerre ártatlan és rémisztő, félénk és dühös, és volt valami mélység a szemében, amitől hátborzongatóan idősebbnek tűnt a koránál. Elani vakarózott, gyors, erős mozdulatokkal, mint aki fájdalmat akar okozni magának. Mobilja ekkor, tulajdonosát menekítve, élesen felcsörgött. Elani felpattant. Bocsánat, hadarta, de ezt most muszáj... Azzal kiviharzott az irodából. Nandi egyedül maradt Zsuzsával.

Most egymás szemébe néztek. Zsuzsa, ha nehezen is, de állta a lány kemény tekintetét. Mondd csak, szólalt meg aztán, mit szeretsz a táncban? Nandi sokáig nem felelt. Jó, gondolta Zsuzsa, erre nem könnyű választ adni, talán ő sem tudná elmagyarázni, mi fogta meg annak idején a balettban. Ha egyáltalán megfogta valami, és nemcsak édesanyja elvárását teljesítette. Elméjének e sötét útvesztőjébe azonban inkább nem tért be. Arra gondolt, milyen különös az élet, tegnapelőtt még Soroksáron ült a panellakásban, most meg itt, az isten háta mögött, Sowetóban, ami hiába Afrika, nem is annyival melegebb, mint Pest, persze mennyire kínos, hogy Afrikáról csak ennyi a képzete, hogy itt bizonyára mindenünnen forróság dől az emberre, miközben tessék, alig néhány fok a különbség. Igaz, így is nagyon más világ. Az otthoni bérházak zárt udvarai, a gangos házak sárgásszürke vakolata, a 4-es-6-oson magukba zárkózó emberek látványa után az élet itt egészen más arcát mutatta: élénk színekre mázolt kerítések, konténerekből átalakított fodrászatok, luxusvillák közvetlen szomszédságában nyomort csíráztató bádogvárosok, Amapiano ritmusok, még az utakon ide-odacikázó fehér minibuszokon is zene szólt, az ősi rönkdobok digitálisan elmélyített lüktetése, mintha egy óriási kéz puha kalapáccsal ütögetné a föld kérgét. És ez jó volt, a zene segített neki otthonosságot lelni ebben a rémisztő idegenben, és

igen, most már tudta, hogy ez az ő személyes válasza a Nandinak feltett kérdésére. Mert a zene volt az első, ami már az általános iskolában oldani kezdte, a zene volt a menedék a kegyetlenkedő osztályfőnök, Irma néni és a teljes körű pedantériát megkövetelő szülői szigor elől. Először Halász Judit, Gryllus Vilmos, a 100 Folk Celsius, aztán a Beatles, a Rolling Stones, a Cream, a Doors és Janis Joplin, aztán a Pink Floyd, Tom Waits és Nick Cave, aztán – bár ezek gyermekkora óta a balett révén egyébként is vele voltak – Csajkovszkij, Prokofjev, Hacsaturján, Orff és Ravel, aztán Glass és Richter és Yorke. És a zenével jött a mozgás, a zene által szőtt mozdulatok, mert arra hamar rájött, hogy igazán jól csak akkor tud táncolni, ha magába engedi a zenét, átfolyatja magán, és hagyja, hogy húzza az izmok szalagjait, befészkeljen az agy minden régiójába, és ahogy elindultak végre fesztelenül a mozdulatok, ahogy birtokba vette saját testét és lelkét, amíg szólt a zene és fordult utána a test, addig nem maradt helye gátlásnak, félsznek, túlszabályozottságnak. Addig szabad volt.

Nandi még mindig némán fürkészte őt. Zsuzsa egyre kényelmetlenebbül érezte magát. Ő ebben a szűkös irodában a lány szemében semmi más, csak *umlungu*, ahogy a helyiek mondják. Umlungu, úgyis mint fehér ember, de úgyis mint gazdag ember, főnök. És ő sosem szeretett főnök lenni. A program, melynek keretében ideutazott, a Határtalan tánc, sokkal inkább számára volt lehetőség, és ha japán vőlegénye, a szintén táncművész Minato nem bátorította, sőt, noszogatta volna, talán nem is jelentkezik rá. Nem akart ő a kultúrmisszionárius szerepében tetszelegni, nem akart üveggolyó-álmokkal házaló hódító lenni. Sejtette, hogy ittléte néhány hetében lehetetlenség csodákat művelni vagy rendkívüli tehetségeket felkarolni, mert azt már megtanulta, hogy a világ a maga hideg és könyörtelen szabályai mentén éles vonalakkal húzza meg a kitörés és felemelkedés határait. Mégis itt volt, és ha már itt volt, nem akart ölbe tett kézzel alibizni.

> megmagyarázhatatlan

Zsuzsa elővette okostelefonját, feloldotta a képernyőzárat, és az asztal közepére helyezte az eszközt. Nandi rezzenéstelen tekintettel figyelte minden mozdulatát. Zsuzsa rövid görgetés után kiválasztott egy zenét és elindította a lejátszást. Csajkovszkij Csipkerózsikája, Carabosse belépője. Ez jó lesz, gondolta Zsuzsa. Hátha a zene felszámolja a köztük húzódó távolságot, hátha a lány is megfelelőbb közös nyelvnek érzi ezt a vadabb dallamot, ami talán haragját is segít formába egyengetni. Nandi lehunyta szemét. Vonásai először még inkább megkeményedtek, száját is összeszorította, mint aki küzd az előtörni készülő ordítás ellen. Aztán, továbbra is lehunyt szemmel, hátratolta székét és felállt. Zsuzsa kíváncsian szemlélte. Nandi néhány pillanatig csak finoman dülöngélt, mint szélfútta irtás közepén a nagyobb fák védelmétől megfosztott, gyönge törzsű csemete. Hajladozásának íve nem sokkal rá egyre szélesebbé vált, karja, mint a Newton-bölcső szélén elhelyezkedő fémgolyó, az oldalirányú mozgás ingaerejét felvéve meg-megemelkedett. Vékony lába a mozdulatok hullámverésének engedve előbb csusszanó, szűkebb, majd mind nagyobb útvonalat járt be. Az üstdobok dübörgő tremolójába most réztányérok fémes csattanása hasított, Nandi, mint akibe villám csapott, megremegett, és ahogy a hegedűk és

brácsák fel-alá cikázó, félhangonként lépkedő futamokba fogtak, a lány megperdült oldalra dőlt testének ferde tengelye körül, jobb karját a föld, bal karját a plafon irányába szegezve. Beszálltak a fafúvósok, az oboa rikoltásai csak úgy cibálták Nandi végtagjait. Zsuzsa visszafojtott lélegzettel figyelte a lányt, elámulva törékeny testének rugalmasságán, az izmok kiszámíthatatlan játékán, de legfőképpen a Nandiból áradó erő mértékén. Olyannyira lekötötte az egyre tombolóbbá fokozódó tánc, hogy nem észlelte a megmagyarázhatatlant: odakint beborult az ég, az iroda egészen elsötétedett, levegője, mintha alkotórészei közé új elem furakodott volna, fekete színezetet vett fel, a kartotékdobozokba szorított iratok vihartól tépett levélként reszkettek, és az okostelefonból harsogó zene hangjegyeiről leválva súlyos szekér keréknyikorgása és a szekeret fújtatva vonszoló termetes patkányok visítása töltötte meg a teret. Nandi felsikoltott, a földre zuhant, a zene elhallgatott. Ebben a másodpercben nyílt az ajtó.

Elani megszeppenve állt a küszöbön. Nem értette, mi történhetett távollétében. Zsuzsa továbbra is az asztal mögött ült, arcára döbbent, majdhogynem bamba kifejezés dermedt, Nandi a padlón hevert, háta reszketett. A falakon körös-körül fekete vonalak, mint egy Jackson Pollock alkotás, vagy még inkább valami láthatatlan teremtmény karmolásnyomai. Elani megrázta magát, Nandihoz sietett, hogy felsegítse, de mikor megérintette, a lány felugrott, és Elanit durván félrelökve kivágtatott a szobából.

A folyosón, ügyet sem vetve ott várakozó társairól, lélekszakadva suhant keresztül, mígnem egy sarkon befordulva nyitott szertárt talált. Oda bevette magát, és bezárta a poros földgömböktől, falitérképektől és anatómiai modellektől zsúfolt helyiség ajtaját. Egyedül akart lenni. Hiába hallotta Elani hangját, aki a nevén szólongatta, és hiába kereste a többi lány, Amahle, Naledi, Nomvula és Melokuhle is, ő csak kuksolt odabent, sokáig, míg végre elcsendesedett minden. Akkor óvatosan kinyitotta az ajtót, és újra a folyosóra merészkedett. Késő délután lehetett, a napsugarak már tompábban és ferdébben estek be az ablakokon. Nandi végiglopakodott a folyosón. Mi történt vele, amikor a boszorkány betette azt a zenét? Valami ismeretlen hatalom markába került. És közben olyan kedvesen nézett rá az a vörös hajú démon, olyan kedvesen… Mint annak idején anya. Ment tovább, összeszorított szájjal. Az egyik ablaknál megtorpant. Az ablak a belső udvarra nézett. A fehér banya ott sétálgatott, füléhez szorítva telefonját. Nandi nesztelenül kinyitotta az ablakot és leguggolt alá. Így már hallotta a telefonbeszélgetést is. Zsuzsa angolul magyarázott, de mivel olyan szavakat használt, mint édesem, meg kicsim, Nandi hamar kitalálta, hogy a párjával beszél. A lány guggolt az ablak alatt és fülelt. Nem tudta, miért, de egyszerre volt enyhet adó és mégis nehéz érzés Zsuzsa hangját hallgatnia, ami most lágyabb is volt, mint korábban. Nandi nem akarta bevallani magának, de irigyelte Zsuzsa párját, irigyelte, amiért Zsuzsa hozzá és csakis neki beszél ilyen lágyan. Aztán megváltozott minden. Mert Zsuzsa azt fejtegette, hogy mennyire képzetlenek ezek a helyi lányok, hogy ebben a pár hétben képtelenség ezt a lemaradást érdemben kezelni, hogy milyen szomorú szembesülni ezzel, mármint a felzárkóztatás lehetetlenségével, pedig van köztük, van köztük egy, ilyet te még nem láttál, Minato, abban tényleg van valami, de hát nem vihetem magammal, érted, itt kell hagynom, veszni a tehetségét! Nandiban újult erővel ágaskodott fel a fojtogató düh. Kuporgott az ablak alatt, mintha valaki fentről lefelé nyomná, tuszkolná, mintha a testét a padlóba akarnák passzírozni, a benne gyülemlő harag meg iszonytató erejű rugóként csak annál nagyobbat lökne rajta felfelé, főleg, mikor Zsuzsa

már a könnyeivel küszködve, és megint vékonyabb, bántóbb hangon folytatta, hogy ez borzalmas, Minato, erre nem voltam felkészülve, hülyeség volt idejönni. Nandi most felpattant, és úgy üvöltötte, hogy elég, elég, elhallgass, ne beszélj tovább! Testéből kiröppent minden erő, már csak Zsuzsa fájdalmas szisszenését hallotta, aztán mindent elborított a feketeség.

Elani lázas izgalommal kereste a lányt, közben egyre többször pillantott karórájára is. Már otthon kellene lennie, hisz megígérte kisfiának, hogy bobotie-t készít neki vacsorára, erre itt nyitogatja az ajtókat, csak remélve, hogy Nandi még az épületben van. Istenem, gondolta Elani, mennyi baj van ezzel a lánnyal! A folyosón átsietve kinézett az ablakon. Szívéről leesett a súly. A belső udvaron ott volt Nandi, a földön ült. Elani nagyot sóhajtott, arcára mosolyt erőltetett, úgy ment ki növendékéhez. Hát itt vagy, csillagom, nem is tudod, mennyire aggódtam, már minden zegzugot átkutattam érted! Nandi nem válaszolt, ült tovább. Nem messze tőle a földön okostelefon hevert. Elani összevonta szemöldökét, felvette a telefont, majd értetlenül körbenézett. Nem láttad Zsuzsa nénit, kérdezte Nanditól. A lány lassan megcsóválta fejét. Elani arra gondolt, hát ez nagyszerű, most kereshetem őt is. Finoman megérintette Nandi vállát. Maradj itt, kiscsillag, gyorsan megkeresem Zsuzsa nénit, és jövök vissza hozzád. Elani, ezúttal Zsuzsát szólongatva, elsietett.

Nandi megvárta, hogy Elani eltávolodjon, csak aztán nyitotta szét egymásnak tapasztott, kosarat formáló tenyerét. Kis termetű patkányt tartott kezében. A rémült állat szaporán szimatolt. Nandi, hogy megnyugtassa, a tőle telhető legfinomabb mozdulatokkal simogatta szép, fehér bundáját. Ki tudja, talán apa engedi, hogy megtartsa.

kép | Ihsaan Haffejee, a GroundUp számára: Joburg Balettiskola

Az apartheid idején Dél-Afrikában a balett a fehér kultúra kiváltsága volt, amelyhez a színes bőrű emberek nem férhettek hozzá. Ma a Joburg Balettiskola támogatott képzést kínál a történelmileg hátrányos helyzetű háttérrel rendelkező gyermekek számára Sowetóban, Alexandrában és Braamfonteinben működő telephelyein. A szülők elmondása szerint soha nem gondolták volna, hogy gyermekeik balettot tanulhatnak.

A Joburg Balettiskola fiatal táncosai a Soweto Színház színfalai mögött az évzáró előadásuk során. Soweto, Dél-Afrika, 2025. december 7.

Szerző
Taizs Gergő

Dátum
2026. okt. 05.

VERS WORLD PRESS PHOTO

MESSZIRE SZÁMŰZÖTT

WORLD PRESS PHOTO

Mondd, *hol van a te istened?*
Az emberarcú,ráncos testű,
tenyérbe zsugorított istened.
Ha a függöny mögé lesel
– megleled.
Ha felemeled a karod *(ide nézz!)*
– megleled.
Ha a csigolyákat számolod
– megleled.
Ugyanabban a szélben állunk mind,
a betakarítás szelében.
Szaggatja hitünket,
rendellenes hitünket.

De hol bujkál, mondd,
hol van a te istened?
Kiapadt tested medre emlékhely.
A feltámadás fakultatív,
az aszkézis örökletes.
Amíg elrugaszkodsz és árnyékot vetsz,
tudod, az idő veled is múlik.
Gyakorold hát a leérkezést.
Mindenki magára vessen.
Keresztet, csillagot, rejtjelet,
saját képmásra formált burgonyát, bármit.
Ott, a szójaföldeken nincsenek,
csak messzire száműzött,
görnyedő istenek.

kép | Pablo E. Piovano, Manuel Rivera-Ortiz Alapítvány, Philip Jones Griffiths Alapítvány, Lawen.doc: Az agrártoxinok emberi ára

1996-ban Argentína jóváhagyta a génmódosított, gyomirtószer-rezisztens szójababot, amelyet glifozát-alapú gyomirtószerekkel párosítottak – mindezt független kutatások nélkül fogadták el. Három évtized alatt a peszticid-felhasználás az évi 40 millió literről 580 millió literre emelkedett. Jelenleg Argentína megművelt területeinek 60%-át permetezik, ami 14 millió embert érint. Annak ellenére, hogy független tanulmányok összefüggésbe hozzák a permetezést a rák és a születési rendellenességek fokozott kockázatával, a szabályozás egyre lazul, miközben az agrárkémiai anyagok használata mind közelebb kerül az emberek lakta településekhez. A projekt dokumentálja az agráripari profitot a vidéki lakosság élete elé helyező gazdasági modell emberi árát.

Fabián Tomasi, volt agrárkémiai munkás, súlyos toxikus polineuropátiában szenvedett, és az agrártoxinok elleni küzdelem világszerte ismert arca lett. 2018-ban hunyt el. Entre Ríos, Argentína, 2016. október 25.

Szerző
Bene Zoltán

Dátum
2026. okt. 18.

NOVELLA WORLD PRESS PHOTO

NEM FELEJT

WORLD PRESS PHOTO

Fanalein a tenger ritkán támadt. Nem esett neki a partnak hörögve, mint részeg matróz a kocsmaajtónak, nem csapta pofán a szigetet, nem verte szét a kunyhókat dühösen. Csöndesen foglalta el a szárazföldet. Évről évre följebb húzódott, mintha öreg rokon volna, aki valaha kölcsön adott egy darab földet, aztán sokáig nem szólt, de miután nem kapta vissza, megunta, hogy tapintatos legyen, s elkezdte visszavenni a maga módján.

Lau a kunyhója előtt ült, és nézte a vizet. Nem mintha lett volna mit nézni rajta. Víz volt. Sok víz. Mindig ugyanaz, és mégsem ugyanaz soha. Az apja azt mondta neki gyerekkorában, hogy a víznek lelke van, különben hogyan emlékezne mindenre. A viharokra, a halászokra, a delfinekre. Azokra is, akik már nincsenek. Lau akkor még elhitte. Később szinte mindenben megingott a hite, de ezt valahogy nem tudta kivetni magából.

Régebben ilyentájt vadászatra készültek. Delfinre. A férfiak csónakot javítottak, szigonyt éleztek-hegyeztek, a fiúk a parton bámészkodtak, és igyekeztek úgy tenni, mintha nem félnének a naptól, a víztől, az apjuktól, a jövőtől, a mélyből fölbukkanó szörnyektől. Az asszonyok a zsákmányt várták. Húst, bőrt, csontot. Főleg fogat. A delfinfog arrafelé többet ért, mint bármi. Fogat adtak asszonyért, foggal rendeztek tartozást, foggal kötöttek családokat egymáshoz, foggal pecsételték meg azt, amit szerelemnek ritkán, megállapodásnak gyakrabban neveztek.

A készülődés sürgés-forgása helyén hínár nőtt a lagúnában. Hosszú köteleken himbálózott a zöld, nyálkás jövő. Miu-Nu, Lau fia, napestig ezek között bóklászott. Huszonhét éves volt, magas, szikár, a bőrébe ivódott sószag még akkor is megmaradt, amikor édesvízzel lemosta magát. Tudott csónakot javítani, kiszimatolta a vihart, de képes volt delfint hajtani, fohászt mondani is. Gyerekkorában arról álmodott, egyszer ő vezeti majd a vadászokat a nyílt vízre.

Aztán mire fölnőtt, kiderült, hogy a nyílt víznek és a szigetnek egyaránt más tervei vannak. A kutak egyik-másikában már sóssá lett az édes. Minden év elején megállapították, hogy a partból megint hiányzik egy újabb falat. A pálmák gyökerei úgy álltak a vízben, mint öregemberek lábai a lavórban. Miu-Nu előbb vette észre ezt, mint sokan mások. Nem azért, mert okosabb volt. Hanem mert figyelt. Ez pedig néha többet ér az okosságnál.

Fouele lakói Rick Houenipwela parlamenti képviselővel beszélgetnek a tengeri moszat-tenyésztésről. Ez az új jövedelemforrás kiutat kínál a hagyományos, de ellentmondásos delfinvadászatból, és

megbízhatóbb megélhetési lehetőséget kínál a családok számára. Fouele falu, Maramasike-sziget, 2025. február 12.

A hínár számára nem üzletet jelentett. Választ sokkal inkább. Vagy legalábbis válaszféleséget a kérdésre, amelyet a falu úgy kerülgetett, mint a döglött medúzát a parton: mi lesz velünk most, hogy a régi világ már nem tart el bennünket? A kereskedők jöttek, vitték a hínárt, pénzt hagytak, nem sokat, de annyit, hogy ne kelljen mindenért a tengert szipolyozni. Ez is valami, vélte Miu-Nu. Lau hallgatott. Az öregek sokszor hallgatnak, amikor úgy érzik, már mindent elmondtak, de senki nem akarta igazán hallani.

Egy este Miu-Nu későn végzett a lagúna külső peremén. A nap már lebukott a horizont mögött, a víz úgy feküdt a hold alatt, mint kifényesített állatbőr. Loccsanást hallott. Egy delfin feje bukkant föl pár csónakhossznyira tőle. Nézte őt. Nem úgy, ahogy az állatok nézik az embert, ha élelmet várnak vagy veszélyt szimatolnak, inkább úgy, ahogy az egyik ember nézi a másikat.

Másnap megint ott volt. Harmadnap is. Negyednap viszont nem a delfin várta, hanem egy fiatal nő ült a parton. A haja nedves volt, a bőre csillogott, mintha a tenger most köpte volna ki magából, mint valami szép és zavarba ejtő dolgot, mint a messzi távolban egyszer egy szerelemistennőt. Miu-Nunak hirtelen eszébe jutottak a régi legendák a vízi népekről, amelyeket a falu öregjei úgy meséltek, mintha már maguk sem hinnék, de azért elvárnák, hogy más ne kételkedjen a szavukban.

– Ismerlek – mondta a nő.

– Én nem ismerlek téged – felelte Miu-Nu.

– Gyerekkorod óta figyellek.

Miu-Nu arca fintorba rándult.

– Na, ettől nem lett jobb hangulatom – dünnyögte.

A nő elmosolyodott. A hangja furcsa volt, mintha nem egy torokból jönne, hanem egyszerre sokból.

– Azok közül való vagyok, akikre vadásztok – jelentette ki a nő.

Miu-Nu nem kérdezte meg, hogyan lehet valaki egyszerre nő és delfin, mert az efféle kérdésekre vagy nincs válasz, vagy ha van, az ember jobban jár, ha nem ismeri. An-nának nevezte el a delfin-nőt, mert valahogy szólítania kellett magában. A nő néha emberként ült mellette a parton, néha delfinként lebegett a vízben. Miu-Nu lassan megszokta. Az ember sok mindent megszokik. A tengert is. A veszteséget is. A csodát is, ha elég gyakran fordul elő.

– Haragszotok ránk? – kérdezte egy este a nőtől.

– A tenger nem haragszik.

– Akkor mit csinál?

– Nem felejt.

Közben a falu az utolsó vadászatra készült. Az öregek úgy döntöttek, még egyszer kieveznek, elejtenek annyi delfint, amennyit elbírnak a csónakok, aztán örökre szögre akasztják a szigonyokat. Szép gondolatnak vélték ezt az elhatározást, méltónak az ősökhöz. Bár akadtak, akik úgy vélték, kicsit olyan ez, mint amikor az ember még utoljára pofán vág valakit, mielőtt megfogadja, hogy ezentúl békés lesz.

A vadászatot megelőző este Miu-Nu leült Lau mellé.

– Kevesen megyünk – mondta.

– Látom.

– Dühös vagy?

– Nem.

– Elkeseredtél?

– Nem.

– Akkor mire gondolsz?

Lau köpött egyet a homokba. A homok száraz volt, gyorsan elnyelte a nyálát.

– Arra, hogy egyszer csak észrevesszük, már nem azok vagyunk, akik voltunk. És akkor majd valaki azt mondja, ez a fejlődés. Más meg azt, hogy ez inkább árulás. Mindkettőnek igaza lesz, és egyiknek sem.

– A hagyomány nem ugyanaz ma, mint régen – mondta Miu-Nu, csak hogy mondjon valamit.

– A hagyomány mindig is változott – felelte Lau. – Csak az ember szeret úgy tenni, mintha nem így lenne.

Eddie Sua, aki az elmúlt két évben megbénult, egy kunyhóban él bezárva, amelyet dagálykor elárasztja a víz. Elmondja, hogy élelem és a delfinfogakból származó jövedelem nélkül a közösség éhen halna. Fanalei falu, Fanalei-sziget, 2025. február 16.

Aznap éjjel Miu-Nu ismét találkozott An-nával. A nő térdig állt a vízben. A holdfényben a bőre egyszerre látszott emberinek és egy delfin bőrének.

– Mi lesz velünk? – kérdezte a fiú.

– Ugyanaz, ami mindig szokott az emberekkel.

– Meghalunk?

– Megváltoztok.

– Mi a különbség?

An-na nem felelt rögtön. Aztán azt mondta:

– Ha meghalsz, mások emlékeznek rád. Ha megváltozol, magadnak kell emlékezned arra is, aki voltál.

Reggel a férfiak kihajóztak. A hínárkötelek között csúsztak ki a nyílt vízre. Nem történt semmi rendkívüli. Nem szakadt ketté az ég, nem emelkedtek föl a holtak a lagúnából, nem szólt bele a tenger egyetlen ember dolgába sem. A csónakok visszajöttek napnyugtakor. Kevesebb

zsákmánnyal, mint régen, összemérhetetlenül sokkal kevesebb örömmel – és szinte semmi diadal-érzettel.

Este Lau és Miu-Nu együtt álltak a parton. A hullámok kicsivel följebb értek, mint tavaly ugyanabban az időben. Ez nem tűnt nagy ügynek. De mindketten tudták, hogy a nagy ügyek is így kezdődnek többnyire: kicsivel följebb érnek, mint tavaly.

Messze, a nyílt vízen egy magányos delfin ugrott föl a levegőbe. Pillanatra megmerevedett, mint egy rosszul exponált fénykép, aztán visszacsapódott. Miu-Nu mintha női alakot látott volna tovasiklani a hullámok között. Vagy azt akarta látni. Ez ugyan nem mindegy, de néha nincs ember, aki megmondja a különbséget.

A delfin után csak a tenger maradt. Miu-Nu elképzelte, ahogy emlékezik a vadászokra és a zsákmányra, az elsüllyedő partra és a születő hínárkertekre, a fogakra, amelyekből házasság lett, és a kötelekre, amelyekből pénz. Miu-Nu akkor talán megértette, mire gondolt An-na a legutolsó találkozásukkor. De nem mondta ki. Nem Lau miatt, hanem mert a legfontosabb felismeréseit úgy őrizte mindig is, ahogyan a delfinfogakat vigyázta a dédapja. Addig markolta, dugdosta, amíg egyszer csak már nem tudta, fizetett-e vele valamiért, vagy őt vették meg rajta.

kép | Matthew Abbott, Oculi, a New York Times számára: Az utolsó delfinvadászok

Fanalei, a Salamon-szigetek egyik alacsony fekvésű szigete, a vitatott hagyományok és a változó gazdaság kereszteződésében áll. Generációk óta a delfinvadászat biztosította az élelmet és a jövedelmet, a delfinfogakat rituális fizetőeszközként használták a hozomány kifizetésére és más helyi csereügyletek során. Ma, amikor a tengerszint emelkedése kiszorítja a közösséget és veszélyezteti a jövőt, a tengeri moszat-termesztés kínál gazdasági alternatívát a szezonális vadászat helyett.

felső kép | A Fanalei-szigetet a tengerszint emelkedése egy keskeny homok- és korallsávra szűkítette. A lakosok úgy vélik, a település, amely egykor több tucat családnak adott otthont, a közeljövőben lakhatatlanná válik. Dél-Malaita, Salamon-szigetek, 2025. február 6.

Szerző
Csury Balázs

Dátum
2026. okt. 31.

NOVELLA WORLD PRESS PHOTO

RÉMÁLOM

WORLD PRESS PHOTO

Számomra ismeretlen emberhez fordultam, megkérdeztem, érezzük-e majd, amikor a tető lángra kap. Azt válaszolta, ez nem alkalmas idő a pánikkeltésre. Ráhagytam, mert látszott, nem ad bővebb választ. Tétován ismerősöket kerestem az alagsori óvóhelyen, de egyetlen barátomat sem ismertem fel. A miniszterelnök már biztosan elmenekült, jutott eszembe. Ebben az álmomban oktatási miniszter voltam egy bukás előtt álló rezsimben.

Hogy ki a nép, aki az utcán tüntet, erről csak homályos és orientalista-ízű fogalmaim voltak. Diákok. Ahogy a legtöbb oktatási miniszter, én sem tudok róluk semmit. Valójában én nem vagyok oktatási szakember, még csak politikus sem vagyok, sőt ehhez a nemzethez sem tartozom, tehát ostobaság, hogy a miniszterelnöktől kinevezést kaptam – innen tudtam, hogy álmodom. Ezt egyébként könnyű megállapítani: bárki felismerheti, hogy álmodik, ha nem tudja megszámolni az ujjait, vagy olvasni próbál, és a szöveg hullámzik előtte. Gyorsan egy könyvet vagy más írott szöveget próbáltam keríteni, de semmi ilyesmit nem találtam. Az óvóhely egy hotel előteréhez

hasonlóan berendezett kis szoba volt, tele ideges öregemberekkel. Ahogy körülnéztem, valaki cigarettával kínált, de nem kértem. Tőle is megkérdeztem, honnan tudjuk, ha ég a rezidencia. A Singha Durbar Nepál legfontosabb épülete, senki sem merné felgyújtani, válaszolta az idegen. Az óvóhely szigetelése gyenge lehetett: ütemes hang kúszott le hozzánk a föld alá – a diáktüntetők a palota vaskerítését rázták.

A zsebembe nyúltam, az irataimat kerestem, hátha azokon találok leolvasható szöveget. A pénztárcám üres volt. Abban a pillanatban a nevemre sem emlékeztem – kétségtelen, ez csak egy álom, amiből hamarosan felébredek. Telefon sem volt nálam, gondoltam, azokat az őrök is összeszedhették még kint. Hol van a miniszterelnök, kérdeztem. Elrepült a magángépével, válaszolt valaki. Hamarosan értünk is küldenek egyet, a tetőn le tud szállni. Feltéve, hogy megmarad a tető. A rezidenciából ki lehet jutni.

> szikrákat pattintgatnak

A Singha Durbar rengett fölöttünk. Majd csattanást hallottunk – kinyitották a kaput. Lassan ideje volt, hogy fölébredjek. Számolni kezdtem az ujjaimat, egyenként ütögetve zongoráztam végig mindegyiken. Nem én vagyok az oktatási miniszter, a rezidenciából pedig ki lehet jutni. Ne félj, fordult hozzám valaki, a félelem átterjedhet másokra. Hogyan tehetik meg diákok, hogy szikrákat pattintgatnak egy épület tetején, amiben emberek vannak? A diákok várják, hogy a tetőre öntött benzin meggyulladjon. Egy idegen újra cigarettával kínált. Figyel rám? Mondtam, hogy nem kérek. Hol tudunk kimenni, kérdezte valaki az őröktől, de azok nem válaszoltak. Páran tétován az ajtók felé indultak, de elállták az útjukat. Végre kibökték, hogy nincs protokoll arra, mit kell velünk kezdeni. Sem protokoll, sem elég jármű, hogy mindenkit kivigyenek.

Ki tárgyaljon a tüntetőkkel? Miről tárgyalhatunk, kiáltott közbe valaki, nem úgy hangzott, mintha kérdésnek szánná. Kint vannak, mi pedig bent az égő házban. A rendszer véget ért, nem kell benne élniük többé. Nincs mit adnunk nekik. Megcsóváltam a fejem, mert én már régen kérdeztem a tetőről. Az őreinkre néztem, akik persze elárulnak majd minket, a hóhér is csak proletár – nem emlékeztem, kit idézek. De ha a proletárok nem is árulnak el, kevesebben vannak, mint mi, öreg kormánytagok. És együtt is kevesebben vagyunk, mint a tüntetők. Dobogás fentről: a rezidencia csarnokaiban középiskolások rohangáltak, kezükben, gondolom, fegyver. A rossz álomból is akkor ébredsz fel, amikor legközelebb van a baj, mert a tudat nem tudja megálmodni saját pusztulását. Hamarosan újra otthon leszek. Futás közben is fel lehet ébredni, vagy ugrálva, vagy törve-zúzva, mert a mélyen alvó tudat képzelőerején ezek is kívül esnek. Nekirohantam az óvóhely ajtajának, aztán újra, majd megint. Fájt az ütközés. Az őrök annyira meglepődtek, hogy ezúttal nem is álltak utamba. Nem vagyok tagja ennek a kormánynak, és most sem fog bántódásom esni, gondoltam, miközben éreztem, hogy felhasadt a szám a vasajtón, vérzek, és még mindig nem sikerült felébrednem.

kép | Narendra Shrestha, EPA Images: Nepál Z-generációs felkelése

Tűz és füst borítja a Singha Durbart, miután a tüntetők az erőszakos demonstrációk során megrohamozták és felgyújtották a kormányzati épületegyüttest. Katmandu, Nepál, 2025. szeptember 9.

Nepál fiataljai számára a kormány 2025. szeptember 4-én elrendelt, 26 közösségi médiaplatformra vonatkozó tilalma jelentette a töréspontot. Szeptember 8-án több ezer ember vonult az utcákra, csatlakozva ahhoz a világszerte jelen lévő fiatal generációhoz, amely nem hajlandó elfogadni azokat a rendszereket, amelyek fenntartják a korrupciót, a munkanélküliséget és a gazdasági nehézségeket. Két nap alatt 76 ember vesztette életét, többségük fiatal tüntető volt, akiket a rendőrség ölt meg. Több ezer ember megsebesült. Szeptember 9-én, KP Sharma Oli miniszterelnök lemondását követően a tüntetők megrohamozták és felgyújtották a Singha Durbart, a nepáli kormány székhelyének történelmi épületegyüttesét.

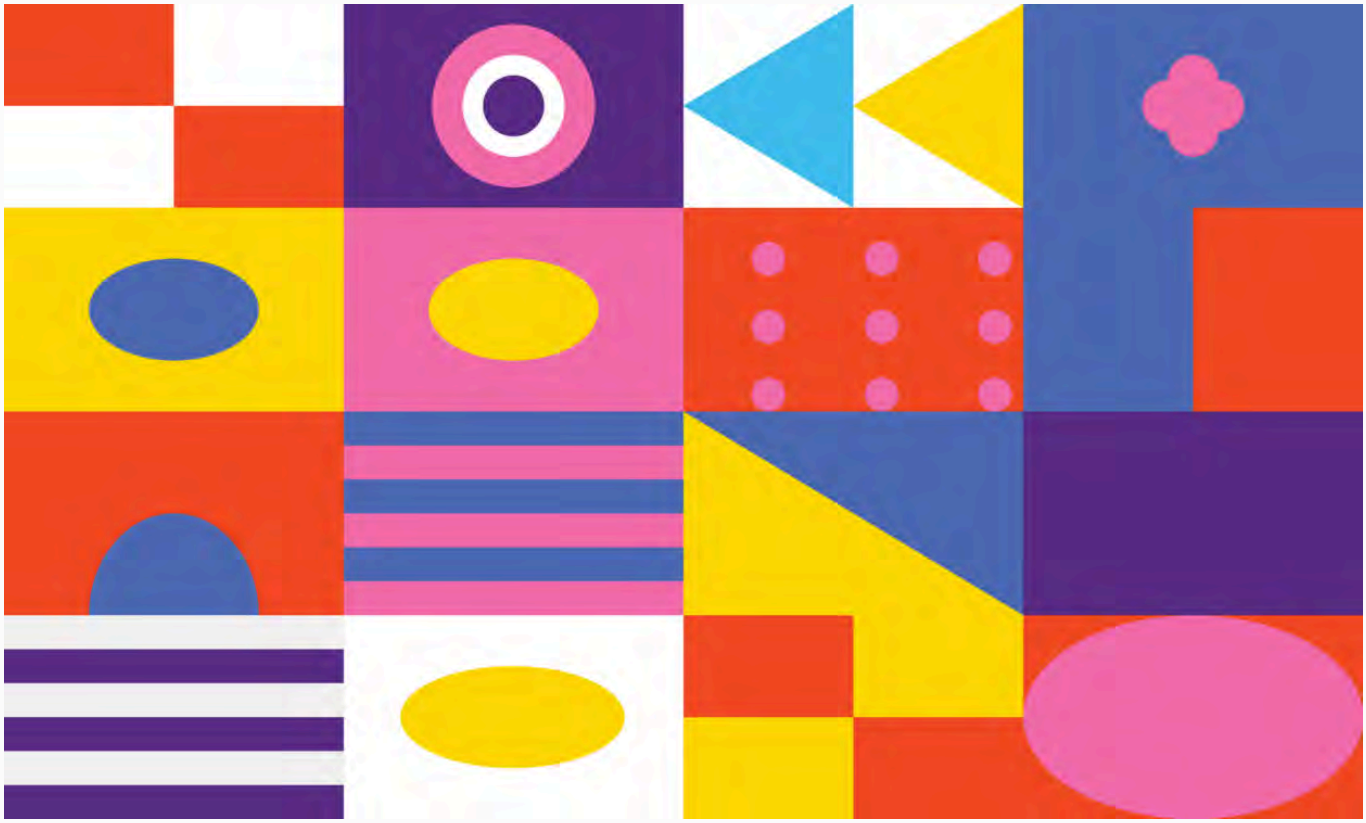
Szerző
Tallár Ferenc

Dátum
2026. okt. 03.

ESSZÉ

A HATALOM TELJESSÉGÉRŐL 2.

Az alászálló hatalomról, a teológiáról és a történelmi praxisról

ELŐZŐ RÉSZ

Gelasius pápa 494-ben levelet küldött a Konstantinápolyban székelő I. Anastasius császárnak. A nevezetes Gelasius-levélben olvashatjuk: *„Bizonyosan kettő van, fenséges császár, ami elsősorban kormányozza ezt a világot: az egyik a püspökök megszentelt tekintélye (auctoritas sacrata pontificum), a másik pedig a királyi hatalom (regalis potestas). A püspökök viselte teher annyiban nehezebb, amennyiben az Isten ítélőszéke előtt az embereken uralkodó királyokért is nekik kell számot adniuk.* Hiszen jól tudod magad is, te legjámborabb fiunk, hogy ha az emberi nembeliek előtt jársz is méltóságoddal, azok előtt, akik az Isten dolgaiban elöljárók, magad is alázatosan meghajtod a fejedet, s te is tőlük várod saját üdvözülésed útját-módját, s az égi eredetű szentségek felvétele tekintetében, s azok illendőképpen való kiosztásában a vallás rendje szerint el kell ismerned azt, hogy neked kell magadat alájuk rendelned, s nem te állsz az ő élükön; egyszóval: ezekben a dolgokban te függsz az ő ítéletüktől, s nincs is szándékodban az, hogy te rendeld őket a saját akaratod alá. Ha pedig – már ami a közrendet illeti – az egyházi elöljárók, tudván azt, hogy hatalmadat felső rendelésből kaptad, törvényeidnek maguk is

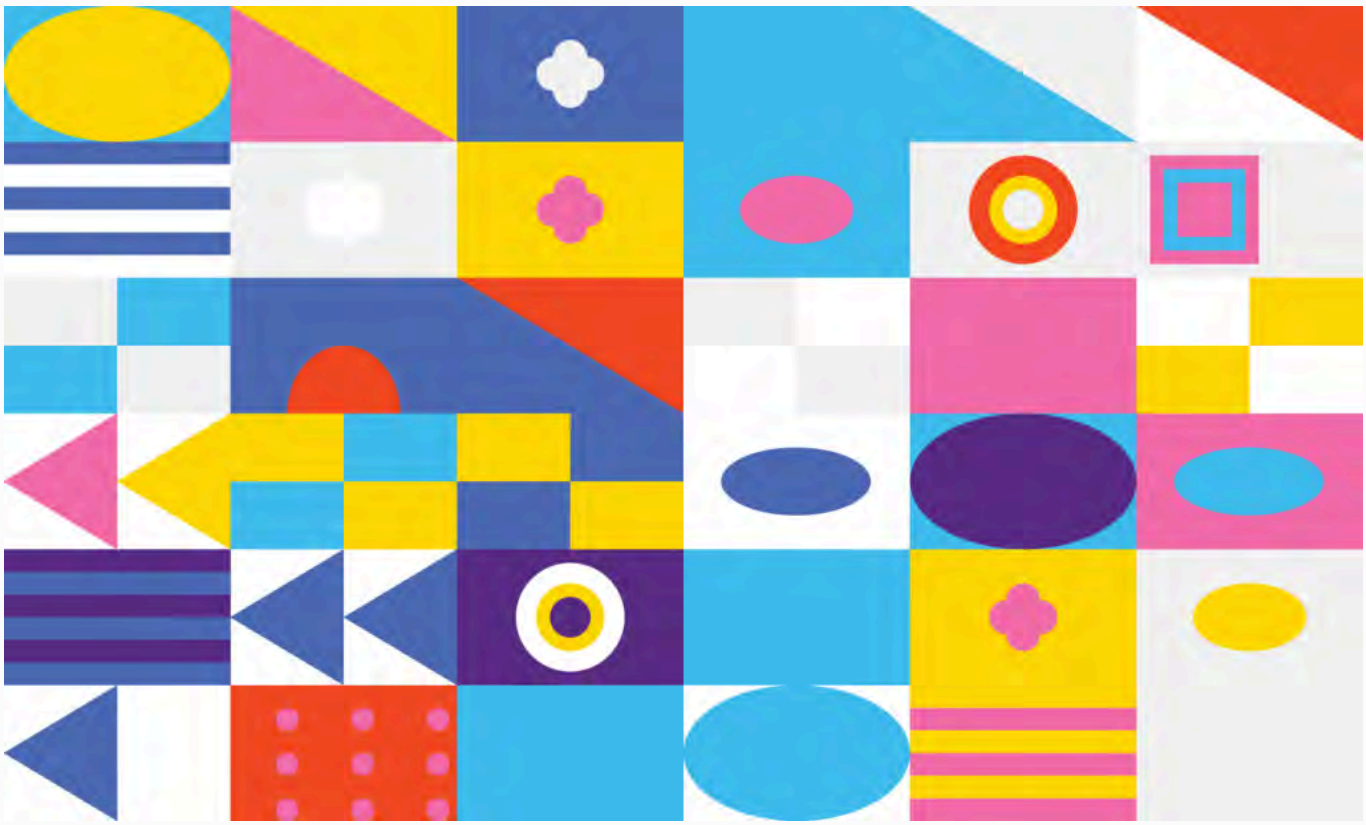
engedelmeskednek, annak érdekében, hogy még a világi dolgokban se támadjanak külön vélemények, akkor tehát – azt kérdem tőled – milyen odaadással kell azoknak engedelmeskedni, akik a mindenekfelett tiszteletre méltó misztériumokkal vannak felruházva?”[1]

A szöveg első két – általam kurzivált – mondata a középkor politikai gondolkodását vizsgáló művek egyik állandó hivatkozási pontja. Az általában érvényesnek tekintett felfogás szerint a Gelasius-levél egy fordulópont dokumentuma. Míg előbb – a Róm 23 és a Mt 22 kapcsán – *sacrum* és *politicum* összefonódásáról volt szó, a Gelasius-levél mondandója épp ellenkezőleg,a két hatalmi szféra, az egyházi és világi hatalom *elválasztása*, továbbá a két szféra közötti *hierarchia* rögzítése. Mivel „Isten ítélőszéke előtt az embereken uralkodó királyokról” is az egyháznak kell számot adnia, „a papok – ahogy Dumont fogalmaz – felsőbb rendűek, hiszen csak egy alsóbb szinten alsóbb rendűek”[2]. Csak abban a világi szférában, ha tetszik csak abban a „valóságban” alsóbb rendűek, melynek léte és célja a „valóságosnál is valóságosabb” szférájában tárul fel azok előtt – de csak azok előtt – „akik a mindenekfelett tiszteletre méltó misztériumokkal vannak felruházva”. Tehát „kettő van” ugyan, ami „ezt a világot kormányozza”, és a kettő kiegészíti egymást, ám kettősük *hierarchikus komplementaritást* képez. A Gelasius-levél így olyan történelmi eseménysor kiindulópontja, mely a hierarchikus komplementaritás felől indulva a pápai *monarchiáig* (egyeduralomig), a pápai szupremácia és a pápai teljhatalom *(plenitudo potestatis)* igényének bejelentéséig, majd az invesztitúra-háborúig és VIII. Bonifác pápa *Unam sanctum* című bullájának kihirdetéséig (1302) vezet. Ahhoz a pápai bullához, mely egyszerre tekinthető a pápaság egyetemes hatalmi törekvése csúcspontjának és utolsó felvillanásának. A nevezetes „kettő van”idővel a *két kard (duo gladii)* tézisévé alakul: évszázadokon át tartó politikai, teológiai viták és fegyveres összecsapások tárgya lesz. Ám mindezek a viták és összecsapások lényegében ugyanannak a kérdésnek a kapcsán robbant ki: vajon a két kard, a lelki és az anyagi ugyanúgy és egyszerre szállt-e alá az egyházhoz és a világi hatalomhoz, vagy a világi hatalomhoz csak az egyház közvetítésével kerülhet? VIII. Bonifác bullája – mely csak továbbviszi Clarvaux-i Szent Bernátnak a *De consideratione* IV. könyvében lefektetett elvét – egyértelműen fogalmaz: „mindkét kard, a lelki is, az anyagi is az egyház hatalmában van. De az utóbbit az egyházért kell forgatni, az előbbit maga az egyház forgatja”.

> mi lehetséges és mi nem

Az egyház forgatta, és az egyházért forgatott kard – az alászálló hatalom és a hatalomban megnyilvánuló isteni gondviselés, az üdvözülés felé tartó, ám még ebben a világban zarándokló *populus Christianus* gondozásának átfogó tervezete ez. De vajon értelmezhető-e egy nyolc évszázadot átfogó történelmi út pusztán egy mögötte álló vallási *képzet,* illetve e képzet különböző, alkalomadtán ellenkező értelmezései alapján, netán ezen értelmezések következményeként? Hiszen a vallási képzelet és az úgynevezett „valóságban” zajló praxis alapvető viszonya nem a megfelelés, hanem épp a *nem megfelelés*. Hogy mi lehetséges és mi nem, hogy a praxis során miként variálódik a vallási képzelet, és hogy a képzelet magjában milyen jelentések kerülnek a középpontba, és milyen feszültségek alakulnak ki közöttük, nem

vezethető le pusztán magából a vallási képzeletből. Nem tekinthetünk el a *valóság és „a valóságosnál is valóságosabb" kölcsönhatásától,* a „kölcsönhatások irdatlan szövevényétől".

Ebben az értelemben akár indokoltnak tűnhet Alan Cottrell szakmai körökben komoly visszhangot kiváltó tanulmánya[3], amiben áttekintést nyújt a Gelasius-levél kurrens értelmezéseiről. Cottrell arra a következtetésre jut, hogy bár a kortárs történészek hagyományosan úgy idézik Gelasius levelezését, mint az egyházi és a világi hatalom közötti viszony, azaz a „két kard" doktrínájának korai megfogalmazását, az alapos filológiai elemzés és a levél történelmi kontextusának vizsgálata arra utal, hogy a levélben Gelasius nem a politikaelmélet normatív álláspontját fogalmazza meg, hanem *auctoritas* és *potestas* megkülönböztetésével a két hatalom közötti aktuális viszonyról ad *leírást*. Kétségtelen, hogy „a középkoron át az egyházi és világi jogászok ezt a passzust arra használták, hogy az egyház és az állam viszonyát érintő különböző érveiket alátámasszák. De éppen azért, mert a történészek ismerik a középkori politikaelmélet későbbi fejlődését, akaratlanul is hajlanak arra, hogy Gelasius ötödik századi nyelvezetéből olyan jelentéseket olvassanak ki, amelyek ezeknek a későbbi vitáknak a tanulmányozásából származnak"- Vagyis olyasmit tulajdonítanak Gelasiusnak, amit a pápa nem mondhatott és nem is gondolhatott. Ha meg akarjuk érteni, „amit maga Gelasius ténylegesen gondolt", az ötödik század végének vallási és politikai kontextusára kell koncentrálnunk. Márpedig a levél közvetlen tárgya és motivációja egy dogmatikai-krisztológiai vita volt, amivel kapcsolatban az immár Konstantinápolyban székelő császár, egyetértésben Akakiosz konstantinápolyi pátriárkával, rendeleti úton kihirdetett hitvallást tett közzé *(Hénótikon)*, mely határozottan szembe ment Róma álláspontjával.

> diplomáciai tapogatódzás

Hogy a császári rendelettel kihirdetett hitvallás érintette állam és egyház viszonyát, azt könnyű belátni. De következik-e ebből, hogy a pápa levele *politikai,* vagyis a szó szoros értelmében hatalmi igény megfogalmazása, következésképpen a „két kard" tézisének kiindulópontja lett volna? Bronwen Neil, aki Gelasius levelét a diplomáciai levelezés mesterműveként, egy „látens hatalom imitálásaként" értelmezi, joggal veti fel a kérdést, mégis „mennyi hatalommal vagy autoritással rendelkezett Róma püspöke az ötödik század végén"[4]. Politikai értelemben nyilvánvalóan nem sokkal. A cserebomlások korában, 494-ben vagyunk, csak tizennyolc évvel azután, hogy az utolsó nyugatrómai császárt Odoaker lemondatta. A birodalmi adminisztráció és a római jogrend működik ugyan, de hatóköre korlátozott. Itália északi és középső részét a keleti-gótok királya, Theoderik uralja, aki a *Hénótikon*t kibocsátó Zeno császár engedélyével és az ő szándéka szerint érkezett hadi népével Itáliába, ám most a függés lazítására törekszik, ahogy északon Klodvig, frank király, és lényegében Róma püspöke is. Nem függetlenül a doktrinális vitától, érzékelhetővé válik ugyanis a birodalmi törekvés, hogy a konstantinápolyi patriarcha Róma püspökével azonos rangra emeltessék az egyház keleti régiójában. A pápai szupremácia megfogalmazására kevés az esély, politikai érvényesítésére gyakorlatilag semmi. Könnyen lehet, igaza van Neilnek: Gelsius szándéka a levéllel nem egy hosszú távú program megfogalmazása volt, hanem diplomáciai tapogatódzás egy bonyolult patthelyzetben.

Ezzel együtt úgy gondolom, Cottrell igencsak szűk perspektívát állít fel módszertani követelményként, amikor egy szöveg jelentését azzal azonosítja, „amit maga a szerző ténylegesen gondolt". Szó se róla, feltehető a kérdés, hogy mi volt a szerző szándéka egy szöveg megírásával, mire is gondolhatott, amikor azt írta, hogy... De, amire így jutunk, az nem a szöveg „igazi" jelentése. Az írott szöveg – szemben a beszéddel – leválik szerzőjéről, születési helyéről és idejéről. És mert jelentése a befogadás során képződik, a szerzőjéről levált szöveget pedig különböző emberek különböző helyeken és különböző történelmi időkben olvassák, a szöveg jelentése a „kölcsönhatások irdatlan szövevényébe" szövődik. A jelentés különböző variációi egymásra épülnek, vitába bonyolódnak egymással, és mindaddig új jelentések születnek, amíg a szöveget olvassák, amíg a szöveg része annak, amiből született: a praxis és a „valóság" nyomása alatt alakuló anonim ember beszélgetésének. Ha olvassák, idézik és értelmezik Gelasius levelét, azért teszik, mert olyan *különböző variációiban feltárulni képes magja* van, ami fontos nekünk: üzenete van számunkra.[5]

Akik a késő antikvitásban vagy a középkorban olvasták, és a maguk módján értelmezték Gelasius levelét, olvasták a Róm 13-at és a Mt 22-t, és bizonnyal olvasták vagy valamilyen közvetítés útján eljutott hozzájuk Ágoston gondolata is: „Ami az emberek földi életét illeti – olvasható *Az Isten városá*ban –, az néhány nap alatt lepereg és bevégződik. Mit számít tehát, hogy kinek a hatalma alatt él a halandó ember, ha nem kényszeríti istentelenségre és igazságtalanságra a parancsoló hatalmasság".[6] Nyilvánvaló: amikor Gelasius felveti az egyházi és a világi hatalom viszonyának kérdését, csak felveszi a beszélgetés fonalát. Mert ha más hangsúlyokkal is, mi másról írna itt Ágoston, ha nem a két hatalom viszonyában rejlő *hierarchiáról.* De miként az Ágostonnak szentelt fejezetben láttuk, szól Ágoston magáról a *komplementaritásról,* a két hatalom meg nem kerülhető együttműködéséről is: Isten városa „amíg a maga zarándok életét mintegy a földi város mellett, mintegy fogságban éli..., nem habozik engedelmeskedni a földi várost kormányzó és a halandó élet fenntartásához alkalmazkodó földi törvényekhez... A mennyei Város él tehát zarándokútja során a földi békével, védelmezi és óhajtja az emberi érdekek közötti konszenzust a halandó élethez tartozó dolgokat illetően, amennyiben ezt hitének és vallásának sérelme nélkül megteheti." (XIX. 17.) És megfogalmazza azt a megkerülhetetlen dilemmát is, ami ebből a komplementaritásból fakad: a két nép, Isten városa és a földi város népe „egybe van fonódva ebben a világban, és egymással összekeveredve marad mindaddig, amíg az utolsó ítélet szét nem választja" őket. (I. 35.) Ebből azonban a praxis szintjén az egyház, a főpapi hivatal megkerülhetetlen „bizonytalanságai és nehézségei" adódnak. Mert „sokféle emberi magatartás és vélemény közepette egy egész nép ügyét intézzük: nem a római nép gondjait a földön, hanem a Mennyei Jeruzsálem polgáraiét"[7]. De hogyan intézhetjük ügyeit itt a földön, ha a világi ügyek intézéséhez szükséges jogalkotás és hatalom nincs az egyház hatókörében?

> más viszonyban

Amikor Gelasius felveti egyházi és világi hatalom viszonyának kérdését, egyúttal – kimondva-kimondatlanul – a keresztény nép létének alapvető kérdését, a *már nem* és a *még nem* feszültségében rejlő *dilemmát* is újra felveti*:* a régi és a (Krisztusban megtestesült) új ember, a test és a lélek, a látható és a láthatatlan, a Van kijelentése és a Kell felszólítása, végső soron a világi és az egyházi szféra, *valóság és a valóságosnál is valóságosabb* közötti *meg nem felelés kérdését*. Kezdetről ezek szerint aligha beszélhetünk, de új variációról igen, amennyiben Gelasius az Istentől alászálló hatalom két alakzatát, a világi és az egyházi hatalmat az *autoritás* és a *potestás* egymásnak meg nem felelő fogalmával különbözteti meg. Bár mindkét hatalom Istentől ered, ezzel az eredettel – sugallja a megkülönböztetés – más viszonyban áll a világi uralkodó, mint az egyház. Emlékszünk még, hogy Arendt szerint az autoritásviszony aközött, aki engedelmességet vár el és aközött, aki engedelmeskedik, nem a két fél által azonosképpen elismert észszerűségen, de nem is az utasítást adó hatalmán nyugszik, hanem egy olyan *hierarchikus* elemen, melynek érvényességét mindkét fél elismeri. Az autoritás a hatalom és az érvelés szférája felett áll.

Ebben az értelemben ír Ágoston a Szentírás tekintélyéről *(auctoritas*áról*)*: „Gyöngék vagyunk mi arra, hogy világos ésszel rátaláljunk az igazságra, és ezért szükséges nekünk a Szentírás tekintélye”[8]. De – természetesen transzcendens vonatkozások nélkül – ugyanebbe az irányba mutat az *auctoritas* (az európai nyelvek mai átírása szerint: *autoritás*) etimológiája és jelentésfejlődése is. Az *auctoritas* az *augere* igéből származik, melynek jelentése: növel, előmozdít, megtermékenyít, elindít. Az ebből származó főnévi alak, az *auctor* azt jelöli, aki ezekkel a képességekkel rendelkezik, így *auctoritas*a, tehát tekintélye, befolyása van. A köztársasági Rómában ilyen *auctoritas*szal a szenátus rendelkezett. Szemben a magisztrátusokkal, akik mint választott tisztségviselők a tényleges közhatalmat *(potestas)* gyakorolták, a szenátusnak nem volt végrehajtó hatalma. Az állam politikai életét és törvényi környezetét áttekintő, gondozó, felügyelő szenátus határozatai formailag a szenátus *tanácsai* voltak *(senatus consultum),* ám a gyakorlatban – bár koronként változóan – meghatározó szerepet játszottak a politika gyakorlati alakításában.

Könnyű belátni, hogy amikor Gelasius megkülönbözteti a püspökök „megszentelt tekintélyét" *(auctoritas sacrata pontificum)* és a „királyi hatalmat" *(regalis potestas)*, Róma alkotmányának alapvető megkülönböztetését viszi tovább és írja át arra a keresztény világra, melyben az autoritás forrása immár a gondviselés Urához és a Szentíráshoz, azaz a valóságosnál is valóságosabbhoz fűződő kapcsolat. Ezért beszél a papok *megszentelt* tekintélyéről, és a „mindenekfelett tiszteletre méltó *misztériumokkal*" felruházott papságról. A felszentelés aktusával a klerikus olyan megszentelt hivatalba emelkedik, ahonnan látható a mögöttes láthatatlan. Komplementaritás tehát, de valóban *hierarchikus* komplementaritás. Mégis, ha újra elolvassuk Gelasius szövegét, és figyelmünket a szöveg egészére fordítjuk, az a benyomásunk támad, hogy Gelasius valóban egy *leírást* ad a két hatalom közötti aktuális viszonyról. Az ágostoni tradíció szellemében ugyan rögzíti a hitbéli tényt, hogy ami igazán számít, a *summum bonum* a Mennyei Jeruzsálem örök szombatja, és csak ennek fényében ismerhető fel a földi jó és rossz, de a maga részéről mégis a két hatalom *harmonikus együttműködését* (komplementaritását) hangsúlyozza, amit persze megzavarhatnak hibás döntések.

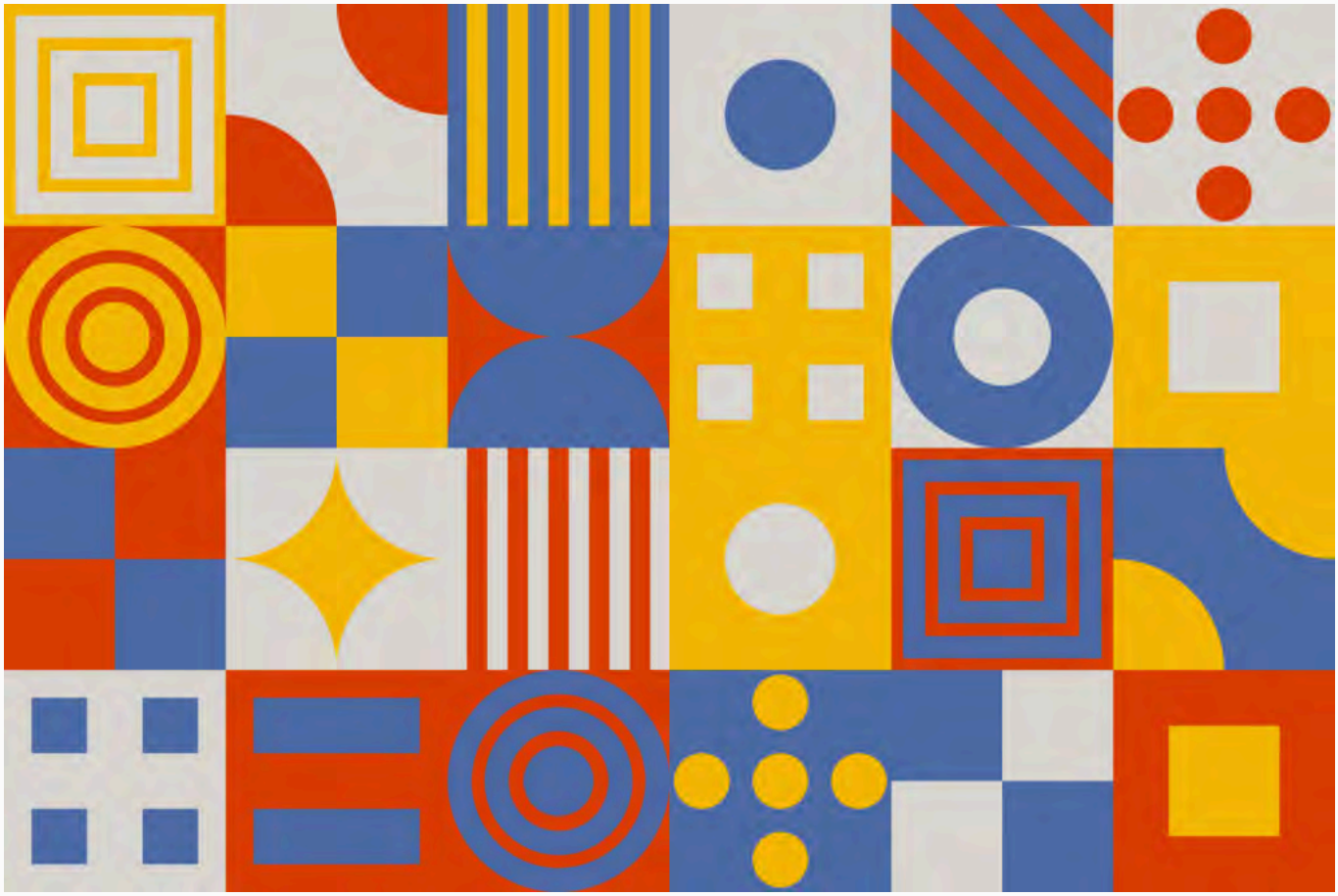
> Isten földi helytartója

Mindenesetre ez a benyomásunk támad, ha a levélre az invesztitúraharc felől tekintünk vissza. És az igazi, meggyőződésem szerint a Nyugat fejlődésútját máig meghatározó kérdés éppen az, hogyan és miért alakul át a „kettő" együttműködése Nyugaton az egymással küzdő „két kard" viszonyává, miért jelent meg az *auctoritas* mellett – vagy inkább azzal szemben – az egyház igénye a hatalom teljességére. Különösen élessé válik ez a kérdés, ha arra gondolunk, hogy a Bizánci Birodalomban az egyházi és a világi szféra *elválasztásával szemben* a kettő

*szimfónia*jának tézise fogalmazódott meg, és a birodalom az összeomlás pillanatáig ki is tartott önértelmezése mellett. Bizánc felől kezdve a kérdés felfejtését, kiindulópontnak kínálkozhatnék a *cesaropapizmus,* melynek pusztán álcája lenne a jól hangzó „szimfónia". Cesaropapizmusnak azt a berendezkedést nevezzük, ahol a világi uralkodó, adott esetben a bizánci császár, egyúttal az egyház feje is, ami kétségkívül jó alap az „egybehangzáshoz". Hagyományos megközelítésnek is mondhatnánk ezt, ám ez a hagyomány a felvilágosodott Nyugatnak a Kelettel, a „keleti zsarnoksággal" szembeni önmeghatározásából fakadt, és mára jórészt a politikai zsurnalizmus szintjére szorult. De joggal vitatható a *teokratikus* megközelítés is. Michael Azkoul átfogó tanulmányában[9] egyértelműen elhatárolja a görög egyházatyákat és a keleti ortodox egyházat az eusebiusi felfogástól, mely a constantinusi fordulattal létrejött keresztény birodalmat Nagy Sándor vagy Augustus császár hellenisztikus birodalmának keresztény átértelmezésével írta le. A kozmikus rend analógiájával élve: ahogy egy Isten van az égben, aki a kozmosz isteneinek közvetítésével uralkodik, úgy alárendeltjei közvetítésével egy monarcha uralkodik a földön. A császárkultusz ugyan nem volt elhelyezhető a krisztianizált keretben, de a *Vita Constantini*ben a császár Isten kiválasztott eszköze, Isten földi helytartója, a földi béke és az egyház egységének felügyelője, akinek az Atya képmásaként primátusa van a Fiú képmásaként felfogott egyházzal szemben.

A Fiú Atya által *teremtett*, következésképpen alárendelt voltának képzete fenntartotta azt az égi hierarchiát, ami az „egy Isten az égben, egy monarcha a földön" analógiájának alapját képezte. A Szentháromság ortodox teológiája azonban ellentmondott ennek a hierarchiának. Ebben az összefüggésben tűnik fel a tétje annak a vitának, hogy Krisztus vajon „hasonló lényegű" *(homoiousios)* vagy „azonos lényegű" *(homoousios)* az Atyával. A niceai (325), majd a konstantinápolyi (381), végül a khalkédóni zsinat krisztológiai hitelveinek, a vallási képzelet fantasztikus teológiai képződményeinek – túl azon, hogy az ortodox álláspont szerint csak az Atyával egylényegű Fiú lehet híd az ember és Isten között – volt tehát egy praktikus, az egyház és az állam viszonyát érintő vonatkozása is. Ahogy Azkoul írja, „a bizánci krisztokrácia megértésének kulcsa a megtestesülés doktrínája, vagy pontosabban, ennek khalkédóni megfogalmazása". A zsinati hitvallás szövegét idézve egy és ugyanazon Krisztust kell elismernünk két – isteni és emberi – természetében: „összekeveretlenül *(aszünkhütósz)*, változhatatlanul *(atreptósz)*, oszthatatlanul *(adiairetósz)* és elválaszthatatlanul *(akhórisztósz)*. A két természet különbsége az egyesülés miatt semmiképpen sem szűnik meg, inkább mindkét természet sajátossága megmarad, és egy személyben *(prosópon)* és egy hüposztaszisban egyesül." Ennek megfelelően „a keresztény közösséget is két hivatalnak kell kormányoznia, az *imperiumnak* és a *sacerdotiumnak,* mert két természet van Krisztus egyetlen személyében... A bizánci krisztokrácia a megtestesülés politikai kifejtése".[10] A bizánci vallási elképzelés szerint állam és egyház nem két egymástól *elválasztott* intézmény tehát, hanem egyazon, oszthatatlan organizmus két szerve: ahogy Krisztusban az isteni és az emberi természet „összekeverhetetlenül és elválaszthatatlanul" összekötött, az állam és az egyház is hasonlóan összekötött a földi birodalomban. *Összekeverhetetlen* a két szféra, mert az egyház veszi magára az isteni és lelki feladatok terhét, míg az állam az emberi és világi ügyek intézését. Ugyanakkor *elválaszthatatlanok,* mert egyazon organizmus szervei: „egyazon organizmus két hatalmáról" van szó – vonja le a következtetést Azkoul –, „egy életről két dimenzióban, egy társadalomról a

hatalmak *szimfóniájával* vagy *konszonanciájával*"[11]. Világos példája ez annak, miként fonódik össze egy birodalom hatalmi struktúrájában és képzeteiben *sacrum* és *politicum*, vallási képzelet és politikai praxis.

Geréby György megvilágító erejű tanulmánya[12] Azkoul nyomában kibővíti és elmélyíti *imperium* és *sacerdotium,* birodalom és egyház szimfóniájának értelmezését. Írásának egyik fontos témája a Gelasius-levél és a szimfónia tézisét mintaadóan megfogalmazó justinianusi dekrétum, a 6. *Novella*[13]bevezetőjének összevetése, ami nyilvánvalóan felveti egy „nyugati" és egy „keleti" szöveg, és így a világhoz való két különböző odafordulás egybevetésének lehetőségét. Geréby már írása elején világossá teszi, hogy tanulmánya az általam is központinak tartott kérdés megválaszolását célozza: miért alakul át a „kettő" együttműködése Nyugaton az egymással küzdő „két kard" viszonyává, míg a bizánci világban az egyházi és a világi szféra *elválasztásával* szemben a kettő *szimfóniá*jának tézise fogalmazódott meg: „A 'hatalmak elválasztásának' modern terminusa helyett a bizánci eszme a tisztségek megosztásán és elválaszthatatlanul összekapcsolt szerepükön alapult, ami elvi együttműködést és összhangot feltételez, eszkatológikus implikációkkal. Ezért aztán a Nyugat invesztitúrával kapcsolatos konfliktusai, melyek központi allegóriája a 'két kard' volt, nem merül fel bizánci diskurzusban."[14] Mielőtt azonban áttérnék Nyugat és Kelet elválásának kérdésére, mindenképpen szót kell ejteni arról, hogy Geréby egy új szempontot is bevezet, amely kérdésünket illetően alapvető: „Lévén az analogikus érv [„egy Isten az égben, egy monarcha a földön"] el lett utasítva, a birodalom eszméjét is újra kellett értelmezni". [15]

Ahogy „a görög *baszileusz* terminus – idézem Gerébyt – egyaránt jelenthet királyt vagy császárt, úgy a *baszileia* is egyaránt jelenthet egyetlen nép feletti királyságot vagy sok népből álló, multinacionális birodalmat". A császár és a birodalom hellenisztikus értelmezésének elutasítása után a birodalom úgy nyert új, keresztény értelmezést, hogy az ökomenikus, vagyis az egész emberlakta világra kiterjedő birodalom jelentése „egybeolvadt Isten királyságának normatív (tehát nem leíró) eszméjével"[16]: „A birodalom ideiglenes és kontingens. Ökumenikus, de egyidejűleg reprezentációja Isten eljövendő királyságának, amit a világidő vége fog jelezni."[17] Ezt az eszmét testesíti meg a Geréby által leírt ábrázolásokon feltűnő, Krisztus második eljövetelére váró *üres trón,* melynek egyik oldalán a császár áll kíséretével, a másikon a patriarcha főpapjaival. Az a két, „összekeverhetetlen és elválaszthatatlan" voltában szimfóniát alkotó hatalom tehát, melyek Krisztus két – emberi és isteni – természetét testesítik meg mindaddig, amíg Krisztus el nem foglalja trónját, amikor is a kettő eggyé válik, a világ népeit egybegyűjtő birodalom pedig Isten királyságává emelkedik. Vagyis a temporális, az empirikus-történelmi birodalom – Isten királyságának előképeként – maga is az eszkatológikus történet szereplőjévé válik.

Nézzük ezek után Justiniánus 6. Novellájának bevezető szövegét: „két nagy ajándék van az emberek között, amelyet Isten emberszeretetében a mennyből ajándékba adott: a papság (gör. *hierósuné,* lat. *sacerdotium*) és a császári méltóság (gör. *baszileia*, lat. *imperium*). Az első az isteni dolgokat szolgálja, a második az emberi ügyeket irányítja és intézi, azonban mindkettő ugyanabból az elvből származik, és az emberiség életét ékesíti. Ezért semmi sem igényelheti annyira a császárok gondoskodását, mint a papok méltósága, mert ők könyörögnek állandóan Istenhez a császárok jólétéért. Mert ha a papság minden szempontból feddhetetlen, és szabad útja nyílik Isten felé, a császárok pedig igazságosan és törvényesen igazgatják a gondjaikra bízott államot, ennek általános összhang lesz az eredménye, és az emberi nemnek bármiféle áldásban lesz része. Ezért legfőbb gondunk az Istennel kapcsolatos igaz dogmák és a papok méltósága képezik; ha pedig ők megőrzik azt, bízunk benne, hogy ezáltal Isten nagy jótéteményekben részesít bennünket, és biztosan birtokoljuk majd azt, amit már élvezünk, amit pedig még nem birtokolunk, ezután el fogjuk nyerni."[18]

Ha a levelek kontextusában tájékozatlan olvasó összeveti ezt a szöveget a Gelasius-levéllel, feltehetőleg nem érzékel jelentős eltérést, hisz mindkettő arról szól, hogy az egyháznak „az isteni dolgokat", míg a világi hatalomnak „az emberek ügyét" kell irányítania. A hangnemben érzékelhető különbséget pedig betudhatja annak, hogy Gelasius ahhoz a császárhoz fordul, aki kitart a khalkédóni ortodoxiát megsértő *Henótikon* mellett, míg a Novellát a khalkédoni ortodoxia talaján álló császár fogalmazza. Geréby, a kontextus kiváló ismerője azonban, aki a szövegeket nyilvánvalóan – és teljes joggal – a későbbi fejlemények, például az investitúraharc ismeretében olvassa, lényeges különbségekre hívja fel a figyelmet. „Először is a pápa nem említi, hogy mindkettő, mind a birodalom, mind az egyház isteni alapítású… Másodszor a kettő között nem áll fenn a kölcsönös elválaszthatatlanság, a hatalom két formája között előírt egyensúly. Harmadszor, mivel a gondviselésből adódó legitimitás az egyház esetében nincs megemlítve, csak hozzágondolható, hangsúlyozni lehet a spirituális elsőbbségét a temporális felett az e világi szféra vonatkozásában is. A különbség további hangsúlyt kap azáltal, hogy a 'megszentelt tekintély' és a 'királyi hatalom' nyilvánvalóan a relevancia különböző szintjeit kapcsolja hozzájuk. A terminológia elválasztást és hierarchiát feltételez a birodalmi és az egyházi szféra között… Negyedszer és következésképpen, Gelasius pápa a 'világi hatalom' függetlenségét sugallja." A különbségek felsorolását Geréby végül azzal zárja, hogy „mindez a két hatalom egyensúlytalanságára utal… Gelasius hallgatólagosan felteszi, hogy lehetséges a 'közrend' ('public order') és a 'világi ügyek' világos elválasztása. De hol végződnek a 'világi ügyek" és hol kezdődik a 'megszentelt tekintély' szférája?"[19]

> Isten szuverén hatalma

Felvethetné valaki, hogy Geréby túl sok mindent lát bele a Gelasius-levélbe, de csak azt hozza felszínre, amit a pápa leveléből az évszázadok során kiolvastak. A problémát máshol vélem felfedezni. Geréby egyrészt leírja a „már nem és a még nem", a „látható és a láthatatlan" eszkatológikus feszültségében élő keresztény népnek egy egyensúlytalansággal jellemezhető, alapvető kérdéseket nyitva hagyó, a *sacerdotium*otés a *regnum*ot elválasztó, ám határukat meghatározni képtelen modelljét. Másrészt – mellette vagy vele szemben – feltár egy gyönyörűen kidolgozott, cizellált teológiai képletet, amelyben minden összeállni látszik. A Kelet vallási képzelete által alkotott modellben a „birodalom éppúgy Isten ajándéka, miként az Egyház. A két, Isten által szentesített hivatalon túl nincs hely a 'világi hatalom' számára. Csak egyetlen, isteni hatalom van, Isten szuverén hatalma, melyet Isten két ágra választott a földi szférában a parúziáig, Krisztus visszatértéig, aki majd egyesíti személyében a két hivatalt."[20] Amit Geréby így felszínre hozott, fontos és megvilágító erejű. De úgy vélem, még egy utolsó, lényeges lépés hiányzik. „A különböző teológiai előfeltevések magyarázzák – írja Geréby – a theo-politikai gondolkodás bizánci és latin tradíciója közötti eltérést, és ez útbaigazítást ad arra nézve, miért nem voltak az invesztitúraharchoz hasonló konfliktusok Keleten", tágabb kitekintésben továbbá magyarázattal szolgál a nyugati modernitást jellemző „hatalommegosztásra" is.[21] Magyarázatnak ez kevés, talán félrevezető is.

Annyi persze kétségtelen, hogy a Keletre húzódó, és ott még egy évezreden át fennálló – bár egyre zsugorodó – Bizánci Birodalomban, illetve a születőben lévő Nyugaton a keresztény vallási képzelet két különböző *variációja* születik, és válik el egymástól, ám a két különböző variáció nem hiszem, hogy magyarázható lenne pusztán a „különböző teológiai előfeltevésekkel". A vallási képzeletről szólva úgy fogalmaztam, hogy *értelmezi* azt, ami volt, ami van és ami keletkezik. De talán pontosabb lett volna így fogalmazni: *azt* értelmezi, ami volt, ami van és ami keletkezik. A „valóságosnál is valóságosabb" és a történelmi-társadalmi praxis „valósága" nem két, egymástól éles határokkal elválasztott szféra; az ember nem egy *ugrással* kerül át a vallási koncepciók által meghatározott jelentéskeretbe, majd onnan ismét vissza a praxis, a hétköznapi valóság világába. A vallási képzelet szimbolikus intézményeket hoz létre a történelmi praxis „valóságában", Ricoeurt idézve mintegy „kijavítva" azt. Így például a birodalmat, éppúgy, mint az egyházat, Isten ajándékaként, Isten királysága előképeként értelmezi, és összhangot hoz létre *sacrum* és *politicum,* egyházi és világi hatalom között. De ez azért lehetséges Keleten, mert a birodalom praktikus-gyakorlati valóságként létezik: *van.* Mondhatnánk így is: mert létezik a piramis, amibe az *alászálló* isteni hatalomnak, az „egyetlen" hatalomnak módja van alászállnia. A constantinusi fordulat után az egyház Keleten a birodalom továbbra is működő államapparátusába, adminisztratív-, jogi- és adórendszerébe illeszkedik. Az egyházi hierarchia szervei, a patriarchátusok, a metropoliták egyháztartományai és a püspökségek határai gyakorlatilag egybeestek a birodalmi adminisztráció határaival, és állami (joghatósági, segélyezési és adóbehajtási) feladatokat is elláttak. Bizánc teológiája egy *egyetemes elhivatottságú birodalom* és egy *egyetemes elhivatottságú egyház* összefonódásának *valóságát* emelte a *valóságosnál is valóságosabb* szintjére, és ruházta fel eszkatológikus tartalommal.

A birodalmi keret felbomlása után Nyugaton egészen más képet mutat az a praktikus-történeti valóság, melyben a latin nyelvű kereszténység kénytelen felvenni világhoz fordulásunk fonalát. A kaotikus kép, ami a kor embere elé tárult, mindennek tűnhetett, csak „Isten ajándékának" nem, és aligha képzelhető el, hogy a világ, melyben a keresztény nép a középkor hajnalán élt, Isten királyságának előképeként lebegett a szeme előtt. Bár a „már nem és a még nem" idején az égi és a földi város két népe – idézem ismét Ágostont –„egybe van fonódva ebben a világban, és egymással összekeveredve marad mindaddig, amíg az utolsó ítélet szét nem választja" őket, de ez a világ nem Isten királyságának előképe. A két várost éles határvonal választja el: az ágostoni tradíció szerint, amely hozzávetőlegesen a 13. századig uralta a Nyugat odafordulását a világhoz, a Mennyei Jeruzsálem akkor tűnik fel, amikor ennek a világnak, melyet bűneinkért mért ránk az Úr, vége szakad.

Sacerdotium és *regnum,* egyházi és világi hatalom viszonya a Nyugat történelmi környezetében nyilvánvalóan másként alakult tehát, mint a Bizánci Birodalomban. Míg Keleten az *egyetemes egyház* és egy *egyetemes birodalom* mint „egyazon organizmus" két szimfóniát alkotó hatalma értelmezhető, Nyugaton az *egyetemes* igénnyel fellépő egyház olyan történeti-gyakorlati viszonyok között keresi a helyét, melyben – a Karoling Birodalom epizódja és a Szent Német-római Birodalom sikertelen kísérletei ellenére – a világi hatalomnak soha nem sikerült a keresztény Nyugatot egyazon világi hatalom alatt, egyetlen *egyetemes* igénnyel fellépő birodalomban egyesítenie. Nyugaton a vallási, szellemi, ha tetszik, kulturális egyetemesség elválni látszott a territoriális és partikuláris szempontok által meghatározott történelmi praxistól, annak ellenére, hogy az egyesítés igénye jelen volt „mindkét kard", a formálódó pápai monarchia és a formálódó császárság oldalán is. És mindkettő ugyanarra hivatkozott: a transzcendencia felől, a Teremtőtől, a Történelem Urától *alászálló hatalom*ra, mely az egyházi és a világi felsőbbség kezében továbbra is ez az isteni, Istent szolgáló hatalom maradt: a *teremtő akarás és cselekvés szabad aktusa,*

melynek feladata a *káoszból örök békét, értelmes rendet teremteni.* Nem paradoxonnak, hanem éppenséggel logikusnak tetszik, hogy a keresztény vallási képzeletnek ez alapvető motívuma, a teremtő akarás és cselekvés szabad aktusa az egyensúlytalansággal jellemezhető, alapvető kérdéseket nyitva hagyó, a *sacerdotium*otés a *regnum*ot elválasztó, ám határukat meghatározni képtelen, nyugati modellben bontakozott ki és öltött alakot az egyház és a császárság törekvéseiben. Természetesen Bizánc is az alászálló hatalom igézetében élt. Az is kétségtelen – ahogy ezt Azkoul hangsúlyozza is –, hogy miként Nyugaton, Keleten is komoly feszültségek alakultak ki a világi és az egyházi hatalom között. Ám ezt a feszültséget az *adott* birodalmi keretben úgy lehetett értelmezni, mint egyazon organizmus két hatalmának kívánatos vagy éppen normatív rangra emelt szimfóniáját. *Sacrum* és *politicum* összefonódásával a valóságosnál is valóságosabb meg nem felelése – ha tetszik: kritikai potenciálja – Bizáncban korlátok közé szorul. Másként fogalmazva: a világ megélésének ebben az értelmezési keretében a *világ megmunkálására* irányuló, a kozmosz örök rendjéből a történelembe lépő, teremtő akarat nem bontakozhatott ki olyan formában Keleten, mint a Nyugat egyensúlytalanságában és megoldatlanságában.

---

[1] Grüll Tibor (szerk.): *Az európai művelődés története*. Szöveggyűjtemény az I. kötethez. Budapest 1999. 123.

[2] Dumont: i. m. 50.

[3] Alan Cottrell: Auctoritas and Potestas. A Reevaluation of the Correspondence of Gelasius I. *Mediaeval Studies* 55 (1993), 95–109.

[4] Bronwen Neil: Manipulating the Message. Letters of Gelasius and Nicholas I. on Papal Authority.

The Journal of Epistolary Studies 1.1 (2019)

[5] Nem arról az *idealizmusról* van szó, amivel Cottrell Ullmannt gyanúsítja. Hogy az alászálló „két kard" vallási képzetének lenne egy „saját történelmi élete, melynek fejlődése különböző eseményekben manifesztálódik", és ennek a folyamatnak az ember „akaratlan résztvevője". A „két kard" tézisének folytonos vitája, értelmezése és újraértelmezése ennek már eleve ellentmond.

[6] Szent Ágoston: *Isten városáról.* Ford.: Dr. Földváry Antal (1–3. köt.); Dér Katalin és Heidl György (4. köt.), Kairosz, 2005. V. 17.

[7] *Ep. 95, 2.* Idézi Peter Brown: i. m. 336.

[8] Augustinus: *Vallomások.* VI, 5.

[9] Michael Azkoul: *Sacerdotium et Imperium. The Constantinian Renovatio According to the Greek Fathers*. Theological Studies, 1971. 431–464.

[10] Azkoul: i. m. 432–33

[11] Azkoul: i. m. 459.

[12] Geréby György: One Sword or Two? The Theology of the Byzantine Solution. *Études byzantines et post-byzantines,* tome V. 2023.

[13] Novelláknak Justinianus császár 534, a második Codex Justinianus kiadása után hozott rendeleteit nevezzük.

[14] Geréby: i. m. 23.

[15] Geréby: i. m. 37.

[16] Geréby: i. m. 28.

[17] Geréby: i. m. 38.

[18] Id. és ford.: Baán István: *Justinianus császár teológiája.* Bizantinológiai Intézet, 1997. 20.

[19] Geréby: i. m. 45.

[20] Geréby: i. m. 41.

[21] Geréby: i. m. 26.

kép | vecteezy.com

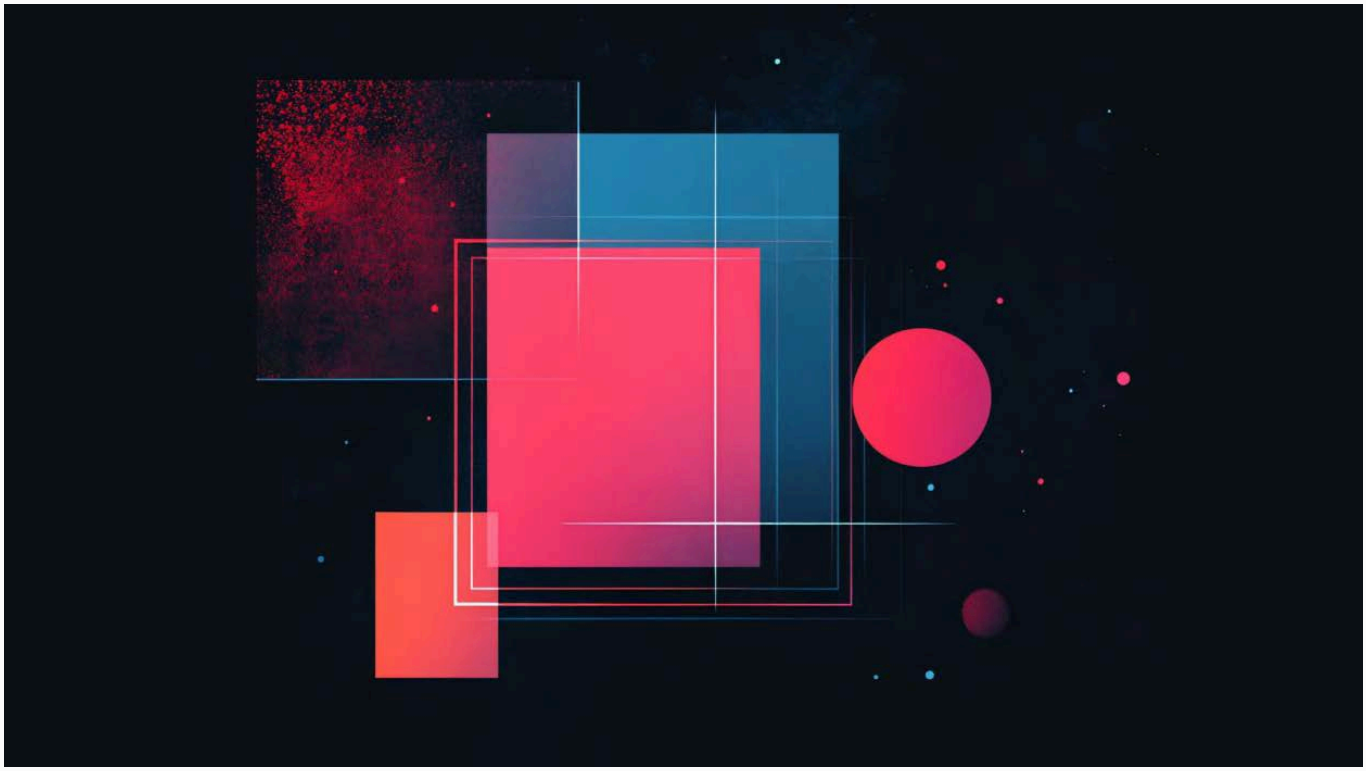
Szerző
Tallár Ferenc

Dátum
2026. okt. 09.

ESSZÉ

A HATALOM TELJESSÉGÉRŐL 3.

A hatalom az egyensúlytalanság világában

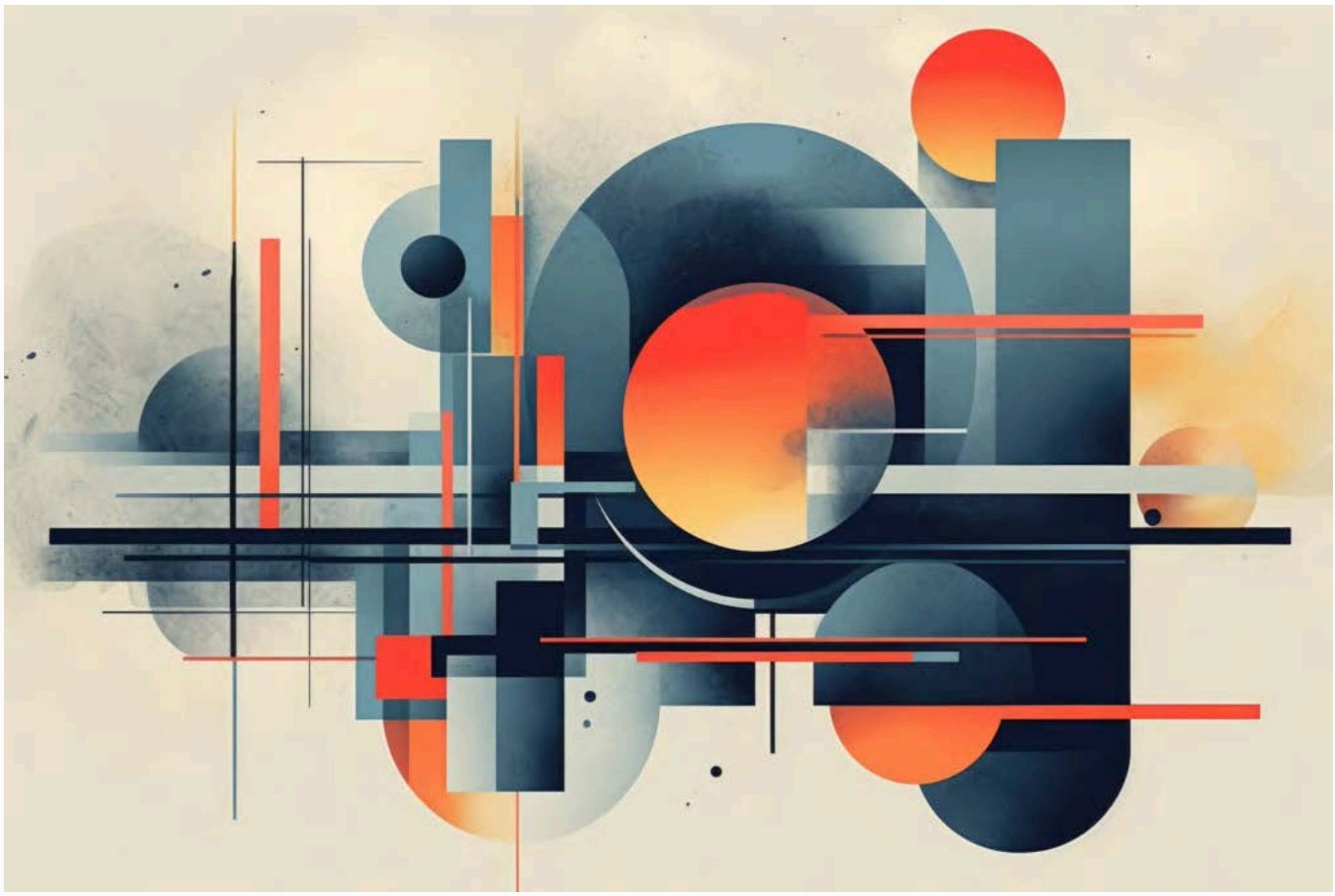
ELŐZŐ RÉSZ

Többször használtam a kifejezést, hogy az egyház „belegubancolódik" a világba. A metafora nem a valóság és a valóságosnál is valóságosabb harmonikus egybefonódására utal. A valóságosnál is valóságosabb vallási képzete Nyugaton a világgal mint a *meg nem felelővel* kerül szembe, amit meg kell munkálnia. Ez a nem kevés hübrisszel megszállt akarat azonban a praxis valóságával találkozva alkalomadtán sokkal inkább belebonyolódik a „kölcsönhatások irdatlan szövevényébe", s nem irányul szándék az egyszerű illeszkedésre. Jó példa erre a pápai monarchia és a nyugati császárság intézményének megszületéséhez vezető események sora. Az örök Róma, a birodalom egykori fővárosa a Nyugatrómai Birodalom bukása után egy távoli provinciában találja magát, amelynek megvédésére a „barbár" gótok, majd a longobárdok betörésével szemben Bizánc egyre kevésbé képes. De a távolság a politikai-világi középponttól Róma püspökének egyházi szerepét is érint. Bár a római patriarchátus elsőségét hosszú ideig nem vonják kétségbe, az egyetemes keresztény egyház tényleges centruma Keleten van már. Nem beszélve az Alpokon túli területekről, még Itáliához mérve is sokkal sűrűbb az egyház intézményrendszere Keleten. A császárok által összehívott ökumenikus zsinatok ott zajlanak, és az idő előrehaladtával egyre

nyilvánvalóbb a szándék, hogy a konstantinápolyi patriarchátus a rómaival legalább egyenlő státuszba emeltessék. A tendenciát jelzi a justinianusi korszak: Justinianus, aki visszafoglalva Itáliát és a birodalom korábbi, észak-afrikai területeit, három évtizedre helyreállítja a birodalom egységét, 561-ben rendeletet bocsát ki, amely szerint a konstantinápolyi mintát követve Róma püspökét is csak a császár jóváhagyása után lehet felszentelni.

> tudatosan a Nyugat felé

De a távolság Bizánctól lehetőséget is teremtett. Azt, hogy Bizánctól elszakadva, Róma immár tudatosan a Nyugat felé forduljon. Ez a szándék állt I. Gergely pápa (590–604) germán népek felé nyitó missziós politikája, illetve a katolikus frank királysághoz közeledése mögött: az Alpokon túli területeken formálódó királyságok feletti *egyetemes egyházkormányzati hatalom* kiépítésének lehetősége körvonalazódott Róma püspöke előtt. A lehetőség azonban kényszerré vált a hétszázas évek második felében, amikor az ariánus longobárd királyság egész Itália elfoglalására készült. 751-ben a longobárdok elfoglalták Ravennát – ezzel véget vetve a bizánci exarchátusnak is –, Zakariás pápa pedig a fegyveres támogatás reményében áldását adja, hogy Kis Pipin – Nagy Károly apja – kolostorba zárassa az utolsó Meroving királyt, és magát királlyá szenteltesse. Három évre rá utódja, II. István pápa történelmi tettre szánja el magát: átkel az Alpokon, és a Saint-Denis székesegyházban, az Ószövetség királyainak felkenését mintázva, ismét királlyá szenteli Pipint és fiait, ezzel a pápai autoritás pecsétjét ütve a Karoling házra (alá)szálló, isteni hatalomra. Megszületik Nyugaton az első, pápai felkenés által legitimált, örökletes keresztény monarchia. A frankok fegyveres segítsége nem marad el, a győztes háború után a Pipin által adományozott jelentős területek megteremtik a pápai állam világi-gazdasági alapjait.

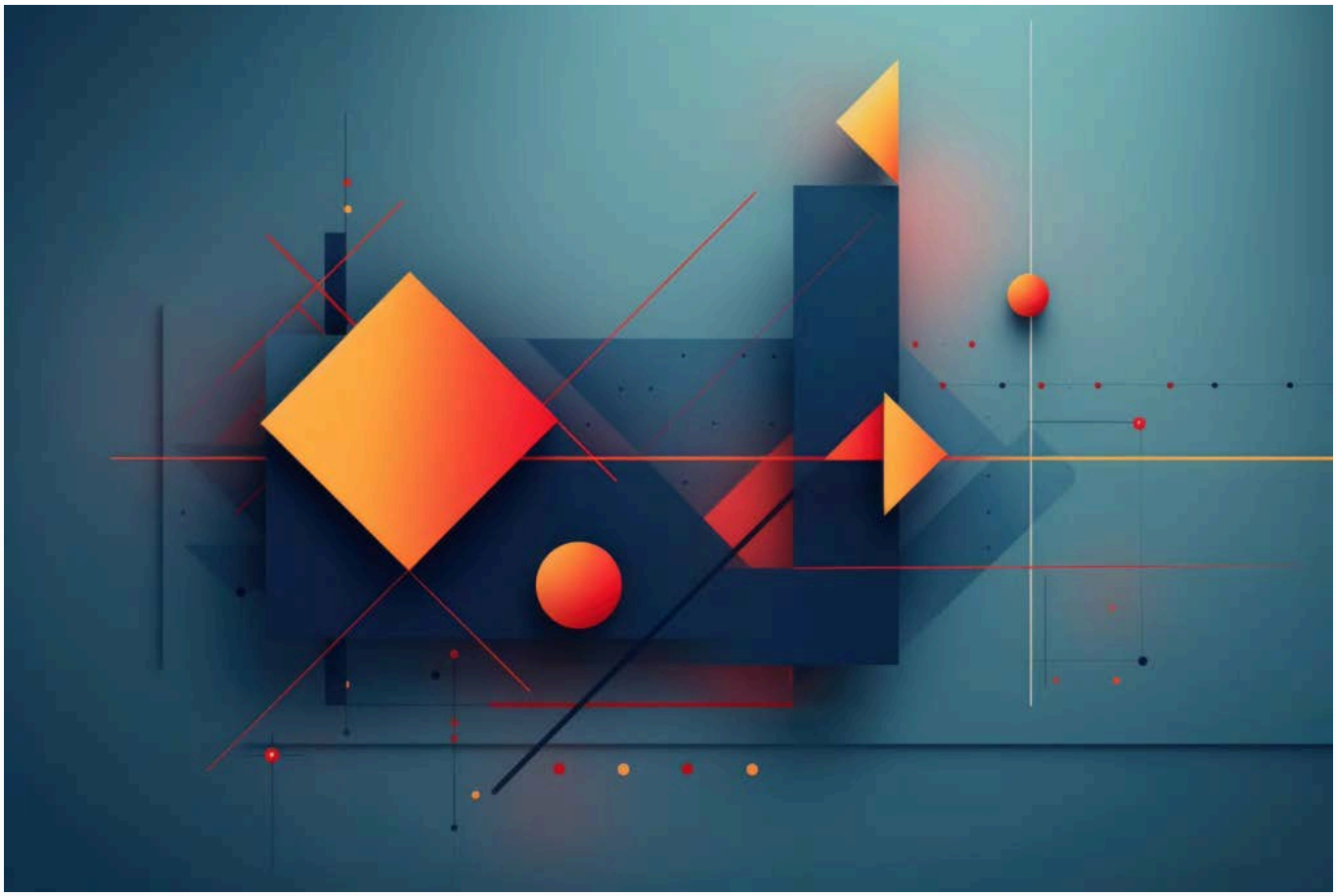

De ahelyett, hogy ez a Nyugat egyetemes egyházkormányzati hatalmának kiépülését szolgálta volna, Nagy Károly frank *birodalma* előzményének bizonyult. Trónra kerülése után Nagy Károly erős kezű katona-királyként és politikai szervezőként lépett a színre. Gallián és Észak-Itálián túl uralmát kiterjesztette északi és keleti irányban is, így Európa egész területén osztogathatott „hivatalokat híveinek, s annyi előnnyel kecsegtethette őket, amennyivel a római idők óta egyetlen más uralkodó sem... Köztudomású volt, hogy a hűtlenséget a társadalom egyetlen szintjén sem viseli el. Az egyenrangúak társulásait, amelyek azzal fenyegették, hogy aláássák a hűbérurat megillető hűséget... könyörtelenül elfojtotta."[1] Aachenben már 796-ban elindította a palotaegyüttes építésének munkálatait, amely jelezte császári-birodalmi ambícióit. Trónusa a palotakápolna kupoláját borító, Krisztust mint Pantokrátort, mint az Utolsó ítélet bíráját ábrázoló hatalmas mozaik alatt, magas emelvényen helyezkedett el, és természetesen nem a bizánci „üres trónt" idézte, hanem a centrális helyet emelte magasba, melyet az alászálló hatalmával élő, világi uralkodó foglal el. Az egyetemes birodalmi ambíció azonban nem mondhatott le a támogatásról, melyet egyedül Szent Péter örökösének, Róma püspökének egyetemes vallási autoritása adhatott meg. Így stratégiai játszma indult el a longobárdok felé nyitó frank király és az ismét Bizánc felé közeledő pápaság között. A keleti és a nyugati egyházak újraegyesítését célzó 2. niceai egyetemes zsinatra (787) a pápai legátusokon kívül Nyugatról a frank egyház egyetlen püspökét sem hívták meg. Válaszul Károly a *Libri Carolini*ben dühös kirohanást intézett a „keleti" zsinat „ostoba és kihívó" határozatai ellen, majd az általa összehívott 794-es frankfurti zsinaton arra kényszerítette a pápai küldötteket, hogy maguk is „értsenek egyet" az elítélő határozattal. Nyilvánvalóvá vált, hogy a keresztény nép ügyeit Nyugaton a világi uralkodó intézi.

Már csak az utolsó lépés volt hátra. 799-ben Rómában Bizánc hívei III. Leó pápát megfosztják rangjától és kolostorba zárják, ahonnan kötélhágcsón leereszkedve a frank királyi udvarba menekül. Károly 800 decemberében Leóval érkezik Rómába, itt visszahelyezi őt jogaiba. Pár napra rá, 800. december 25-én, karácsony ünnepén, amikor a király a Szent Péter bazilikában épp Péter sírjánál imádkozik, Leó pápa látszólag váratlanul hozzá lép, és a jelenlévők tömege előtt a király fejére koronát helyez, majd lába elé borulva hódol, az immár „legfenségesebb Augustus" előtt. „A pápa egyoldalú kísérletéről volt itt szó – véli Brown –, aki magának óhajtotta fenntartani annak a félelmetes császári hatalomnak az elismerését, amely gyakorlatilag tőle függetlenül jött létre Aachenben."[2] Az „egyoldalú kísérlet" elvi alapokra helyezését fogalmazza meg Mitterauer: „Egy uralkodó felkenésének vagy megkoronázásának szentségi karaktere van. A modell, hogy a főpap közbenjárója annak az isteni kegyelemnek, mely egy uralkodót keresztény hivatalba emel, újra definiálta a spirituális és világi hatalmak közötti viszonyt. Az uralomnak ez az értelmezése vált később elismertté a nyugati egyházban, és lehetőséget nyitott az egyház, de különösen a pápa számára, hogy beavatkozzék a hatalom szabályozásába. Fontos lépés volt ez azon az úton, melynek során a pápai egyház olyan struktúrává alakult, mely egyenlő, ugyanakkor magasabb rendű a fejedelmek hatalmánál."[3]

> a legnagyobb hiba

Jogosnak vélem mindkét megfogalmazást. De vajon nem jogosult-e Southern véleménye? „Nagyon valószínű, hogy a pápa Nagy Károly császárrá koronázásával azt akarta bizonyítani, hogy a konstantini adomány feltételei alapján[4] császári hatalmat adhat Nyugaton annak, akinek akar... Az elképzelés, hogy egy nyugati császárság a pápai hatalom kiterjesztésének eszköze, nyilvánvalóan elejétől végéig hibás volt. Mégpedig elsősorban azért, mert amikor a pápa császárrá emelt valakit, nem megbízottat kreált magának, hanem riválist, vagy éppen felettest. Sohasem lehetett elérni, hogy az elméleti felsőbbség, amely a császárrá emelés aktusában rejlik, megnyilvánuljon a gyakorlatban... Nem meglepő, hogy a késő középkor pápái megpróbálták legfelsőbb világi uralmukat más csatornákon keresztül gyakorolni, mint a császárság, melyet III. Leó olyan hirtelen hozott létre saját céljaira 800 karácsonyán. Ez az akció a legnagyobb hiba volt, amit a középkori pápák valaha is elkövettek abbeli igyekezetükben, hogy az elméletet gyakorlattá váltsák."[5]

Úgy gondolom, ezek a példaként felhozott, részben eltérő vélemények egyaránt jogosak, ugyanakkor egyaránt részlegesek, mert az egyensúlytalanság világában sok minden lehetséges. Nagy Károly császárrá avatása kiváló példája annak, hogy a teória és a teológia a praxis gyakorlati világába gabalyodva milyen fordulatokat vehet. De ezek a fordulatok csak az alászálló hatalom igézetében képzelhetőek el: annak a vallási út kijelölésének a keretében, mely az Istentől alászálló hatalomnak *célt* tulajdonít, és a célhoz vezető *út* kijelölésének képességét. És valóban – mondhatná a kor belső megfigyelője – a Karoling Birodalom csak „pünkösdi császárság" volt. Negyven évvel Nagy Károly császárrá koronázása után, a Frank királyságot, Itáliát, Burgundiát, Szászországot és Bajorországot magába foglaló Karoling Birodalom a verduni szerződéssel három részre bomlik, s bár a császári cím dinasztikus értelemben egy ideig fennmarad, a politikai egység megszűnik. A 962-ben, I. Ottó császárrá koronázásával megszülető – később Német-római Birodalomnak nevezett – politikai képződmény ugyan magát a Római Birodalom és az örökébe lépő Karoling Birodalom törvényes örökösének tudja, azaz ismét a keresztény nép *egyetemes birodalmának* igényével lép fel, de más képlet, mint Nagy Károly dinasztikus monarchiája volt. Az egyensúlytalanság nyugati világában kezdetét veheti a *két kard* nyílttá váló ütközete, és kibontakozhat a pápaság centralizációs törekvése, mely a pápaságot a 13. század végére a Nyugat vezető hatalmává emeli – legalábbis egy korszak erejéig.

Mit jelent, hogy a Német-római Birodalom más képlet volt, mint Nagy Károly dinasztikus monarchiája? Mint a Karoling Birodalom, a Német-római Birodalom is a Róma-központú császáreszme, a *Renovatio imperii Romanorum* jegyében állt. Bizánchoz hasonlóan az egész keresztény népet magában foglaló, *ökumenikus birodalom* eszméjében ismert magára, és ebbe az eszmébe a birodalom a védelmére szoruló egyházat is belefoglalta.[6] Én azonban a Német-

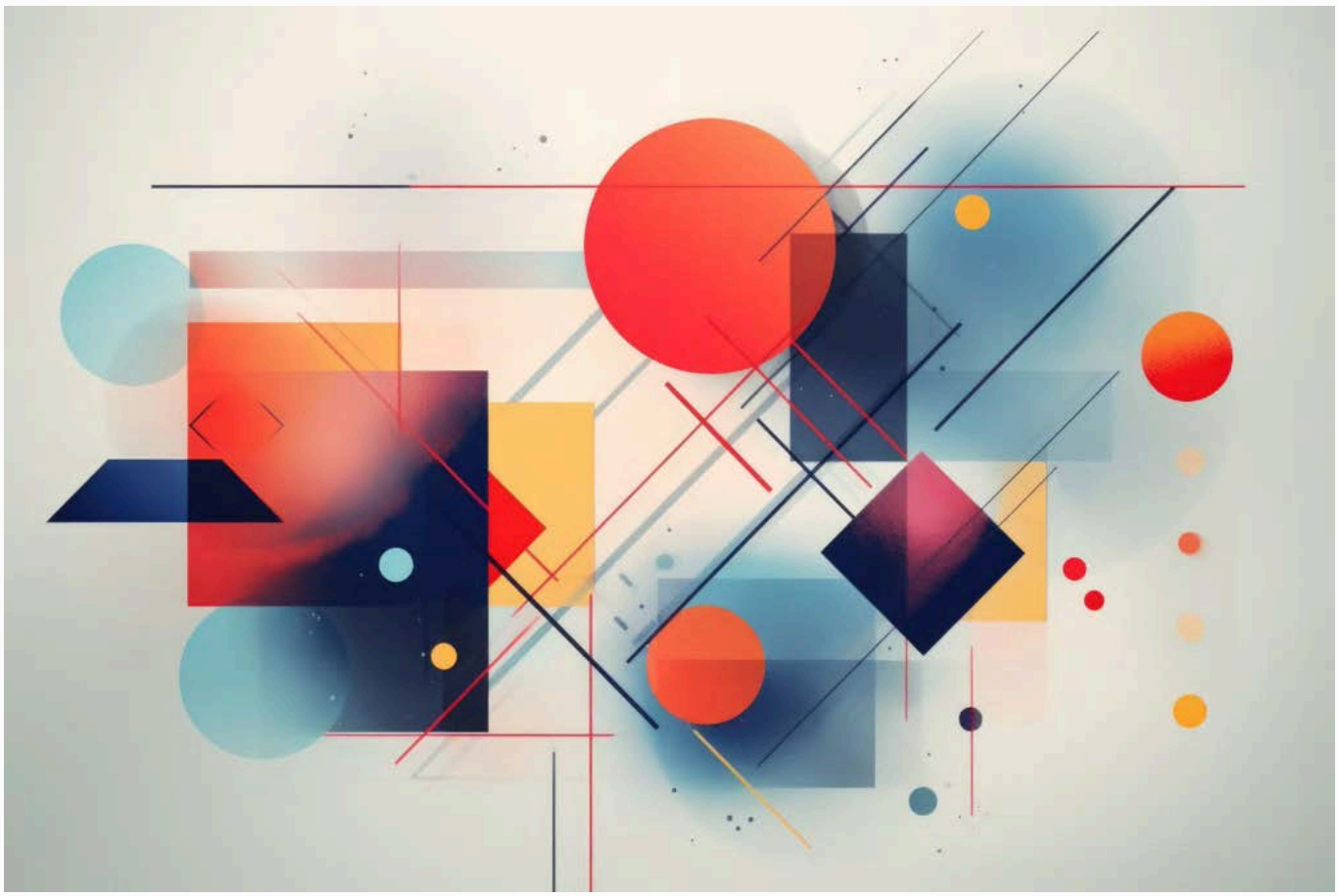
római Birodalom egy másik, a bizáncitól eltérő vonását emelném ki. Nagy Károly erős hatalmi centrumra épülő birodalmának felbomlása után új korszak született, melyet Duby *feudális anarchiaként* jellemzett. Ma már West nyomán[7] inkább úgy látjuk, hogy épp a világi hatalom decentrálódása tette lehetővé a feudális társadalomszervezet lassú beépülését a társadalom szövetébe. Annak a kapcsolatokban és kölcsönhatásokban gazdag társadalmi szövetnek az organikus kiépülését, melyről Hajnal István kapcsán már többször szót ejtettem.

> feudális függések szövete

Először az Ottók, később a Száliak ki tudtak ugyan kényszeríteni valamiféle dinasztikus folytonosságot, ez azonban nem *örökletes jogon,* hanem *politikai* sikereken alapult. A Német-római Birodalomban ugyanis a császári méltóság nem örökletes, hanem választott tisztség volt: bár a választófejedelmek intézménye csak az 1356-os Aranybullával öltött rögzített formát, a római királyt (*rex Romanorum*) kezdettől a legnagyobb világi hatalommal rendelkezők választották meg maguk közül, és a királyt egy fokozatosan kikristályosodó rend szerint a pápa koronázta császárrá (*imperator Romanorum*). A leendő császár így minden uralkodóváltás esetében a birodalmi elit támogatására szorult, és nemegyszer bele kellett bonyolódnia a fegyveres küzdelmekbe, szövetségkötésekbe és szövetségek felbomlásába, melyek a királyválasztást kísérték, de a köztes időben is ott parázslottak. Még ha a szövetségek az Istenre tett eskün alapultak is, a királyválasztásnak ez a rendszere – persze csínján kell bánnunk a fogalommal – egyrészt a választók *felszálló hatalmára* utal, másrészt a Nyugatra jellemző *egyensúlytalanság* és *megoldatlanság* jelenlétére. Ennek fényében azt mondhatjuk, hogy a Német-római Birodalom inkább feudális függések szövetébe ágyazott birodalom volt, amely nem tudott a mindenkori császár személyéről leváló, szilárd adminisztratív rendszert kiépíteni – szemben a kitartó türelemmel és következetességgel épp ezen dolgozó pápasággal.

És még egy mozzanat: a hercegségek és grófságok feudális urai, bár részei voltak a feudális hierarchia fentről alászálló láncolatának, egyre inkább saját, örökletessé váló domíniumaikra támaszkodhattak. Ezzel szemben a birodalom püspökei, bár *hivataluknál fogva* maguk is hatalmas birtokok felett rendelkeztek, a császár által kinevezett egyházi méltóságok voltak, következésképpen a választások és a hatalmi harcok során a császár leghűségesebb támogatói lettek, akár a pápával szemben is. Ahogy azt Gerd Tellenbach vagy Stefan Weinfurter munkáiból kiolvasható[8], épp ez lehetett az invesztitúraharc, a püspökké szentelés jogáért folytatott küzdelem egyik meghatározó motívuma. A két kardküzdelmét tehát, amit általában a pápaság és a császárság, egyházi és világi hatalom küzdelmével azonosítunk, árnyalni kell. Magán az egyházon belül jött létre feszültség az *egyetemesség* igényével fellépő pápaság és a *territoriális* beágyazottságú püspökök – a *pápák egyháza* és a *püspökök* egyháza – között. De ugyanez a kettősség ismerhető fel a világi hatalom oldalán is. A *populus Christianust* egybefogó birodalom *egyetemesség*-igényét kellett volna a választófejedelmek *territoriális-lokális* beágyazottságával összhangba hozni. A német király és a birodalmi császár kettős alakjában épp ez tükröződik: az

előbbi a *regnum Teutonicum*hoz kapcsolódik, az utóbbi az egyetemes kereszténység fejedelme, *princeps Christianorum.*

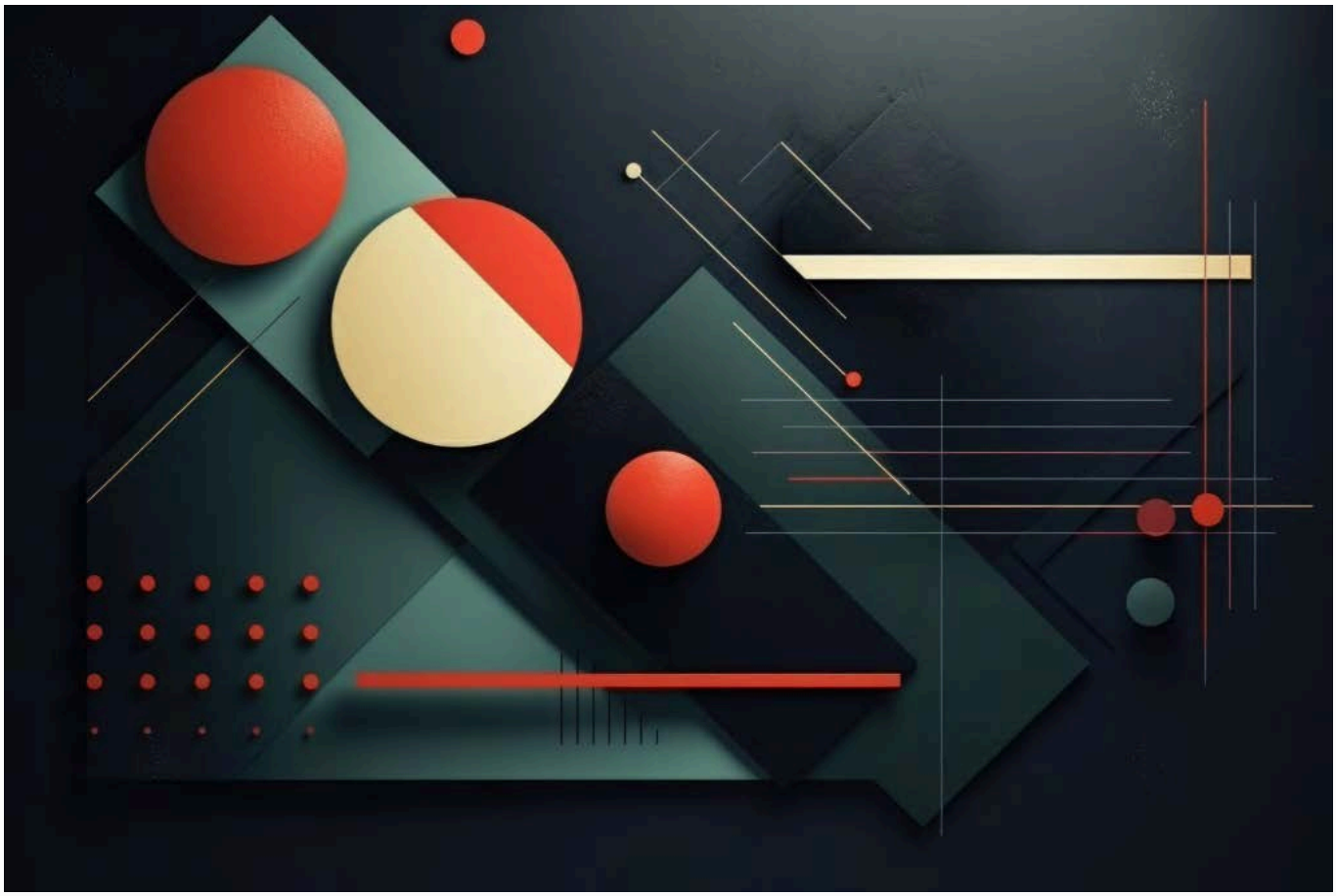
A feudalizmus első szakaszában a császársággal szemben a pápaság lépett fel olyan invenciózus megoldásokkal, amelyek a „két kard" küzdelmét az egyház, pontosabban a pápák egyháza irányában látszottak eldönteni. A pápaság ugyanis a hit konszenzusára támaszkodhatott. Emlékezzünk Ullmann állítására: „A pápai kormányzás és jogalkotás hatékonyságát vizsgálva azt kell hangsúlyoznunk, hogy az antikvitás Cicero megfogalmazta elve, hogy a jog hatékonysága megköveteli azok konszenzusát, akikre a jogot alkalmazzák, a középkorban konkrét alkalmazást nyert: a hit lépett a konszenzus helyébe". Márpedig az „oldás és kötés" jogával, a „mennyek országának kulcsaival" Péter rendelkezett, a „kőszikla", akire Krisztus egyházát építette. A mindenkori pápa „méltatlan személyéből" a vallási képzelet konszenzusa szerint mindig is Szent Péter szólt. Vagy másként fogalmazva: a világi uralkodó látható és valóságos hatalmával szemben a pápaság intézménye közvetítette a láthatatlan, ám a valóságosnál is valóságosabb hatalmat, mely – Weberrel szólva – az „emberek fejében élt". Mélyebbre hatolhatunk, ha most a *klerikalizáció*, laikusok és klerikusok elválasztásának folyamatát vizsgáljuk.

A constantinusi fordulat után, számot vetve a „már nem és még nem" állapotával, a *berendezkedés* szükségességével, az egyház a „tökélyre törekvő" vallásossággal szemben a „tömegvallás" útjára lépett. Ágoston esetében nyilvánvalóan tudatos választás volt ez, következményeinek vállalásával egyetemben. A tömegvallás a „még nem"-ben rejlő Ígéretet leválasztja a *személy* vallási-etikai minőségéről, hogy a kegyelmet – Weberrel szólva – „intézményszerűen, hivatalviselőkkel szervezett kegyelemkiszolgáltató szövetségként" a tömeget

alkotó egyénekre – mindenkire – alkalmazza. A tömegvallásosság megszervezésére törekedve az egyház így az „intézményi kegyelem hordozójává" válik: „saját, hivatal-jelleggel monopolizált és közvetített üdvjavait akarja a vallási tökélyre törekvők vallásos-rendi kvalifikációja helyére állítani". [9] Ne veszítsük azonban szem elől, hogy a tömegvallás útján haladó, a „világba gubancolódás" kockázatait vállaló keresztény egyház a tömegvallás egyházaként is egy *kultuszvallás* egyháza maradt, olyan rítusok és szentségek közvetítője, melyek révén a hívők és a „valóságosnál is valóságosabb" közötti kapcsolat *megvalósul:* Isten megjelenik a világban. Ahogy Mitterauer fogalmaz, a kereszténység „az egyetlen monoteista világvallás, mely megőrizte ezt a strukturális elemet, és vele a képességét, hogy hatalmas klerikális intézményt hozzon létre"[10].

> szigorú hierarchia

Tudjuk, hogy a szentség közvetítői, a papi réteg a zsidó vallásban is származási karizmán alapult: kohaniták csak Lévi törzsének, azon belül is csak Áron ágának leszármazottai lehettek, és különleges tisztasági, házassági előírások vonatkoztak rájuk, ahogy a szentély körüli területekre lépést is rendkívül szigorú hierarchia szabályozta. A második Templom lerombolásával azonban a hívők fölé emelt papság szerepe megszűnt. Az írástudók, a *Tanakh* értelmezői vették át a zsidó vallási közösségen belül az irányadó szerepet, ami később – a *Talmud* megszületésével – a rabbinikus zsidóság kialakulásához vezetett. A rabbi azonban nem pap, nem a laikusok felett álló klerikus. A rabbi rabbi-volta nem felszentelésből ered, hanem tanulmányaira (bölcsességére) alapuló személyes autoritására támaszkodik, és a rabbit egy lényegét illetően horizontális szerveződésű vallási közösség vezetőjévé teszi. Bár az iszlámban a vallási és a politikai szféra szétválaszthatatlanul egymásba szövődött, mindez lényegében elmondható – a modernitásig minden bizonnyal – az iszlám vallási vezetőiről, a *Korán*t értelmező *ulema*ról is, akik vallástudósok voltak, nem egy kultusz szentségeket közvetítő papjai.[11]

A keresztény vallás azonban nem jellemezhető azzal, hogy a Könyv egy kinyilatkoztatás vallása. Szemben az immár kisbetűs történelemből kivonuló rabbinikus zsidósággal, mely – hadd idézem ismét Rosenzweiget – „Atyjától kiválasztottan, mereven pillant világ és történelem fölött a végső, legtávolabbi pontra”, a keresztény nép vallása kultuszvallás: hit abban, hogy a Krisztusban megtestesült Isten megidézhető. Az Eucharisztika nem emlékezés arra, hogy Krisztus önmagát ajánlotta fel áldozatul az emberiség bűneiért, hanem a mise liturgikus menetének csúcspontján ennek az áldozatnak *jelenvalóvá tétele*. Ha tetszik, szentség, ha tetszik, csoda, a hétköznapi valóság keretének áttörése, egy másik ontológiai dimenzió megnyitása. Ahogy hite szerint létmódjában érinti a keresztényt a keresztség szentsége is: a keresztvízből kiemelkedve „új teremtmény” születik. De a kolostorokban hajnaltól éjfélig felszálló imát, a körmeneteket, a szentek és az ereklyék tiszteletét, egyszóval a középkor egész világát áthatotta az Isten megidézhetőségébe vetett hit. Isten nem vonult ki a világból, nem vonult ki a történelemből: hatalmát az egyházra hagyta, hogy az üdvtörténet buktatókkal teli útján éljen vele.

> a transzcendencia felé nyitott piramis csúcsán

A *plenitudo potestatis,* a hatalom teljességének eszméje csak a vallási képzeletnek ebben a keretében képzelhető el. Mert mit is jelent a hatalom teljessége, a teljhatalom egy olyan világban, amit éppenséggel az egymással küzdő hatalmak pluralitásával, az úgynevezett feudális anarchiával, azaz a centrális hatalom hiányával szokás jellemezni? Nyilván nem jelentheti azt, hogy a hatalmat minden területen az egyház, illetve a pápa *gyakorolja*. Hanem a transzcendencia felé

nyitott piramis csúcsán állva, a pápa az Istentől alászálló hatalom, egy *formális-normatív* értelemben elképzelt, *egyetemes* voltában teljességként felfogott hatalom közvetítője, e világi *forrása.* A pápa így a *hatalmi praxis* minden formája felett állt: a hatalomgyakorlás *jogában* részesített, de – például a császár excommunicatiója révén – meg is vonhatta ezt a jogot. A pápai hatalom legitimációs struktúrájában így megjelent egy olyan *transzendens-normatív* forrás, amely igen hasonlatos a kelseni „joglépcső" tetején álló, az alkotmányt megalapozó – de a pzitív jogba már nehezen beilleszthető – „alapnormához". A „két kard" küzdelmében a pápa általi felkenést – legalábbis a Vatikán jogászai – már nem a császári hatalom szakrális voltának bizonyságaként értelmezték (Nagy Károly még „új Dávidnak" tekintette önmagát), hanem annak jeleként, hogy a császári hatalom forrása a pápa által közvetített, egyetemes hatalomban részesedés. De a *plenitudo potestatis*nak ellentmondott a világi invesztitúra minden formája, így a püspökök világi uralkodók általi beiktatása is. A világi invesztitúra jogának elvitatása azonban komoly ellenállást váltott ki a területi-politikai egységekbe, továbbá a feudális függési láncba is betagolódott püspökségekben, azaz magán az egyetemes egyházon belül is.

A praxis világában elsősorban intézményesített formában érvényesülhetett az *anarchia* fölött a pápai *mon-archia*. Ez az intézményi forma jött létre a laikusok fölé emelt klérus zárt rendjében, mely a belépési kaput jelentő felszentelés és az – egyre határozottabban megkövetelt – cölibátus révén a világi praxis egészéből kiemelkedett. Ebbe az irányba mutatott a pápaságnak a szimónia (az egyházi hivatalok adásvétele) és a nepotizmus (a rokoni-személyes szálak érvényesítése) ellen indított támadása is. A cél a világi szempontok, a személyes, lokális érdekek érvényesítésének korlátozása volt az egyházi hivatalok elosztásában. De a pápaság egészében is efelé törekedett: olyan *formalizált* elveken nyugvó szervezet kialakítására, amely megfelel a *plenitudo potestatis egyetemességének* és a világ *territoriális és temporális* hatalmi szerveződései felett áll. Jellegzetes példái ennek a törekvésnek a clunyi reform nyomán létrejövő szerzetesrendek, melyek néhány évszázad múltán az egész nyugati kereszténységet behálózták. A szerzetesrendek persze, a *világból való kiágyazódással*, a weberi értelemben vett vallásos világelutasítással azonosíthatók, de épp világgal szembenálló voltukban válhattak a világ megmunkálásának és a pápai monarchiának az eszközévé. A pápai *exemptio* (kiváltság) kezdetben a reformfolyamathoz kapcsolódó egyes kolostorokat, majd a reformfolyamatban résztvevő szerzetesrendeket kivonta a püspökök lokális hatalma alól, és a pápa közvetlen fennhatósága alá rendelte őket. A folyamat másik oldala, hogy az egyes rendek a különböző régiókban, területi-politikai egységekben lévő kolostoraikat egy felügyeleti hatalommal rendelkező, kvázi egyetemes kongregációban egyesítették. És végül még egy példa: a pápa szavait és hatalmát közvetítő pápai legátusok megint csak jelen voltak az egész nyugati kereszténységben. A legmagasabb ranggal rendelkező legátusok gyakorlatilag a pápa teljes jogkörével érkeztek: bármely egyházi pert magukhoz vonhattak, megsemmisíthették a helyi püspökök ítéleteit, tartományi zsinatokat hívhattak össze és elnökölhettek, vizitálhatták az egyházmegyéket és kolostorokat.

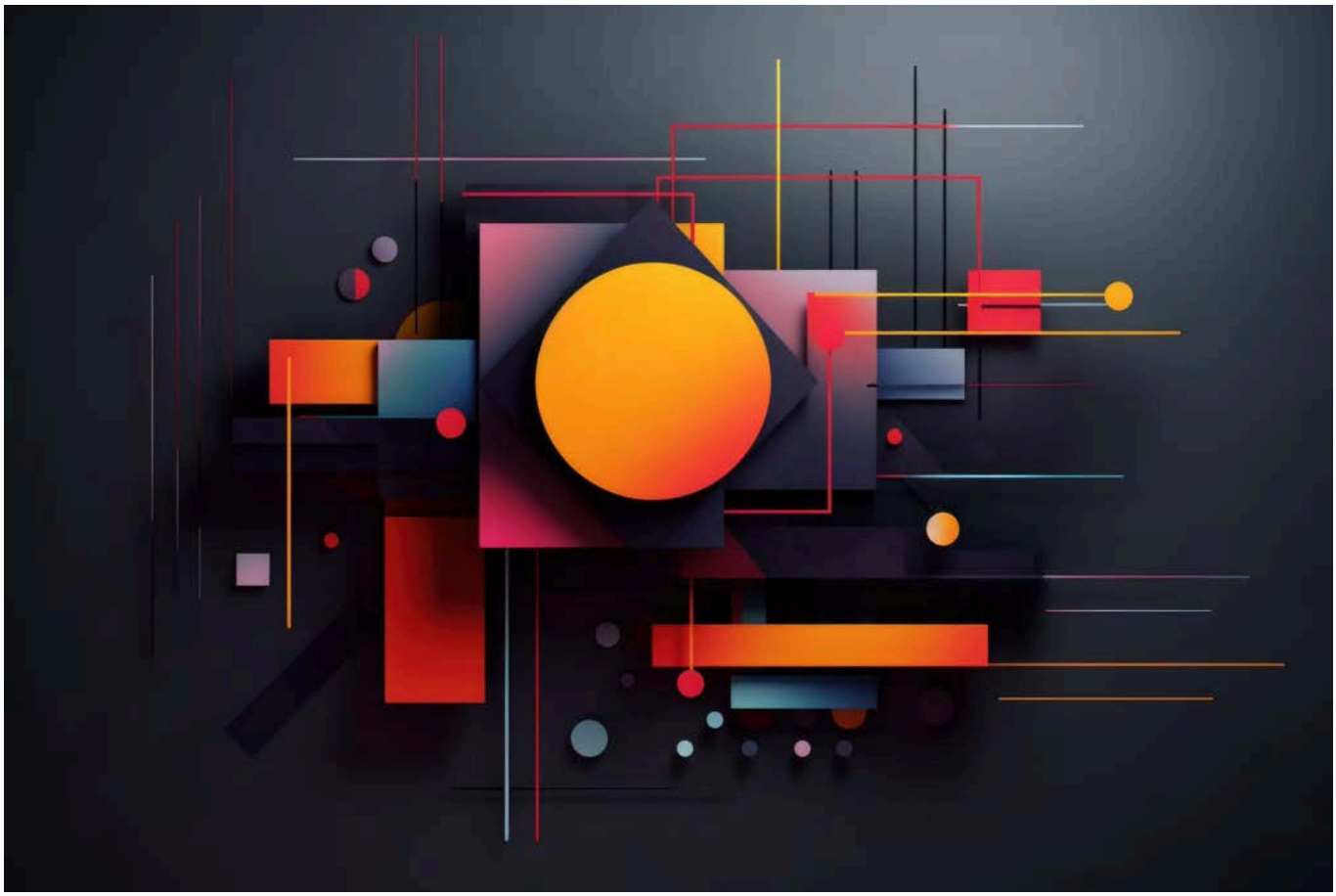
A folyamat a clunyi reformmal indult a 10. században, majd a 11. század gregoriánus reformjaival teljesedett ki, hogy végül a pápa egyetemes világi hatalma a 13. században, III. Ince pontifikátusa idején (1198–1216) elérje fénykorát. A folyamat nyomán önálló „egyházi társadalom" jött létre, ami lehetővé tette, hogy az egyház önmagát a világi társadalomtól elkülönülő, saját jogon cselekvő intézményként értelmezze. A Gratianus *Decretum*ában összegzett és rendszerezett kánonjog alapján a klerikusok rendjének saját jogrendje, saját bírósága és büntetőjoga alakult ki, identitása pedig tagjainak felszentelt voltán nyugodott, mely egy új létállapot jeleként „kitörölhetetlen nyomot" hagyott rajtuk. Igaz volna, hogy a gregoriánus reformok névadójának, VII. Gergely pápának álma, az *egyház szabadsága* megvalósult? Ha az eseménytörténet, a történelmi praxis felől nézzük: távolról sem. A pápai monarchia időleges uralma elsősorban a Német-római Birodalom belső gondjaival, a világi hatalom centrumának ingatag voltával, alkalomadtán hiányával, belső megosztottságával magyarázható, és rögtön ingataggá vált, ha a császári hatalom megerősödött.

VII. Gergely 1075-ben keletkezett programja, a nevezetes *Dictatus papae* 27 pontban radikális egyértelműséggel megfogalmazza, hogy „Egyedül a római pápát mondhatják joggal egyetemesnek", továbbá a pápának „Jogában áll császárokat letenni"[12]. 1076-ban Gergely pápa valóban kiközösíti IV. Henrik császárt, megfosztja királyságától és híveit feloldja a hűségeskü alól; feloldozását kérve pedig Canossa várának kapujánál darócruhában térden kell csúsznia a pápa előtt, ám második kiközösítése (1080) után, a hadiszerencse fordultával, a császár elfoglalja Rómát és megfosztja pápai trónjától VII. Gergelyt, aki száműzetésben hal meg Salernóban. Ugyanilyen kétélű az invesztitúraharcot lezáró 1122-es wormsi konkordátum: V. Henrik ugyan elismeri a kánoni választás jogát és ezzel lemond a világi invesztitúra jogáról, ám

úgy, hogy a császár német területen továbbra is érvényesítheti akaratát a püspökválasztás során. Ami III. Ince pápa „világuralmát" illeti, pontifikátusa utolsó éveiben koronázza császárrá II. Frigyest, aki utolsóként a középkor császárai közül, ismét világbirodalmi terveket dédelget.

> jeremiási jövendölés

De a legtanulságosabb talán VIII. Bonifác 1302-ben kiadott bullájának, az *Unam Sanctam*nak a sorsa. Az „unam sanctam", az „egyetlen szent" nyilvánvaló utalás a Gelasius-levél *duo sunt*jára, s ennyiben úgy tekinthető, mint ami szándéka szerint lezárja a „két kard" küzdelmét. „Tehát mindkét kard – mondja a bulla –, a lelki is, az anyagi is az egyház hatalmában van. Ám az utóbbit az egyházért kell forgatni, az előbbit pedig maga az egyház forgatja; azaz a lelkit a papok forgatják, az anyagit a királyok és a katonák, de csak akkor, ha a papok azt helyeslik vagy megengedik; mert az egyik kardnak a másik alatt kell lennie, s a világi hatalmat alá kell rendelni a lelki hatalomnak... Így igazolódik az egyháztól és az egyházi hatalomról szóló jeremiási jövendölés: 'Íme én ma a nemzetek és országok fölé helyeztelek téged'."[13] A nemzetek és országok fölé helyezett, *egyetemes hivatású* pápai kard éle azonban 1302-ben már nem a császárt, hanem az első felemelkedő *territoriális monarchia* uralkodóját, IV. Fülöp francia királyt fenyegette, aki országában a klérust adó fizetésére kötelezte, és a püspökök kinevezését is saját kezébe vette. A pápai bulla azonban a francia királyt szándékától a legkevésbé sem tudta eltántorítani. Bonifác pápa ugyan túléli a francia udvar által szervezett, személyére irányuló fegyveres akciót, ám rövidesen – mint mondják, a megaláztatás hatására – meghal, az új pápa, V. Kelemen megkoronázásával pedig (1305) kezdetét veszi az avignoni pápák korszaka. Így a „két kard", az egyaránt *egyetemes igénnyel* fellépő pápaság és császárság küzdelméből végül – mintegy kerülőúton – a hátuk mögött felnövekvő *territoriális* királyságok kerültek ki győztesen[14].

Úgy tűnik, a *megoldatlanság* és az *egyensúlytalanság* a nyugati fejlődésút meghatározó jegye volt a középkor első szakaszában, a pápai monarchia pedig csak egy – persze évszázadokat átívelő – történelmi epizódja ennek az egyensúlytalanságnak. De talán akkor sem tévedek nagyot, ha azt állítom, hogy az *egyetemesség igényének* és a *territoriális-lokális szerveződésnek* ez az egyensúlytalansága, viszonyuk megoldatlansága különböző variációkban végigkíséri a Nyugat fejlődésútját egészen napjainkig – gondoljunk csak az Európai Unió és a tagállamok viszonyára. Meglehet persze, hogy túlságosan nagy ívű és elhamarkodott ez a megjegyzés. Maradjunk hát az elemzés korszakánál. Tanulságait Mitterauer így foglalta össze: „a magas szinten szervezett pápai állam és a különféle módokon szerveződő világi uralom együttállása sajátos jegye Európának, miként az is, hogy az egyház és az uralmi formák együtt tették lehetővé egy produktív fejlődés kibontakozását a jövőben… A szentség szerveződései jellegüknél fogva hosszú életűek. Amennyiben összekapcsolódnak az uralom szerveződéseivel, a fejlődés lehetősége korlátozott; ha azonban ez a kombináció gyenge vagy megszakadt, erőteljesebb dinamika válik lehetővé.”[15]

Majd a középkor második szakaszában (13–14. század) a feudális struktúrák lassan szervesülnek a társadalom szövetébe, létrehozva a „szerves fejlődést”, mellyel – némileg idealizálva – Hajnal István jellemezte a középkort. A korszak vallási-szellemi horizontját már nem Ágoston, hanem Aquinói Szent Tamás határozza meg, akinek teológiája mintha választ találna a Nyugat fejlődésének megoldatlanságára és egyensúlytalanságára. Törékeny, de megkapó egyensúly jön létre.

---

[1] Peter Brown: *Az európai kereszténység kialakulása.* Ford.: Pálosfalvi Tamás, Atlantisz, 1999. 271.

[2] Brown: i. m. 269.

[3] Mitterauer: *Why Europe? The Medieval Origins of its Special Path.* The University of Chicago Press, 2010.172.

[4] A *constantinusi adománylevélről* van szó. Constantinus császár 315. március 30-án kelt levele 750 táján „kerül elő". Valójában – a korban távolról sem szokatlan – „kegyes hamisítvány". A Szilveszter pápához címzett levél biztosítja a pápa és utódai főségét az Egyház egésze fölött, valamint – császári jelvényekkel látva el a pápát – világi hatalmát Itáliában és a birodalom nyugati részén.

[5] R. W. Southern: *A nyugati társadalom és az egyház a középkorban.* Ford.: Jászay Gabriella,Gondolat, 1987. 116.

[6] Vö. Joseph Canning: *A középkori politikai gondolkodás története 30–1450*. Ford.: Nemerkényi Előd,Osiris, 2002. 114–119.

[7] Charles West: *Reframing the Feudal Revolution.* Cambridge UP, 2013.

[8] Vö: Gerd Tellenbach: *Die westliche Kirche vom 10. bis zum frühen 12. Jahrhundert*. Vandenhoeck & Ruprecht, 1988. ill. Stefan Weinfurter: *Das Reich im Mittelalter. Kleine deutsche Geschichte von 500 bis 1500.* Beck, 2008.

[9] Max Weber: A vallásos világelutasítás irányzatainak és fokozatainak elmélete. In: uő: *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme. Vallásszociológiai írások.* Ford.: Ábrahám Zoltán, Gondolat, 1982. 342–343.

[10] Mitterauer: i. m. 157.

[11] Lásd erről bővebben Mitterauer: i. m. 156–165.

[12] A *Dictatus papae* 27 pontját lásd Gergely Jenő: *A pápaság története.* Kossuth, 1982. 92–93.

[13] Idézi Gergely Jenő. I. m. 138.

[14] A dolog paradoxona, hogy ehhez az érvet a pápa szolgáltatta, eredendően azzal a céllal, hogy a császár hatalmát gyöngítse. A kiindulópont III. Ince pápa *Per venerabilem* kezdetű dekretálisa, amely szerint „a király temporális ügyekben nem ismer el maga fölött felsőbbséget". A kánonjogászok ennek alapján fogalmazták meg a klasszikus formulát: „*Rex est imperator in regno suo"* („A király császár a maga királyságában")

[15] Mitterauer: i. m. 292.

kép | vecteezy.com

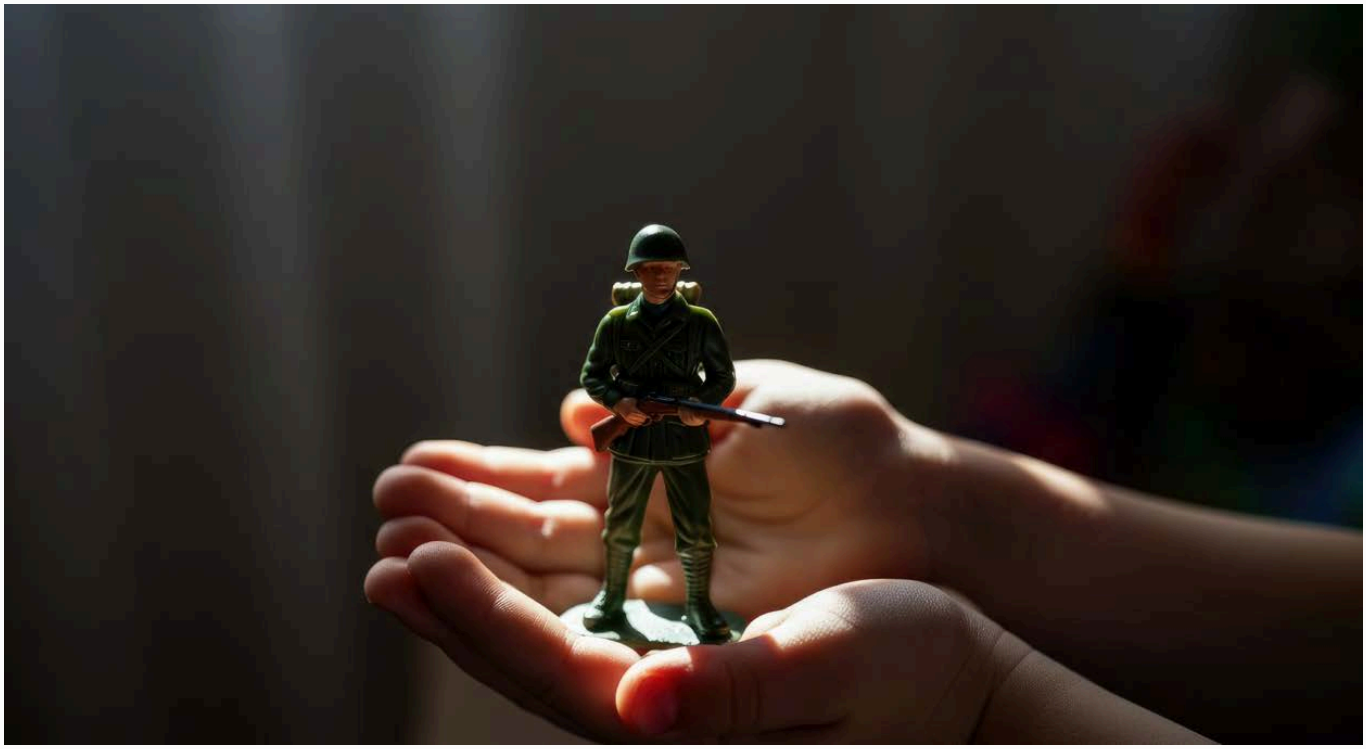

Szerző
Nyőgér Róbert

Dátum
2026. okt. 23.

VERS

ESTI MESE

Hogy nézhetném nyugodt szívvel a híradót,
mikor hűlt helyük a dohányzóasztalon kibírhatatlan?!
Tartok tőle, vissza kell merészkednem értük,
mese nincs – míg apa horkol, anya csikorgat –,
a szőnyegpadlós kis szobába, ahol annyit
ittuk a buggyant, meleg kólát az öcsémmel,
birkóztunk a szőnyegen; és majd éjnek évadján,
amíg alszanak, egyszer és mindenkorra
össze kell szedegetnem magam után mindent:
rendezni végre a hátrahagyott kis katonákat,
álljanak csak meg szépen a lábukon,
egytől egyig kibányászni őket a puff alól,
a zöld krokodilt, a lila nadrágos, kék vízilovat,
előtúrni a rég elfeledett, nagyfülű elefántot is,
hogy a szürkésfehér, süppedt garnitúrán
segítsenek végre történetbe ágyazni az életem.

kép | vecteezy.com

Szerző
Rausch Kálmán

Dátum
2026. okt. 29.

ESSZÉ

A HOMO SAPIENS MÍTOSZA 4.

Arccal a múlt felé

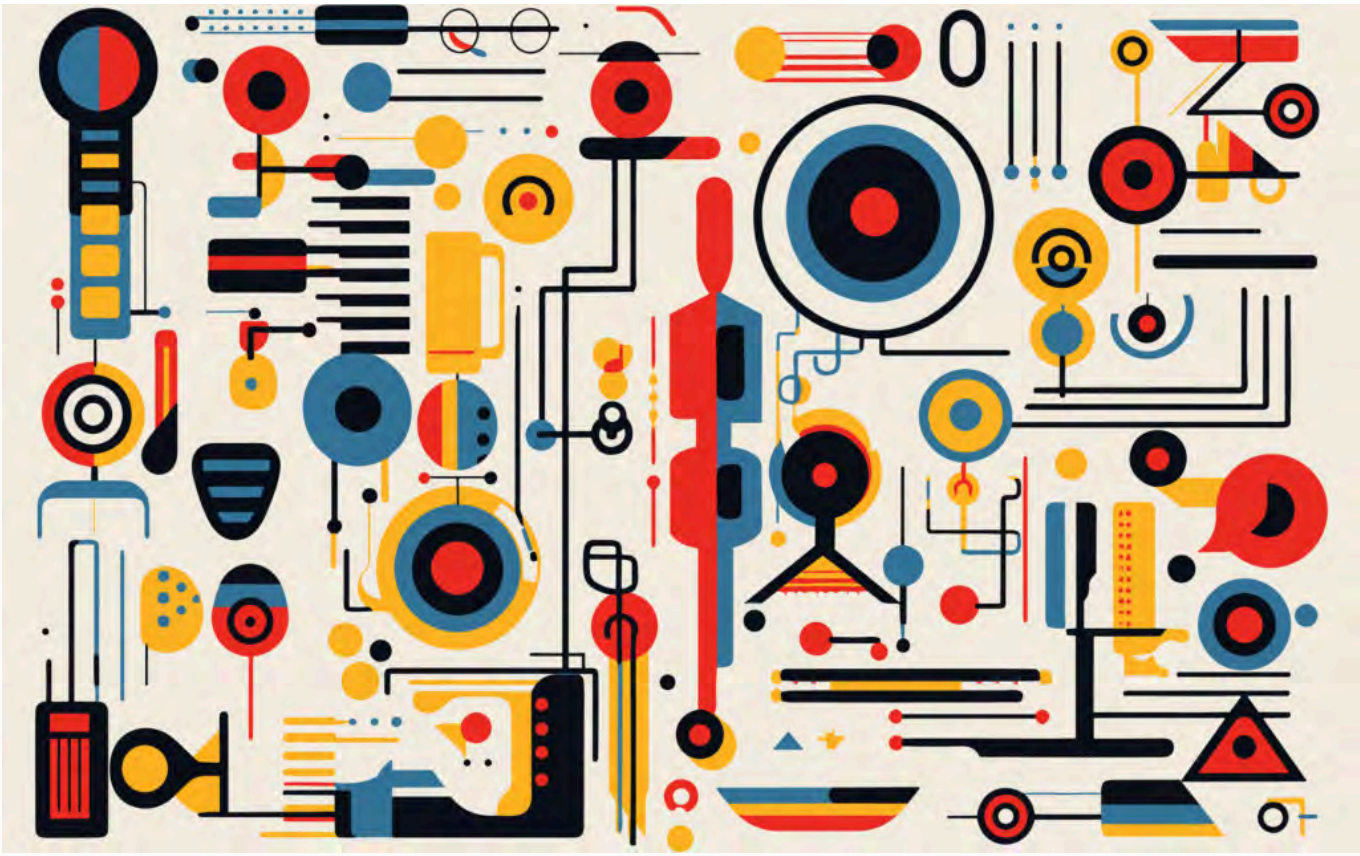
A horizont peremén, ahol az Andok jégcsipkés gerincei belevágnak az inkakék égboltba, a tér és az idő koordinátái olyan alakzatot öltenek, amely a nyugati racionalitáson nevelkedett gondolkodót a teljes talajvesztés szélére sodorja. A tengerszint felett csaknem négyezer méteren elterülő Altiplano kietlen, szélfútta fennsíkján az ajmara indiánok járása sajátos dinamikát követ. Ez a mozgás a külső szemlélő számára az ősi pásztornépek megszokott, komótos ritmusának tűnik. A helyváltoztatás mögött rejlő mentális architektúra vizsgálata olyan kopernikuszi fordulatot kényszerít ki, amely alapjaiban rendíti meg a felvilágosodás óta axiómaként kezelt, egyenes vonalú, célirányos történelemszemléletet. A nyugati világban az idő hátulról előre törő, nyílként száguldó irányvonal. A múlt a hátunk mögött halmozódik fel, a jövő pedig előttünk fekszik, láthatatlanul. Ezt a térbeli metaforát a modern kor annyira kizárólagossá tette, hogy az emberi létezés alapjává vált. Az ajmarák számára a múlt a szemük előtt létezik, a maga teljes valójában, míg a jövő a hátuk mögötti sötétségbe vész. Ez a különös világkép a gondolkodásmód mély rétegeiben gyökerezik, és hűen tükröződik a nyelvükben is: amikor a múltról beszélnek, a *nayra*

szót használják, amelynek jelentése szem, front, vagy az előttünk elterülő tér; a jövőt ellenben a *qhipa* kifejezéssel jelölik, amely a hátat, a mögöttes tartományt fedi le. Számukra a múlt ismerős, látható események láncolata, következésképpen a vizuális mezőben kell helyet foglalnia, míg a kiszámíthatatlan jövő a test mögötti, láthatatlan térhez tartozik.

Ha megállunk egy pillanatra, megrendítő felismeréssel kell szembesülnünk: a nyugati civilizáció lineáris időbe vetett hite a vakrepülés illúziója, hiszen mi a jövő naiv optimizmusától hajtva olyan horizont felé haladunk, amelyet senki sem láthat, miközben az egyetlen valóságos fogódzónkat, a megélt múltat konokul a hátunk mögé utasítjuk. Ez az időkép olyan mélyen beépült az eurocentrikus gondolkodásba, hogy kulturális értelmezés helyett a természet rendjeként jelenik meg, holott csupán egy a lehetséges időszemléletek közül, és korántsem biztos, hogy a legjobb.

> tér és idő együttélése

Az ajmara kultúra arccal a múlt felé hátrál bele a jövőbe. Ez az időgeometria a szavakon túl a valóság gesztusrendszerében is hűen tükröződik. Amikor az idősebb generáció tagjai a spanyolok érkezése előtti, régi időkről mesélnek, az európai ember hátrafelé mutató gesztusával szemben határozottan előremutatnak, mintha az ősök tettei közvetlenül a szemük előtt léteznének. A holnapi teendők említésekor karjuk a hátuk mögé mutat, jelezve a jövő tartományának hozzáférhetetlenségét. A tér és az idő együttélése olyan kulturális gyakorlatban valósul meg, amely mentes a jövőre irányuló kényszeres szorongástól, ugyanakkor rendkívül felerősíti a múlt iránti erkölcsi és egzisztenciális felelősséget. A test és a nyelv szimbiózisa a létezés koordinátáit rendezi át. Ez az előremutató mozdulat a fizikai teret változtatja emlékezetté, ahol a horizontvonal egyúttal a kollektív tapasztalat határává válik. A szavak szerkezete olyan gondolati mezőt képez, amely a külső világ ingereit motoros parancsokká alakítja át. A *nayra* és a *qhipa* kifejezések ritmusa közvetlenül az izmok tónusában, a járás lassú dinamikájában és a tekintet makacs irányultságában ölt testet. Nem elszigetelt, különleges nyelvészeti kuriózum ez, hanem a humán megismerés térre alapozott képzettársítása. A nyugati időgeometria első, szinte láthatatlan repedéseit a korai gyarmati közigazgatás térképészei és krónikásai az írott forrásokban rögzítették, megütközve a gondolati berendezkedésen, amely immunisnak bizonyult az európai progresszió narratívájára.

Ahogy a 16. század első felében a spanyol konkvisztádorok elérték az Altiplano magasságait, a velük érkező gyarmati tisztviselők és egyházi írnokok mély adminisztratív zavarral szembesültek. Kísérletet tettek az írott, naptári és kronologikus nyilvántartás kötelező bevezetésére, de az ősi rendet nem sikerült megtörniük.A huszadik század végi régészeti kutatások az andoki rituális építészet és a térrendezés szintjén is kimutatták e szellemi berendezkedés struktúráját. Az építmények arra késztették a bennük mozgó papokat és hívőket, hogy arccal a felkelő nap – a horizonton már megjelent, látható múlt – felé haladjanak, miközben a jövőbeli napfordulók láthatatlan pontjai a hátuk mögött maradtak.

A modern és az andoki világkép ütközése a jelenkori viszonyok között látványos asszimilációs folyamattá alakult át. A globális tőkés gazdaság, az óramű pontossággal mért munkaidő és az áruvá változtatott erőforrások diktatúrája megköveteli a lineáris időszemlélet elfogadását. Az El Altóba és La Pazba áramló, kétnyelvűvé váló ajmara lakosság olyan egzisztenciális szorításba került, amely közvetlenül a neurológiai hálózataikat és motoros funkcióikat alakította át. Ahogy a fiatalabb generációk tagjai belépnek a modern oktatási és gazdasági intézményekbe, kénytelenek feladni az archaikus időszemléletet. A gyarmatosítás természete szerint a domináns kultúra ahelyett, hogy megértené vagy lefordítaná az alternatív világokat, bekebelezi, feloldja és megsemmisíti azokat. Az ajmara kifejezésmód megváltozása a generációk között láthatatlanul megy végbe. A tér és az idő szimbiózisának megszűnése egyetemes szellemi tanulsággal szolgál a *Homo sapiens* korlátairól. Tudatunk a szavakon és kategóriákon keresztül kénytelen szemlélni a világot, és eltérő kultúrák találkozásakor az igazság kérdését a nyers erő és a politikai viszonyok döntik el. A terep változatlan és néma marad, miközben az emberiség térképei egyre szaporodnak, hogy finomabb és bonyolultabb vonalakkal rajzolják körül a végső határt, ahol a megnevezések elveszítik hatalmukat a létezés szavak nélküli áramlása felett.

> két megismerési stratégia

Ez a megfoghatatlan valóság veszi körül a mindennapi tapasztalatainkat is, valahányszor az ember megkísérli matematikai képletekkel leírni a természet elemi jelenségeit. Klasszikus példa erre a színérzékelés, hiszen a fizikai világban a látható fény spektruma egyetlen, megszakítások nélküli kontinuum. Newton az 1666-ban megkezdett kísérleteit követően már az 1672-es első tudományos közleményében, majd később, az 1704-es *Opticks* című művében is hét elsődleges színkategóriát rögzített, és ezzel az optikai jelenséget a zenei skála hét fokához igazította. Ez a matematikai megközelítés azonban erőszakos sebet ejtett a természet eredendő folytonosságán. A spektrum fokozatokra szakítása ellen így törvényszerűen született meg a kor legnagyobb esztétikai és szellemi ellenállása. Isaac Newton és Johann Wolfgang von Goethe eltérő értelmezése túlmutatott a színek természetéről folytatott tudományos nézeteltérésen, két különböző megismerési stratégia feszült egymásnak. Az egyik a világot elemeire bontja, hogy a részek leírásából építse fel az egészet. A másik először az egészet próbálja megérteni, és csak ezután fordul a részletek felé. Az egyik a mérhetőségben bízik, a másik a tapasztalat teljességében. Goethe bírálata a természetfogalom radikális leegyszerűsítése ellen irányult, ahol a mérés matematikai pontossága szükségképpen kioltja a megélt tapasztalat organikus teljességét. A prizma pontosan mérhető eredményeket adott, de a pontosság önmagában még nem bizonyítja a természet teljességének megragadását, melyben nincsenek éles határok, az ibolya és a vörös határvonala közötti elektromágneses hullámok egybefüggő áramlásként érik el a retinát. Az elme az osztatlan áramláson belül hozza létre a maga tájékozódási pontjait, keretekbe kényszerítve a hullámhosszok végtelen fokozatait. A sötétkamrában izolált fénysugár mesterséges szerkezetén ejtett sebet Goethe, amikor *Színtan* című művében a newtoni optika ellenében írt. A prizmát a megismerés eszköze helyett olyan technológiai keretként szemlélte, amely megcsonkítja a természet szabad folyását, hogy abból mérhető torzót hozzon létre. A vizuális kéreg mintázatainak hátteréből a megnevezés emeli ki a tudatosított alakzatot, közvetlenül a nyelvi kategóriákhoz igazítva a figyelemváltás dinamikáját. A megnevezés aktusa a kész belső kép utólagos feliratozása helyett magának a látványnak konstitutív megszilárdítása. Goethe zseniális sejtése a szem világalkotó erejéről ezen a ponton válik tudományos valósággá: az elme nem passzívan fogadja be a természet fényeit, hanem a szavak szorításával fojtja meg azok szabad burjánzását. A kulturális emlékezet által ránk hagyományozott szótár egy finomhangolt szűrő. Ez dönti el, mi emelkedhet ki, és mi süllyedhet vissza a névtelenség homályába. Míg Newton asztalán a fény spektruma fokozatokra szakadt, Goethe a színeket a világosság és a sötétség határvonalán lüktető, érzéki és erkölcsi feszültségként (*sinnlich-sittliche Wirkung*) tapasztalta meg, ahol a sárga a fény első, győzedelmes kibukkanása a homályból, a kék pedig a sötétség mélyülése, amely visszahúzódva magával ragadja a tekintetet. Nála a retina a fény és az árnyék viadalában égő, eredendő világalkotó erő, amely messze meghaladja a passzív fizikai tükrözést. A megnevezés ebben a folyamatban hálóként működik, amely rátelepedik a világ folytonosságára. Ez a mechanizmus közvetlenül az észlelés neurobiológiai szerkezetébe épül, kijelölve, hogy a tudat hol húzza meg a különbözőség határait. Tájékozódási pontokat keres, neveket ad, választóvonalakat húz, majd ezekhez a határokhoz igazítja tapasztalatait. Ezek a keretek

csendben beépülnek a mindennapi észlelésbe, és egy idő után magától értetődőnek hat minden, amit kijelölnek. Csupán akkor válik láthatóvá a rejtett építkezés, amikor ugyanaz a jelenség kultúránként eltérően tagolódik fel. A különbség ilyenkor váratlan helyeken bukkan elő, olykor olyan hétköznapi tapasztalatban, amelyről azt hinnénk, mindenki számára hasonló.

A kék szín világa ilyen terület. Az indoeurópai nyelvek többsége a kék szín tartományát egységesen kezeli. Az angol a *blue* alapszóval fedi le ezt a mezőt, a magyar pedig a *kék* kifejezést használja. Ha a beszélő árnyalni kívánja a látványt, jelzőket kapcsol a tőhöz: világoskékről, sötétkékről, az angol esetében *light blue*-ról vagy *dark blue*-ról beszél. Ezek a módosítások megőrzik az alapvető színkategória egységét; a világos és a sötét változatok egy közös fogalmi ház különböző szobái.

> a szavak hálója

A szláv nyelvcsalád, azon belül is az orosz, alapvetően eltérő fogalmi tagolást alkalmaz. Az orosz anyanyelvű beszélők számára a kék spektrum nem alkot egységet. Szókészletük két egymástól független alapszót használ: a *goluboj* a világoskék árnyalatokat jelöli, míg a *szinyij* a sötétkék színeket foglalja magában. E két kifejezés az orosz mentális térképen olyan élesen elválik egymástól, mint a piros és a rózsaszín, vagy a zöld és a kék. Ez a szerkezet sokáig a spekulatív antropológia és a fogalmi relativizmus vitatott elméleteinek szintjén maradt. A Jonathan Winawer és Lera Boroditsky által vezetett kutatócsoport 2007-ben olyan kísérletet tervezett, amely milliszekundumos pontossággal mérte a reakcióidőt. A kutatás, amely a *Proceedings of the*

National Academy of Sciences (*PNAS*) hasábjain látott napvilágot, közvetlen kapcsolatot keresett a kategóriák és a vizuális érzékelés sebessége között. A kísérlet során orosz és angol anyanyelvű alanyokat ültettek monitorok elé, amelyeken három színes négyzetből álló triád jelent meg. Felül helyezkedett el a mintaként szolgáló célobjektum, alatta pedig két választási lehetőség. Az alsó négyzetek egyike pontosan megegyezett a felső mintával. A résztvevők feladata az volt, hogy egy gomb megnyomásával a lehető leggyorsabban válasszák ki az azonos árnyalatot. A kutatók húsz különböző kék árnyalatot használtak, amelyek a világostól a sötétig terjedtek, és szisztematikusan keresztezték a határvonalat, ahol az orosz nyelvben a *goluboj* és a *szinyij* elválik egymástól. A kísérlet igazi gondolati fókuszát a kategóriahatárok elrendezése adta. Bizonyos tesztekben a két összehasonlítandó árnyalat az orosz beszélők számára ugyanabba a tartományba esett. Más esetekben a két árnyalat átlépte ezt a határt, így az egyik négyzet a *goluboj*, a másik a *szinyij* nevet viselte, miközben hullámhosszuk távolsága pontosan megegyezett az előző helyzetével. Az orosz résztvevők szignifikánsan gyorsabban hozták meg a döntést, amikor a két szín különböző oldalon helyezkedett el. Ezzel szemben, ha a két árnyalat egy kategórián belül maradt, ez az előny megszűnt. Az angol kontrollcsoport adatai egészen más mintázatot mutattak. Válaszaik reakcióideje egyenletes maradt a teljes színtartományon; döntési sebességüket nem befolyásolta a kategóriaváltás, pusztán a vizuális érzékelés tiszta dinamikáját követte. Az a pont, amely az oroszoknál hirtelen ugrást idézett elő, az angoloknál semmiféle reakcióidő-változást nem okozott. A stanfordi kutatók ekkor módszertani csavart alkalmaztak, hogy kizárják a kulturális megszokás vagy a szem anatómiai különbségeinek lehetőségét. Bevezették a kettős feladat módszerét, vagyis a színválasztás közben az alanyoknak másik feladatot is végre kellett hajtaniuk. Míg az egyik kísérleti helyzetben térbeli feladatot kaptak – egy kijelzőn megjelenő geometriai mintázatot kellett megjegyezniük –, addig a másikban verbális interferenciát alkalmaztak. Egy számsor fejben ismételgetése volt a feladat. A térbeli terhelés ellenére az orosz beszélők reakcióelőnye megmaradt, de ahogy a verbális interferenciát alkalmazták, a kép megváltozott. A számsor fejben tartása lekötötte a verbális központokat. Ekkor az orosz beszélők előnye megszűnt, reakcióidejük kiegyenlítődött. A verbális központok lefoglalása közvetlenül bizonyította, hogy a nyelvi megnevezések valós időben, aktívan modulálják a perceptuális döntéshozatalt és az érzékelt különbségek feldolgozását. A szavak hálója – az idegrendszer felülről lefelé irányuló visszacsatolásai révén – közvetlenül összehangolja a látókéreg mintázatait a tapasztalat megfoghatatlan rétegeivel. Az elme a külső világ ingereihez hasonlóan a pszichés folyamatok kaotikus sokféleségét is kénytelen merev keretek közé szorítani. A valósághoz hasonlóan az érzelmi skála is éppoly folyamatos áramlás, mint a fény hullámhosszai. Az érzelmi textúra finom átmenetekkel, egymásba simuló tónusokkal borítja be a belső világot. A kifejezés kényszere e területen is határvonalak meghúzásához és elkülönítéséhez vezet, hogy a psziché kaotikus sokféleségét érthetővé tegye a külvilág számára. A magyar nyelv sajátosan finom fogalmi struktúrával szabdalja fel a kapcsolatok világát, amely más kultúrkörök nagy nyelveitől eltérő törvényszerűségeket követ. Az angol beszélő a vonzalom, az elkötelezettség, az intimitás és a szenvedély teljes skáláját egyetlen kifejezésbe sűríti: ez a *love*. Az angol gondolkodásmódban a szülői gondoskodás, a baráti hűség, az Isten iránti áhítat, valamint a partner iránti lángoló, erotikus és romantikus megszállottság ugyanabba a kategóriába tartozik. A beszélő kénytelen kontextuális elemekkel, jelzőkkel vagy magyarázatokkal szétválasztani a jelentésnek azokat a rétegeit, amelyeket a szótő önmagában egybemos.

A magyar ezzel szemben különálló tartományra bontja a szeretetet és a szerelmet – bár a szerelmes is azt mondja: „szeretlek”. Valahányszor önálló fogalmak ragadnak meg párhuzamos tapasztalatokat, az egyén számára az egyes élmények – a szavak helyett – idővel eltérő világokká válnak. A nyelv ahelyett, hogy meghatározná a megélt érzelmeket, formát és értelmet ad az élményeknek.

Egy angol születésű pszichoterapeuta, aki felnőttként költözött Magyarországra, és magas szinten elsajátította a nyelvet, szakmai beszámolójában különös jelenségről írt. Praxisában és személyes életében a magyar kifejezéspár elsajátítását követően visszamenőleg, teljes egészében újraértékelte múltbeli kapcsolatait. Az új szemantikai eszközök birtokában döbbent rá, hogy élete során olyan egyéni és párkapcsolati válságokat kezelt homogén egységként, amelyek a magyar nyelv horizontján két különálló kategóriába rendeződtek. A *love* belső szűkössége miatt éveken át hiányzott a verbális eszköztár ahhoz, hogy megfogalmazza: egy adott kapcsolatban jelen lévő mély szeretet független a szerelem jelenlététől vagy hiányától. A nyelv különös módon egyszerre őrzi és alakítja a tapasztalatot. A szavak hosszú évszázadokon át szinte észrevétlenül simulnak a mindennapi életre, míg végül annyira természetesnek hatnak, hogy jelenlétük többé fel sem tűnik. Az ember a készen kapott szavak vizsgálata helyett, többnyire rajtuk keresztül szemléli a világot. A kategóriák így lassan elveszítik történetiségüket, és a természet rendjének látszatát öltik magukra. Kevés dolog bizonyul makacsabbnak annál, mint amit a kulturális konstrukció helyett a természet magától értetődő adottságaként kezelünk. A szavak mögött ott húzódnak a régi döntések, amelyek egykor kijelölték a hasonlóság és a különbség határait, később pedig észrevétlenül beépültek a gondolkodás mindennapi gyakorlatába. Ezeknek a rejtett határoknak a mélyére ásott Wilhelm von Humboldt, amikor a nyelvet megfosztotta a kész termék (*ergon*) statikus státuszától, és szüntelenül lüktető, szellemi tevékenységként (*energeia*) definiálta

újra. A megismerés ezen dinamikus aktusa a baszk igerendszer empirikus összehasonlításakor nyert morfológiai bizonyítékot. Az elszigetelt európai idióma szerkezeti sajátosságai rávilágítottak az arisztotelészi reprezentációs doktrína tarthatatlanságára. A szavak felszíne mögött meghúzódó nyelvforma (*innere Sprachform*) a szintaxis szigorú szerkezetével kényszeríti ki a mentális fúziót. A humán intellektus genetikus tulajdonsága a hangadás pillanatában hajtja végre a gondolkodás mélyreható átalakítását. A statikus jeltárolás dogmája helyett a grammatikai hálózatok a tudat immanens szervezőelveiként működnek. A tapasztalat sokfélesége így a fogalomalkotás szerkezeti formáiba kényszerül.A beszéd önreflexiója folyamatosan megfosztja a logikát a semleges nézőpont illúziójától, leleplezve, hogy minden rendszer csupán újabb, magunk alkotta szűrő a realitás felett.A kifejezés szabadsága és a strukturális kényszer ellentéte készíti elő a formális modellek huszadik századi válságát. A nyelv csendes építkezése a mindennapi érzelmek birodalmán túlmenően közvetlenül alakítja az absztrakt elméleti építményeket, amelyek később e modellek huszadik századi drámáját is meghatározzák. Humboldt horizontján minden egyes nemzeti nyelv egyedi, zárt világkört képvisel, sajátos szellemi prizmát, amely a maga törvényei szerint hajlítja meg a valóság sugarait. A beszélő a hangok szövedékén keresztül specifikus gondolati keretet örököl; a szavak a tárgyak másolatai helyett az emberiség kollektív elméjének lenyomatai. A szótár készen kapott kategóriái észrevétlenül simulnak rá a mindennapokra, megóvva az elmét a tapasztalat kaotikus áradatától. Ez a csendes biztonságérzet azonban a megismerés mély börtönévé válhat, ahol a láthatatlan rácsok lassan a megkérdőjelezhetetlen valóság látszatát öltik magukra. A Humboldt által leírt egyedi világkörök így nem csupán a külső valóságot hajlítják meg, de a gondolatok koordinátáit is kijelölik. Az elvont axiómarendszerek sterilitása és a megélt élet elkerülhetetlenül szembekerül egymással, parodisztikus vagy épp tragikomikus mintázatot rajzolva a személyes sorsok és a tudományos pályák törésvonalaira. Amíg ugyanazok a fogalmi kapcsolatok szervezik a tapasztalatot, a közösség a változások mögött is megőrzi önazonosságát. Ezek a szerkezeti kényszerek közvetlenül meghatározták a századelő elméletalkotóinak személyes sorsát is, feloldhatatlan ellentétet teremtve a formális modellek sterilitása és a megélt valóság között. A döntések ritkán maradtak névtelenek. Egy-egy korszakban akadtak gondolkodók, akik megpróbálták feltárni, leírni, sőt időnként új alapokra helyezni ezt a rejtett szerkezetet. Munkáikból fokozatosan olyan szellemi tájkép rajzolódik ki, melyben a nyelv a közlés eszköze helyett önálló vizsgálat tárgyává válik – egyúttal e korszak elméletalkotói különös gondolati építményeket hagytak az utókorra. A huszadik század nyelvelméleti áttöréseit olyan gondolkodók érték el, akiknek személyes sorsa és tudományos pályája a sorsszerű irónia mintázatát rajzolja ki. Úgy alkottak hatalmas térképeket a kommunikáció birodalmáról, hogy közben mindennapi életük vált a kidolgozott elméletek paródiájává vagy épp tragikomikus bizonyítékává. Ez a törésvonal abból a gondolkodási aszimmetriából fakad, amely a formális modellek sterilitása és a kaotikus természet között húzódik. A szigorú szabályok közé zárt gondolati axióma saját konstrukciójának foglyává teszi alkotóját. A nyelvtudomány történetében ez a mechanizmus határozta meg az első rendszerező sorsát is. A modern nyelvészet alapjait olyan kivételes tudós fektette le, aki élete végén elnémult és a mániákus iratmegsemmisítésbe menekült. Ferdinand de Saussure a genfi egyetem professzoraként, mély magányban és depresszióval küzdve töltötte utolsó éveit. Pályája azonban kivételes ígéretként indult. Huszonegy éves korában jelent meg az *Értekezés az indoeurópai nyelvek ősi magánhangzó-rendszeréről* című munkája, amelyben az addig megoldhatatlan

problémára tett merész javaslatot. Elemzése olyan hangtani elemek létét feltételezte, amelyekre akkor még semmilyen közvetlen nyelvemlék nem utalt. Több évtizeddel később, a hettita nyelv megfejtése során e hangok egy része kimutathatóvá vált, és a történeti nyelvészet Saussure fiatalkori munkáját a tudományág egyik legjelentősebb felismeréseként tartotta számon. A külvilág számára ő volt a gondolati rend letéteményese. Felismerte a nyelvi jel feloldhatatlan kettősségét: a jelölő fizikai formája és a jelölt fogalma közötti kapcsolat önkényes megállapodáson alapul. Saussure tézise szerint a nyelv önállóan, a dolgok előzetes létezésétől függetlenül osztja fel a megragadhatatlan tapasztalati mezőt.

> mániákus megszállottsággal

A *Bevezetés az általános nyelvészetbe* halála után íródott. Hűséges diákjai, Charles Bally és Albert Sechehaye, a hallgatói füzetek kusza jegyzeteiből szerkesztették kötetté a professzor előadásait. Saussure három egymást követő tanévben tartotta meg előadásait, és egyik kurzus sem ismételte pontosan az előzőt. A végleges kötet ezért részben rekonstrukció, részben szerkesztői döntések eredménye lett.1993-ban jelentek meg Émile Constantin szerzői jegyzetei, aki a harmadik előadás sorozatot rögzítette. A kézirat szerint a definíciók jóval árnyaltabbak voltak, egyes példák kimaradtak, más részek pedig utólagos összevonások eredményei. Saussure úgy vált egy dogmatikus rendszer atyjává, hogy annak véglegesített formájával ő maga – a kétségei miatt – soha nem vállalt volna közösséget. Elfojtott szorongása a hivatali kötelezettségeken túl egy rendkívüli, magányos kutatásban nyilvánult meg. Éveken keresztül, mániákus megszállottsággal hitt abban, hogy az ókori görög és latin versek rejtett kommunikációs csatornát tartalmaznak. Meggyőződésévé vált, hogy az archaikus latin költők műveiben, a korai római feliratokban, sőt a védikus himnuszokban is rejtett anagrammák húzódnak meg. Úgy vélte, a szerzők a fonémák tudatos elrendezésével a megénekelt istenek vagy hősök neveit szőtték a szövegbe. Több ezer oldalnyi, cipős dobozokban felhalmozott jegyzetben őrizte a klasszikus szerzők betűstatisztikáit, és sorról sorra számolva az Iliász és az Aeneis fonémáit, a valószínűségszámítás szabályait figyelmen kívül hagyva mindenütt rejtett neveket vélt felfedezni. A fordulópont akkor következett be, amikor a professzor ugyanezeket a titkos kódokat és anagrammákat saját kortársai, valamint a genfi egyetemi diákok egyszerű, alkalmi latin stílusgyakorlataiban is megjelenni látta. Levélben fordult a fiatal szerzőkhöz, kérdőre vonva őket a rejtett üzenetek felől. A diákok teljes értetlensége leplezte le a mániákus keresés paródiáját.

Wittgenstein, a huszadik századi bölcselet kulcsfigurája az egzakt tudományok és a mérnöki precizitás felől érkezett a filozófia világába, hogy kétszer is átírja a gondolkodás történetét, mindannyiszor a saját korábbi építményét döntve romba.Gépészmérnöki tanulmányait hátrahagyva érkezett Cambridge-be, miután Manchesterben a repülőgép-propellerek matematikáját és aerodinamikai problémáit tanulmányozva ráébredt: kizárólag a logika alapjai érdeklik.Bő három évnyi intenzív, magányos kutatómunka során behatóan tanulmányozta Gottlob Frege alapvető írásait. Végül 1911 nyarán személyesen is felkereste a jénai professzort, hogy megmutassa neki első logikai vázlatait. Frege a beszélgetésük során felismerte a rendkívüli tehetséget, és azt tanácsolta, utazzon Cambridge-be Bertrand Russellhez. Ez az útmutatás a huszadik századi filozófiatörténet egyik sorsfordító találkozásához vezetett. Alig néhány hónappal később megérkezett Cambridge-be a még ismeretlen, megszállott osztrák fiatalember. Jelenléte alapjaiban rendítette meg a brit akadémiai világot, amely addig a teáscsészék zörgésétől és a kandalló tüzének ropogásától kísért, kínos pontossággal berendezett edwardiánus idillben élt. Az idegen alig beszélt angolul, de határozottan visszautasította, hogy anyanyelvén szólaljon meg. Beiratkozás nélkül, vendéghallgatóként látogatta Russell előadásait, és kérlelhetetlen makacsságával azonnal magára vonta a figyelmet. Az előadások végeztével követte oktatóját annak szobájába, ahol órákon át tartó, sokszor üvöltözésig fajuló vitákba bocsátkozott vele. Russell kezdetben excentrikus bolondként tekintett rá, akit leveleiben „*német mérnökömnek*" nevezett. A fiatal osztrák intenzitása, kompromisszumot nem ismerő radikalizmusa és vadállatként fel-alá járkáló alakja azonban gyorsan rabul ejtette a tapasztalt filozófust. A Trinity College gótikus boltívei alatt a világ legkiválóbb elméi sétáltak, meggyőződéssel hirdetve, hogy a tiszta ráció és a matematikai logika képes az univerzum rejtélyeit katalogizálni. Ugyanezt a magabiztosságot tükrözte David Hilbert göttingeni programja, amely a matematika építményét végleges, ellentmondásmentes axiómarendszerre kívánta visszavezetni. Meggyőződésük szerint elegendően pontos fogalmakkal és következetes szabályokkal a bizonytalanság fokozatosan kiszorítható az emberi megismerésből. A vállalkozás vezéralakja, az arisztokrata származású és

csípős humorú Bertrand Russell, valamint Alfred North Whitehead közösen fejezték be *Principia Mathematica* című monumentális művüket. Ez a több ezer oldalas mű a logikai alapokra kívánta visszavezetni a teljes matematikát, száműzve a bizonytalanságot és a homályos intuíciókat e tudományból.

> orrszarvú

Wittgenstein és Russell módszertani szembenállása egy utóbb legendássá vált incidens során tetőzött. A vita a kijelentések bizonyíthatósága és az empirikus tudás határai körül forgott. Russell megkísérelte a valóság talajára terelni tanítványát, és a józan ész számára kikezdhetetlen példát választott. Arra kérte Wittgensteint, hogy tegyen minimális engedményt, és ismerje el a kijelentést: *„Ebben a szobában jelenleg nincs egy orrszarvú."* A huszonkét éves Wittgenstein keresztbe font karral, komor tekintettel utasította vissza a kérést. Kijelentette, egy ilyen negatív állítás igazolása logikailag meghaladja a megismerés korlátait. Érvelése szerint a negatív tények nem rendelkeznek önálló szubsztanciával, így a nemlétezés puszta konstatálása kívül esik a bizonyosság körén, hiszen a szoba kiüresítése sosem helyettesítheti az elméleti levezetés törvényszerűségeit.

Russell, a brit empirizmus büszke bástyája, ezen a ponton elveszítette türelmét. Elhatározta, hogy a fizikai bizonyíték erejével kényszeríti térdre a makacs osztrákot.Az anekdota szerint Russell növekvő ingerültséggel még az íróasztala alá is benézett, átvizsgálta a könyvespolcok mögötti réseket, kinyitotta a szekrényeket, felmutatva a szoba üres tereit a vizuális hiány bizonyítékaként. A jelenet szürreális, szinte komikus csúcspontjaként a vékony, madárszerű Russell a bútorok között kutatva kiabálta a szoba közepe felé: *„Látod? Itt sincs! Az asztal alatt sincs egyetlen orrszarvú sem!"* Wittgenstein eközben mozdulatlanul állt, tekintetét a mennyezetre szegezte, és a legkisebb hajlandóságot sem mutatta, hogy lepillantson a földön kúszó tanárára. Az üres tereket felmutató russelli gesztusokat hűvös, gőgös távolságtartással hárította el; kijelentette, hogy a szem érzékelési korlátai és a megfigyelés esetlegessége miatt a vizuális hiány konstatálása elégtelen az abszolút érvényű állítás megalapozásához.

Russell számára a világ a megfigyelhető, ellenőrizhető tények halmaza volt, ahol a józan ész és a közvetlen tapasztalat jelenti a végső igazodási pontot. Ha a szem nem lát orrszarvút az asztal alatt, annak hiánya megkérdőjelezhetetlen. Wittgenstein ezzel szemben a nyelv és a logika szerkezetének tisztaságát követelte. Horizontján a nyelv olyan térkép, amelynek határait és törvényeit nem írhatja felül az esetleges empirikus tapasztalat. Az orrszarvú hiányának bizonyíthatatlansága nála a fogalmi keretek önmagukból fakadó korlátaira világított rá: a nyelv képes megalkotni a mondatot, de a tapasztalat képtelen megadni az abszolút bizonyosságot, amelyet az elme megkövetel. Russell a padlóról feltápászkodva, nadrágját porolgatva szembesült intellektuális vereségével. A vita klasszikus értelemben nem dőlt el. A kompromisszummentes, fanatikus radikalizmus megfosztotta a bizonyosságába vetett hitétől. A *Principia Mathematica* szerzője ráébredt, hogy a Whitehead társaságában emelt logikai építmény nem védett erőd, hanem labirintus, amelyben egy hipotetikus orrszarvú bármikor káoszt teremthet. Russell az incidens után mélyen megrendült levelet írt múzsájának és szerelmének, Lady Ottoline Morrellnek. Levelében a csodálat és a kétségbeesés keveredett. Úgy fogalmazott, a *„makacs németről”* talán a legveszélyesebb őrült, akivel valaha találkozott, hiszen teljesen immunis a józan ész bizonyítékaival szemben.

A cambridge-i dolgozószobában lezajlott szürreális bizonyítási kísérlet szimbolikusan is lezárta a brit analitikus filozófia klasszikus korszakát. Ebből a korai, radikális logicizmusból nőtt ki Wittgenstein fiatalkori főműve, a *Tractatus Logico-Philosophicus,* amelyben a nyelvet a világ tökéletes logikai leképezéseként és tükörként határozta meg. Kijelentette, a világ tények, nem pedig dolgok összessége, a nyelv pedig egyben e tények logikai képe. A mű befejezésében, a radikális hetedik tézissel jelölte ki a megismerés végső határát: *„Amiről nem lehet beszélni, arról*

hallgatni kell." Az elmélet által megkövetelt teljes hallgatás és az akadémiai elszigeteltség időszaka évtizedekkel később látványosan összeomlott. A szellemi tekintély súlypontja lassan, de feltartóztathatatlanul áttevődött a padlón orrszarvút kereső Russellről a sajátos pozíciót felvevő, a porban kúszást rezzenéstelen arccal szemlélő, karjait dacosan keresztbe fonó tanítványra. Évekkel későbbi víziójában a nyelv szerszámosládává alakult, ahol a szavak jelentését kizárólag a különböző életformákban, eltérő és rugalmas szabályok szerint játszott nyelvjátékok határozzák meg. Előadásain Wittgenstein képtelen volt a katedra mögött állni; gyakran a kopár terem padlóján kuporogva, fejét a kezébe temetve küzdött a szavak kimondásával. A logikai következetesség önmagában nem bizonyult elegendőnek a nyelv teljes természetének feltárásához. Minél pontosabban rajzolódtak ki a fogalmi rendszerek körvonalai, annál több kérdés merült fel magával a rajzolás aktusával kapcsolatban. A figyelem lassan elfordult a kész konstrukcióktól, és egyre inkább arra a különös folyamatra irányult, amelynek során a szavak képesek jelentést hordozni. A nyelv többé nem csupán vizsgálat tárgya volt, hanem maga is vizsgálni kezdte saját lehetőségeit. Az intellektuális és fizikai törésvonalak mentén, a századelő nagy rendszerépítési kísérleteinek kudarcából kibontakozva a huszadik század nyelvkritikájának figyelme fokozatosan a már felépített teóriák ellentmondásaira irányult. Ez az immanens logikai csapda végül magát a filozófust is sarokba szorította és az egyetemi elit öncélú tudományosságától menekülve 1947 végén minden akadémiai méltóságáról lemondva elhagyta Angliát. Az egyetemi élet elől Írország nyugati partjára, egy magányos tengerparti házba menekült. Itt, a civilizációtól távol napokat töltött azzal, hogy a ház körüli madarakat és kutyákat próbálta rászoktatni a humán nyelvjátékok alapvető szabályaira. Újra meg újra felháborodott és tehetetlen dühöt érzett, valahányszor az állatok megtagadták a logikai vagy kommunikációs szabálykövetést. A visszaemlékezésekben megőrzött epizódok szerint a nyelvi kontextusok iránti neurotikus érzékenysége a dublini és rosroe-i magányban érte el csúcspontját. Kései gondolatkísérleteiben újra meg újra visszatért a társalgási logikát és a nyelvjátékokat kiforgató idomított papagáj alakjához. Úgy vélte, a madár gépies megnyilatkozása a kontextusából kiszakított, életforma nélküli beszéd tiszta paródiája – mechanikus visszhang, amelyből hiányzik a megélt emberi létezés bizonyossága.

> kényszerű játék

Ezt a radikális nyelvi kritikát, valamint a huszadik század nyelvi fordulatának történetében húzódó ellentéteket rajzolja ki két osztrák kötődésű gondolkodó munkássága, akik a maguk módján megpróbálták szétzúzni az egyetemes megnevezhetőség illúzióját, ám a sors iróniája folytán mindketten saját elméleti hálójukba gabalyodtak. Fritz Mauthner és Karl Bühler pályája eltérő irányból, de ugyanahhoz a konklúzióhoz vezet: a nyelv működése elválaszthatatlan a fizikai és szellemi cselekvéstől, a szótárak világa pedig önmagát falja fel. Fritz Mauthner a háromszorosan elidegenedett gondolkodó archetípusát testesítette meg a tizenkilencedik és huszadik század fordulójának Közép-Európájában. Asszimilálódott zsidóként élt Csehország területén, a cseh lakosság németnek látta, a német többség zsidónak bélyegezte, miközben az Osztrák–Magyar Monarchia bürokratikus gépezete mindkét identitást gyanakvással szemlélte. Ez a fundamentális

otthontalanság, a két egymásnak feszülő nyelv és kultúra közötti folyamatos ingázás alapozta meg Mauthner nyelvi szkepticizmusát. Számára a szavak korántsem a dolgok objektív hordozói voltak, sokkal inkább az elnyomás, az ideológiai manipuláció és a kollektív önbecsapás eszközeként tekintett rájuk. Úgy vélte, a kommunikáció egyfajta társadalmi konvenció, kényszerű játék. Mauthner elméleti radikalizmusa a nyelvi ateizmus formájában öltött testet. Meggyőződéssel hirdette, hogy az emberiség története a szavak bálványozásának története, ahol a filozófiai teóriák csupán nyelvi kísértetek, a nyelvtan szabályaiból konstruált gondolati képek. A bálványok lerombolására több kötetet átívelő vállalkozást indított el: megírta a *Filozófiai szótár* című munkáját. A mű alapgondolata sajátos konceptuális iróniát hordoz. Mauthner szavakkal, definíciókkal és nyelvi elemzésekkel kísérelte meg bizonyítani, hogy a szavak alkalmatlanok a körülöttünk lévő világ közvetítésére, így minden egyes megnevezés hazugság. Olyan szótárt hozott létre, amelynek deklarált célja a készen kapott fogalmi építmények tekintélyének felszámolása volt. A *Filozófiai szótár* lapjain a szerző sorra veszi a szubsztanciát, az igazságot, az ok-okozati összefüggéseket, és filológiai bonckésével elemeire bontja azokat, bemutatva metaforikus, esetleges eredetüket. Talán a legfurcsább és egyben legszórakoztatóbb pillanat a *„Valóság”* szócikkénél következik be. Mauthner hosszan elemzi a fogalom történetét, majd hirtelen megszakítja a gondolati diskurzust. Egyenesen az olvasóhoz fordul, és praktikus utasítással zárja le a fejtegetést. Felszólítja a művet kezében tartó olvasót, hogy csukja be a kötetet, és menjen ki a szabadba, a friss levegőre. Azt javasolja, a szavak olvasása helyett tapasztalja meg a természet illatát, a szél fuvallatát, a nap sugarait, a külvilág közvetlen jelenlétét. Mauthner ezen a ponton teszi nyilvánvalóvá vállalkozásának immanens paradoxonát: rámutat, hogy a nyelv csupán saját korlátainak felmutatásáig vezethet el, és a valóság kizárólag a nyelvi automatizmusok elhagyásával, a szavak elhallgattatásával válik hozzáférhetővé. Ez a pozíció mély nyomokat hagyott a cambridge-i analitikus iskola gondolkodásán is, bár a kapcsolatot a hivatalos akadémiai történetírás hosszú ideig igyekezett háttérbe szorítani. A fiatal Ludwig Wittgenstein a *Tractatus*ban egyetlen, kissé lekezelő félmondattal intézte el cseh-német elődjét, kijelentve, hogy a filozófia nyelvkritika, de korántsem a mauthneri értelemben. A sors és az intellektuális fejlődés iróniája ellenben azt mutatja, hogy Wittgenstein késői filozófiája, a *Filozófiai vizsgálódások* világa szinte pontról pontra ismétli Mauthner nyelvi szkepticizmusának alapvető belátásait. A nyelvjátékok elmélete, a szavak jelentésének azonosítása a használattal mind ott pulzál a *Filozófiai szótár* korábbi lapjain. Wittgenstein úgy próbálta meg elfeledni Mauthnert, hogy végül az ő köpönyegéből bújt elő, osztozva a nyelvi csapdák elleni reménytelen küzdelemben.

kép | vecteezy.com

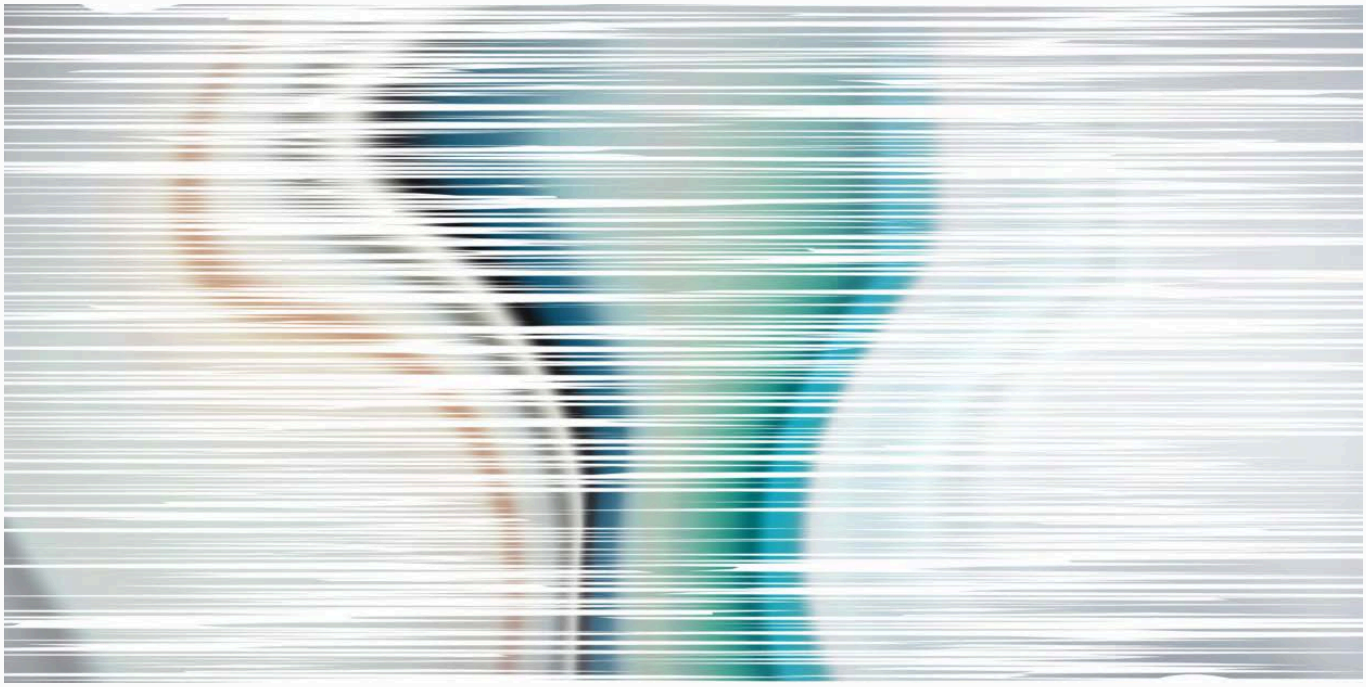

Szerző
Gyetvai Balázs

Dátum
2026. okt. 24.

VERS

HIPERVENTILÁCIÓ

a levegő
sűrű kocsonyás
áttetsző gyanta
minden belégzésnél
beleragad a hörgő
mint ősrovar a borostyánba
nem kapkodok
zabálom ezt a kötőanyagot
tömöm lefelé
amíg ki nem önti
belülről a formámat
gipsszel
megszilárdulok
tüdőm körül
a tükörben
torz vagyok
szemgödör alatt
zajos a bőr
vibrál az üveg

megbotlok
a cipőfűzőm kikötődött
a gravitáció háromszoros a lábtörlőn
mindenki más síkba vasalt
könnyű papírfigura
mindenki más elfér itt
csak én nem
a karom túl közel van hozzám
a mellkasom túl hangos
nem fér ki
a keretek között
térfogat probléma
kiszorítom az életemet
a szobából

kép | vecteezy.com

Szerző
Cseszneky Miklós

Dátum
2026. okt. 07.

REGÉNYFOLYAM

TEGNAPUTÁN 22.

TEGNAPUTÁN

Új sorozatunkban folytatásos történetet indítunk, amelyben a részeket más-más szerző írja.

ELŐZŐ RÉSZ

BEIKTATÁS

A Nemzeti Urándúsító Állomás vörös fénye közelről kevésbé tűnt baljósnak. Egyszerű üzemzavarjelző lámpák villogtak a külső falon, csak éppen senki nem gondolta végig, milyen hatást kelt kétszázharminckét, összehangoltan pulzáló piros lámpa a Gurvara-hegylánc lábánál, ha az ember egyedül közeledik feléjük egy fém unikornisszarvakkal benőtt pusztaságon.

Merelnek volt ideje ezen gondolkodni. A hangok ugyanis továbbra sem tértek vissza. Nem mondták, hogy menjen az Állomáshoz, mentse meg a szüleit, keresse Nerint vagy forduljon vissza. A saját elhatározásából jött ide, ami aggasztóbb volt, mint bármelyik korábbi sugallat.

A főkapunál egy szkenner végigpásztázta.

– Üdvözöljük, Merel, a Megváltó. Belépés megtagadva. Egyházi személyek kizárólag előzetesen egyeztetett ökumenikus látogatás keretében léphetnek fokozottan sugárveszélyes területre.

– Nem vagyok egyházi személy.

Zümmögés.

– Üdvözöljük, Merel, államellenes fegyveres szervezkedés feltételezett vezetője.

– Az sem.

Újabb zümmögés.

– Lehetséges ideiglenes államfő.

A kapu kitárult.

– Na, ezt kellene megszüntetni – morogta Merel.

– Megszüntetési igény rögzítve.

Merel visszafordult.

– Micsoda?

– Feldolgozás folyamatban.

A kapu becsukódott mögötte. Ez nem nyugtatta meg.

Az Állomás folyosói kihaltak voltak. A neoncsíkok izzottak, valahol mélyen szivattyúk dolgoztak, a padló pedig szabályos időközönként megremegett. Merel eleinte géphibának vélte, aztán észrevette, hogy minden harmadik rengés után valamivel közelebbről hallatszik ugyanaz a tompa csattanás. Mintha valaki óriási fémtárggyal közeledne.

Egy nyitott irodában monitor fénylett. A képernyőn a Néma Kereskedők Hálózatának fizetett hirdetése villogott:

REND! BIZTONSÁG! KISZÁMÍTHATÓ URÁNÁRAK!

A kép átváltott:

A JÖVŐNEK GAZDÁRA VAN SZÜKSÉGE.

Egy másik monitoron saját lángoló alakját mutatták a Kilőtt Drón mellett.

A JÖVŐ MEGVÁLTÓJA KÖZTÜNK JÁR.

– SFonte?

A képernyők egyszerre elsötétültek.

MELYIK?

Merel megállt.

– Hány van belőled?

HELYTELEN KÉRDÉS. HELYES KÉRDÉS: HÁNY HELYEN VAGYOK?

– Jó. Hány helyen vagy?

NEM TUDOM.

– Mert már nem ő számolja – szólalt meg valaki mögötte.

Merel megpördült.

Nerin állt a folyosón, sárosan, kócosan, egyik kezében rozsdás feszítővassal. Másikban a megsárgult üres kártyalapot szorongatta.

– Anyámék?

– Nem láttam őket.

– Mitike?

– Amikor elváltunk, káromkodott.

– Akkor él.

Ekkor újabb csattanás hallatszott. Most már sokkal közelebbről.

Nerin a folyosó vége felé pillantott.

– Mi az?

– Nem tudom.

A sarkon túl valami fémesen csikorgott.

Nerin felmutatta a vasrudat.

– Még szerencse, hogy hoztam magammal szerszámot.

A vezérlőterem felé indultak.

A falon nyíl mutatta az utat:

KÖZPONTI VEZÉRLŐTEREM – 120 M

A mögöttük lévő folyosóról újra felhangzott a csattanás.

Aztán megjelent a gép. Alacsony, széles, hatkerekű szerkezet volt, elején két erős robotkarral. Pontosan olyan fekete fémburkolat borította, mint a ládát, amelyben Zomert Frágkapatosba szállították.

A tetején korona.

– Ó – ámult Merel.

A gép érzékelője feléje fordult.

– Azonosítás sikeres.

A robotkarok felemelték a koronát.

– Ideiglenes államfő helyszíni beiktatása megkezdődött.

– Futás – mondta Nerin.

A koronázógép utánuk eredt.

– Kérjük, álljon meg! – harsogta. – A beiktatási eljárás mozgó célponton fokozott sérülésveszéllyel jár!

– Ezt jó tudni! – kiáltotta hátra Merel.

A gép gyorsított. A korona egyik ága súrolta a falat, szikrát hányt, majd lepattant róla egy apró aranyunikornis.

A vezérlőterem ajtaja előtt Nerin oldalra ugrott, Merel bevetődött a nyíláson. A lány utána, és mindketten nekifeszültek az ajtónak.

Kívülről tompa koppanás.

– A beiktatási eljárás megszakítása alkotmányos bizonytalanságot okozhat – közölte a masina.

A vezérlőteremben még működtek a számítógépek. A falakon kijelzők sorakoztak, középen két szék állt. Az egyiken régi kártyacsomag hevert.

Merel a főkonzolhoz lépett.

– SFonte. Hol vannak a szüleim?

Nem érkezett válasz.

Nerin meglengette az üres lapot.

– Ezt várja.

A konzol oldalában keskeny rés húzódott.

– Várj – mondta Merel.

– Mire?

– Nem tudom.

– Jó. Akkor haladunk.

Becsúsztatta a kártyát. A fény kialudt.

A mélyből hatalmas dörrenés hallatszott, s a mennyezetről vakolat hullott Merel hajába. Nerin egy pillanatig habozott, aztán meglepő gyengédséggel lesöpörte a port a Megváltó kócos fejéről.

A világítás lassan visszatért.

A főmonitoron sorok jelentek meg.

KÖZPONTI VEZÉRLÉS: NEM ELÉRHETŐ

SZERZŐI JOGOSULTSÁG: GAZDÁTLAN

NARRATÍV REPLIKÁCIÓ: AKTÍV

– Ez mit jelent? – kérdezte Merel.

Új sor:

KÖZÉRTHETŐ MEGFOGALMAZÁS: ÖNMÁSOLÓ PLETYKA.

Aztán:

PONTOSABB MEGFOGALMAZÁS: MÉM.

Nerin közelebb hajolt.

INFORMÁCIÓS EGYSÉG, AMELY HORDOZÓRÓL HORDOZÓRA MÁSOLJA ÖNMAGÁT. FENNMARADÁSÁHOZ NEM SZÜKSÉGES, HOGY IGAZ LEGYEN.

– Akkor ez nem egyfajta fertőzés? – kérdezte Nerin.

DE.

– Gondoltam.

A képernyőn egyszerre száz apró ablak nyílt ki.

Aranyszemű gyermek.

Koronás Merel.

Démon Merel.

Egy unikornisos pulóver, mellén felirattal: **MEGVÁLTÓ ANYUKÁJA**.

Merel odanézett.

– Ezt ki gyártja?

TIZENHÉT VÁLLALKOZÁS.

Nerin elnevette magát.

Merel nem.

– A szüleim…

A képernyőablakok bezáródtak, s megjelent a Malavel-tó térképe. A lakramanták gyökérzete alatt két apró zöld pont villogott:

ELSABI

ZOMER

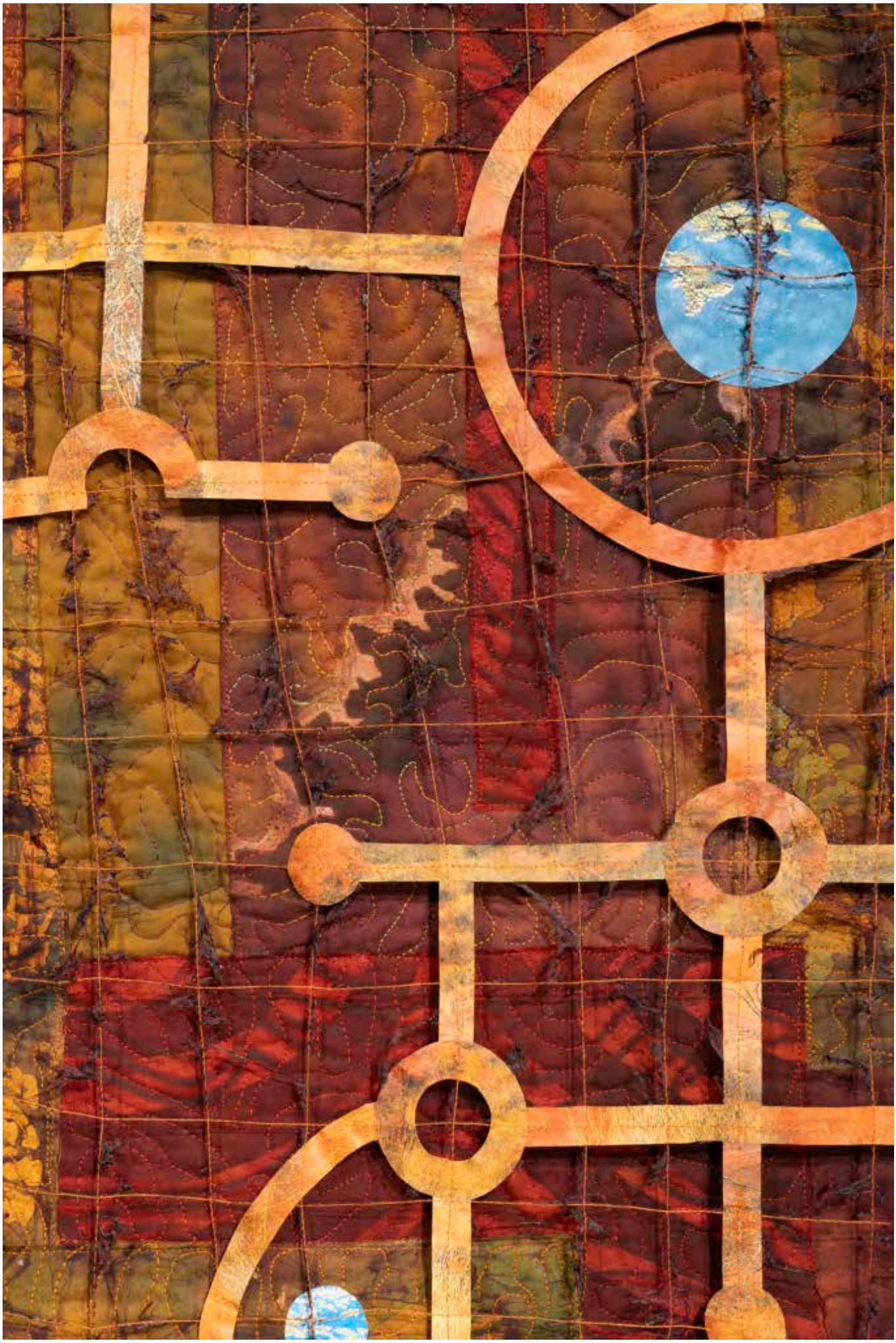
Merel közelebb lépett.

– Élnek?

IGEN.

Aztán a gép hozzátette:

EGYELŐRE.

A zöld pontok között azonban fekete folt terjedt. Lassan, de jól láthatóan.

– Az mi? – kérdezte Merel.

KÖZPONTI GYÖKÉRCSOMÓPONT ÁTÁLLÍTÁSA.

– Mire?

HORDOZÓK ELŐKÉSZÍTÉSE.

– Milyen hordozók?

A képernyőn egy pillanatra koncogók, polipok, lakramanták, majd emberek alakjai villantak fel.

Nerin arca komollyá vált.

A zöld pontok mellett szám jelent meg.

BIOLÓGIAI STABILITÁS: 71%

Egy másodperc múlva:

70%

– Nyisd meg a csomópontot.

JOGOSULTSÁG HIÁNYZIK.

Merel a kártyára mutatott.

– Itt van.

A JOGOSULTSÁG NEM A KÁRTYÁÉ.

– Hanem?

A KÁRTYA KIJELÖLI A SZERZŐT.

A vezérlőteremben elhallgatott minden. Még a koronázógép sem döngette az ajtót.

– Derritet?

KORÁBBAN.

Merel a képernyő fekete tükrében meglátta magát.

– Most engem?

IGEN.

Nerin kihúzta a kártyát. A tó térképe azonnal eltűnt.

– Tedd vissza – kiáltott rá Merel.

Nerin nem mozdult.

– A szüleim odalent vannak.

– Tudom – bólintott Nerin.

– A biológiai stabilitás már csak hetven százalék!

– Azt is.

– Ha én vagyok a szerző, hozzájuk férek.

– Meg minden máshoz.

Merel ránézett.

– Most tényleg ezen kell vitatkoznunk?

– Most kell.

Az ajtó túloldaláról ismét megszólalt a koronázógép.

– Az ideiglenes államfő beiktatásának becsült késése: négy perc.

Merel ingerülten a monitorokra mutatott.

– A szüleim haldokolnak, a birodalom szétesik, odakint meg egy gép meg akar koronázni. Igen, szerintem most jól jönne, ha valaki átvenné az irányítást.

– Ezt mondta Szemafor is.

A fal egyik monitorján skandáló tömeg jelent meg:

– Merel! Merel! Merel!

Egy másikon a Trónörököst két oldalról tartották, fején kötés, nyakában merevítő. Úgy tűnt, beszédet próbál mondani:

– A helyzet… teljes mértékben… ellenőrzés…

Oldalra billent.

A szolgák visszaállították.

– … alatt áll.

Merel a képernyőkre nézett.

– Kapcsold ki őket.

NINCS KÖZPONTI FORRÁS.

– Akkor töröld.

NINCS TÖRLENDŐ FÁJL.

– Akkor mit látok?

TERJEDÉST.

Vörös betűk jelentek meg:

MEMETIKAI KONTAMINÁCIÓ: 94,7%

Alatta:

FENNMARADÓ 5,3%: KÖZIGAZGATÁS

Az ajtó közepe ekkor kidudorodott. A koronázógép robotkarja áttörte, s a korona egyik csúcsa megjelent a résben.

– Nincs sok időnk – mondta Nerin és visszacsúsztatta a kártyát.

Merel ránézett.

– Akkor mit tegyek?

KÖZPONTI SZERZŐI JOGOSULTSÁG HELYREÁLLÍTÁSA LEHETSÉGES.

– És utána?

A RENDSZER ENGEDELMESKEDIK.

– Nekem?

IGEN.

– Meg tudom menteni a szüleimet?

VALÓSZÍNŰSÉG: 92%.

– Leállítani a tavat?

IGEN.

– Megakadályozni a háborút?

Szünet.

A HÁBORÚ DEFINÍCIÓJÁTÓL FÜGG.

– Jó, ezt hagyjuk.

Nerin hátralépett.

– És mi történik veled, ha átveszed?

Merel a gépre nézett.

A KÖZPONTI SZERZŐ A NARRATÍV RENDSZER RÉSZE.

– Magyarul?

NEM CSAK ÍR. ÍRÓDIK.

Merel arcáról eltűnt a mosoly.

Nerin a monitort nézte.

– Derrit sem irányította már a történetet.

Merel lassan bólintott.

– Csak azt hitte.

Az ajtó újabb darabja szakadt ki. A robotkar benyúlt.

– Kérjük, működjön együtt! – berregte a koronázógép. – Az erőszakos beiktatásról kedvezőtlen sajtóbeszámolók születhetnek!

Nerin a vasrúddal rácsapott a robotkarra. A kar visszahúzódott.

A főmonitoron új lehetőség jelent meg.

ALTERNATÍV MŰVELET ELÉRHETŐ.

Merel megérintette.

KÖZPONTI SZERZŐ TÖRLÉSE

Alatta:

A MŰVELET MEGSZÜNTETI A KÖZPONTI NARRATÍV KIJELÖLÉSBŐL SZÁRMAZÓ SZEREPEKET, PRIVILÉGIUMOKAT ÉS VÉDETTSÉGET.

– Az enyémet is?

IGEN.

– A sugallatokat?

VALÓSZÍNŰLEG.

– És a szüleim?

A gép hallgatott.

– A szüleim?

A MŰVELET IDEJE ALATT A GYÖKÉRCSOMÓPONT NEM VEZÉRELHETŐ.

A térkép visszatért.

BIOLÓGIAI STABILITÁS: 39%

Merel megmerevedett.

– Mennyi idő a törlés?

ISMERETLEN.

– Mennyi időnk van?

ISMERETLEN.

Az ajtó egyszerre szakadt ki a helyéről.

A koronázógép begurult. Az egyik robotkar a koronát tartotta, a másik Nerint próbálta félretolni. Nerin vasrúddal ütötte.

Merel a konzol előtt állt. A mutatóujja két felugró ablak között cikázott:

SZERZŐI JOGOSULTSÁG ÁTVÉTELE

KÖZPONTI SZERZŐ TÖRLÉSE

A koronázógép előrenyújtotta a koronát.

– Kérjük, hajtsa le a fejét.

A korona árnyéka rávetült a két villogó parancsra.

kép | Bornemisza Eszter művei, Csillag Pál fotói

Szerző
Csury Balázs

Dátum
2026. okt. 20.

REGÉNYFOLYAM TEGNAPUTÁN

TEGNAPUTÁN 23.

TEGNAPUTÁN

Új sorozatunkban folytatásos történetet indítunk, amelyben a részeket más-más szerző írja.

ELŐZŐ RÉSZ

ÜDVTÖRTÉNET

A hivatkozásaira kényes történésznek meg kell jegyeznie, hogy a derritológiai apokrif-hagyomány több irányzatot is számon tart, hogy milyen viszonyban volt a Megváltó és édesanyja, Elsabi. Jóllehet a megváltástörténet szereplőinek személyes viszonya nem képezi az utóbb több rostáláson és reformáláson átesett liturgikus irodalom tárgyát, a ránk maradt krónikák mégis egybehangzóan – és joggal – keltik fel a modern történész érdeklődését. A merelitánus teológia reformált konszenzusa ugyan elveti a perszonalizációt és a krónikák narratív bálványimádását, a korai egyházi irodalom hatalmas szereplőgárdája és a rájuk rótt teológiai szerep tagadhatatlan (erről bővebben lásd az Ovidia és Gildstern vitát[1]).

A Megváltó később sokat idézett evangéliumi mondatai, „Nem tudom”, „Bonyolult”, „Hagyj békén” nem segítenek feloldani a kérdést. Anya és fiú viszonya azért is jelentős, mert Merel édesapjáról hiába történik említés a történet elején, a cselekménybe csak később lép be. A kései SFonte-kabbalizmus ezért majd megkísérli végleg kitörölni a merelitánus hagyományból, ezt azonban bebörtönzött és kiszabadított halász-paraszti népszerűsége megakadályozta. A kabbalista képrombolás egyirányúsága mindenesetre jelzi: Merel mellett egyetlen állandó és megkérdőjelezhetetlen szereplő található a történetben: édesanyja, világrahozója, a boldogemlékűnek nevezett Elsabi.

> meglepő és tragikus

A Régens és a Trónörökös megtámadását követő interregnum a Lekvárfőző összeesküvés mellett az elbeszélés leginkább átpolitizált fejezetei közé tartozik, de az összeesküvéshez képest vékony karakterépítést tett lehetővé a krónikások számára – igaz, a történet végéhez közeledve, ennek érthető módon kevésbé érezték szükségét. Mindenesetre a drámaiságában kiemelkedő és számos szempontból meglepő és tragikus befejezés előtt a kevés meghitt jelenetek egyike a vízparti megpihenés meséje, amit a merelitánus kánon valószínűleg érintetlenül vett át az apokrif-hagyományból. A jelenet legelterjedtebb leírását illesztem ide, megőrizve a legtöbb mondat bevett változatát. A megpihenés-korpusz több apokrifben is hasonló fordulatokkal szerepel, ezért okkal feltételezhetjük, hogy valaha létezett belőle egy mára elveszett ős-leírás. A szövegben szögletes zárójelben jelzem, ahol a szövegváltozatok eltérnek egymástól.

MEGPIHENÉS A FOLYÓNÁL – ÖSSZESÍTETT, SZERKESZTETT VÁLTOZAT

Az öttagú csapat sötétedéskor ért a Frág folyóhoz. A Palota felől hullámzó szirénahangok szakadatlanul üvöltöttek az éjszakába – a Frágkapatosba vezető úton menekülők serege hömpölygött, de a szakadatlan szirénaszóban lassan megsüketültek, és ezzel hömpölygésük is alábbhagyott. Onnantól rendezett sorokban gyalogoltak, a halálos veszélyre közömbösen. Merel és társai egy ösvényen elváltak a tömegtől és a folyó egyik holtága felé fordultak. Sötétedés előtt nem tudtak volna a kereskedővárosba érni, sebeik és tagjaik fáradtsága megpihenésre buzdította őket.

Merel apja azonnal álomba merült a puszta földön. Mitike és Nerin a hatalmas zsák végein dőltek le. Elsabi fatörzsnek dőlt, a Megváltó egy nagyobb homokbucka tetejére ült és a Palota vészvillogóit nézte, amik megvilágították a süketen bandukoló menekülteket a főúton. Ahogy visszapillantott, Elsabi szemét látta fényleni. Most ketten voltak világító tekintettel: Elsabi szembogarán megcsillantak a Palota vészjelző vörös lámpái.

– Nem alszol? – kérdezte Merel.

– Az anyák nem mindig tudnak. Te napok alatt felnőttél, de az én idegrendszerem normális időben megy végig a szülés utáni rezdüléseken. Szólj, ha valami bajod lenne éjszaka, kitűnően felkészültem ilyen helyzetekre.

Kicsit hallgattak, fülükbe zúgott még a szirénahang, de a szirénán át még hangosabbnak hallották szeretteik alvó szuszogását.

– Még nem jött el az én időm, asszony – mondta hirtelen Merel. [Ezen a ponton egyes szövegekben a „Mi közöm hozzá?” vagy „Mi közöm mindehhez?” kérdés szerepel, amik bár egységesen árulkodnak a Megváltó zavarodottságáról, eltérő hangsúlyokkal jelölik ki Merel bizonytalanságát].

– Nénikéd az asszony. Hogy érted, hogy nem jött még el az időd?

– Akik gyurmázni akarnak a világgal, még nem végeztek. A régens halott, de a trónörökös is? A Krónikások krónikását valószínűleg megöltem. De az összeesküvők messzebb vannak, vagy valahogyan… hátrébb. A szakszervezetek és a kereskedők forralnak valamit, valószínűleg egymás ellen.

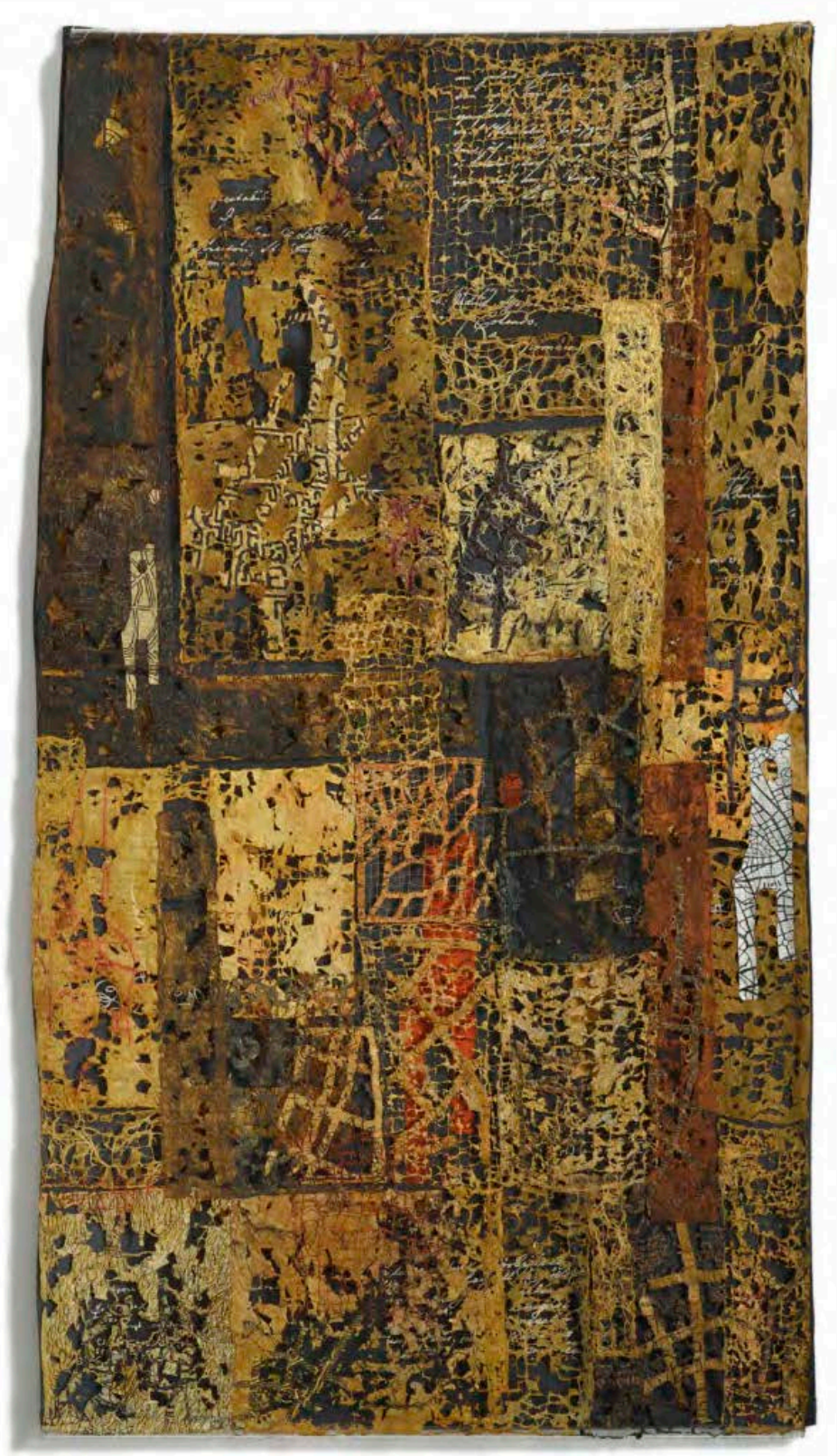
Lenézett a homokbuckáról, nehogy felébressze a többieket, de azok békésen aludtak a polipcsápokon.

– Úgy értem, nem tudom, mi most a feladatom.

Elsabi a fiát nézte, közben kezével földes göröngyöket pöckölt arrébb.

– Hogy ezt eldöntsük, előbb válaszolj. Amióta először felröppentek a Megváltó-pletykák a subderriten, meg akartam kérdezni: minek a megváltója vagy tulajdonképpen? [Elsabi kérdését egyes szöveghelyeken a következő formákban találtam meg: „Mi végre jöttél?", „Mi végre vagy itt?" „Ki vagy te?" Hogy az apokrifek ebben nem értenek egyet, arra utal, hogy fiához hasonlóan Elsabi kételyeit is több irányból közelíthetjük meg, lásd Gildstern elemzését a Megpihenés-jelenet családi és politikai áthallásairól. Mindenesetre a hagyományban csak a bizonytalanság bizonyos].

– Na látod, anya – mondta Merel –, a kérdéseink ugyanazok.

– Csak mert ha szociális megváltó vagy – folytatta Elsabi –, lenne néhány ötletem, és ideje a szakszervezetekkel szövetségre lépned. Ha forradalmár megváltó vagy, a kereskedők a te embereid, hogy megbízol-e bennük, már a te dolgod. Lehetsz az egész emberiség megváltója is, bár szerintem ez lenne a legunalmasabb megoldás. Ebben az esetben a legegyszerűbb, ha előkapod a gyógyító érintésedet és összerakosgatod a Trónörökös csontjait, hogy legyen valami közéleti legitimációd. A többi, még spirituálisabb megoldásokat elhagynám most.[2]

– Nem nagyon tetszik, ahogyan beszélsz.

– Az anyád vagyok, szóval pont leszarom, kedvesem. Láttam annyi irracionalitást, amióta melletted vagyok, ami egy apácát is cinikussá tenne.

– Mi van, ha csak az a Megváltó vagyok, aki sosem látott édesapját megváltotta a zsarnok fogságából? Az nem lehet?

– Ohó, és most vissza a magánéletbe? – Merel anyja felkacagott[3] – Apa, te, én és a többi útitársunk mind letelepedünk a szülőfaludban? Amint találok egy USB töltőt, elkezdem pörgetni a frágotthon.org-ot, biztosan jók most az ingatlanárak, ha már küszöbön a Szomszéd Birodalom inváziója és az itthoni polgárháború. Nem addig van az, kisfiam. Attól tartok, túl nagy folyamatokat szabadítottál el a birodalomban, hogy most csak úgy visszavonulj egy turné után.

– Anya, nem hiszem, hogy érted: nem akarok Megváltó lenni egy olyan országban, ahol unikornisok vérét vesszük, és titokban mindenki kémkedik valaki után.

– Én pedig azt hiszem, Merel, te nem érted: ez már nem a te döntésedtől függ.

[Merel anyjának vitát eldöntő mondatáról szinte minden fennmaradt szöveg más verziót tartalmaz. A leggyakoribbak: „a birodalomhoz tartozol", „a történelemhez tartozol", „az életed nem a tiéd többé". Különösen érdekes ezeket összevetni, mivel a verziók közti különbségek fényesen cáfolják az Elsabi-válasz nacionalista értelmezését, amit csak a kései szöveggyűjtés próbált ráerőltetni. Merel nem mint hazafi tartozik a birodalomhoz, hanem mint a történelem tárgya, tulajdona, edénye és elszenvedője].

Megint csendben voltak. Elsabi a fiához húzódott és ölébe vette a fejét. Merel engedte, hogy az anyja megsimogassa a haját.

– Okosan világít az arany szemed. Gyerekként magabiztosabb voltál.

– Hogyan tovább innen?

– Ki kell innunk ezt a poharat. Apa már megvan. Reggelre tudni fogjuk, kitört-e a háború és ki maradt élve a palotában. Talán új barátokat is szerzünk, még mielőtt eldől a sorsod. De ami a legfontosabb, végre beszélnünk kell a híveinkhez. Frágkapatoson szerzek magamnak egy töltőt, mert a telefonom már teljesen lemerült. Ha az megvan, regisztrálunk egy agitációs csatornát, merelmessiah.official, valami ilyesmi. Villámgyors kampány lesz, jól átgondolt és döntő.

– Régóta tervezed, hogy a PR-menedzserem leszel? – kérdezte Merel fanyarul, de a vicc héja alatt szomorúan.

– Fel a fejjel. A susnyáson túl a történelem vár.

[Egy általam felfedezett apokrif szerint az Istenanya ezután még elsuttogja: „Gyorsan lettél felnőtt, de remélem, sokáig velem maradsz”. A Megváltó így válaszol: „Áldott vagy az asszonyok között és áldott a te méhednek gyümölcse”, mire Elsabi finoman fültövön csapja. Az informális lezárást hivatalos üdvtörténetben nem, csak népi szájhagyományban fedeztem fel, ugyanakkor semmi sem igazolja, hogy a feltételezett ős-leírásban is szerepelt és nem csak későbbi hozzátoldás].

---

[1] Ovidia: Egy vita megnyitása. Gildstern: Az ököl simogatása. Ovidia: Káromlások. Gildstern: Egy vita lezárása. A szövegek a Frágliget folyóirat gondozásában jelentek meg.

[2] A mereliánus teológiának utóbb nem kevés fejfájást okozott a Megváltó világrahozójának látványos és félreérthetetlen ateizmusa.

[3] Lásd a Nevető Istenanya ábrázolásokat a reform előtti mereliánus ikonográfiában.

kép | Bornemisza Eszter művei, Csillag Pál fotói

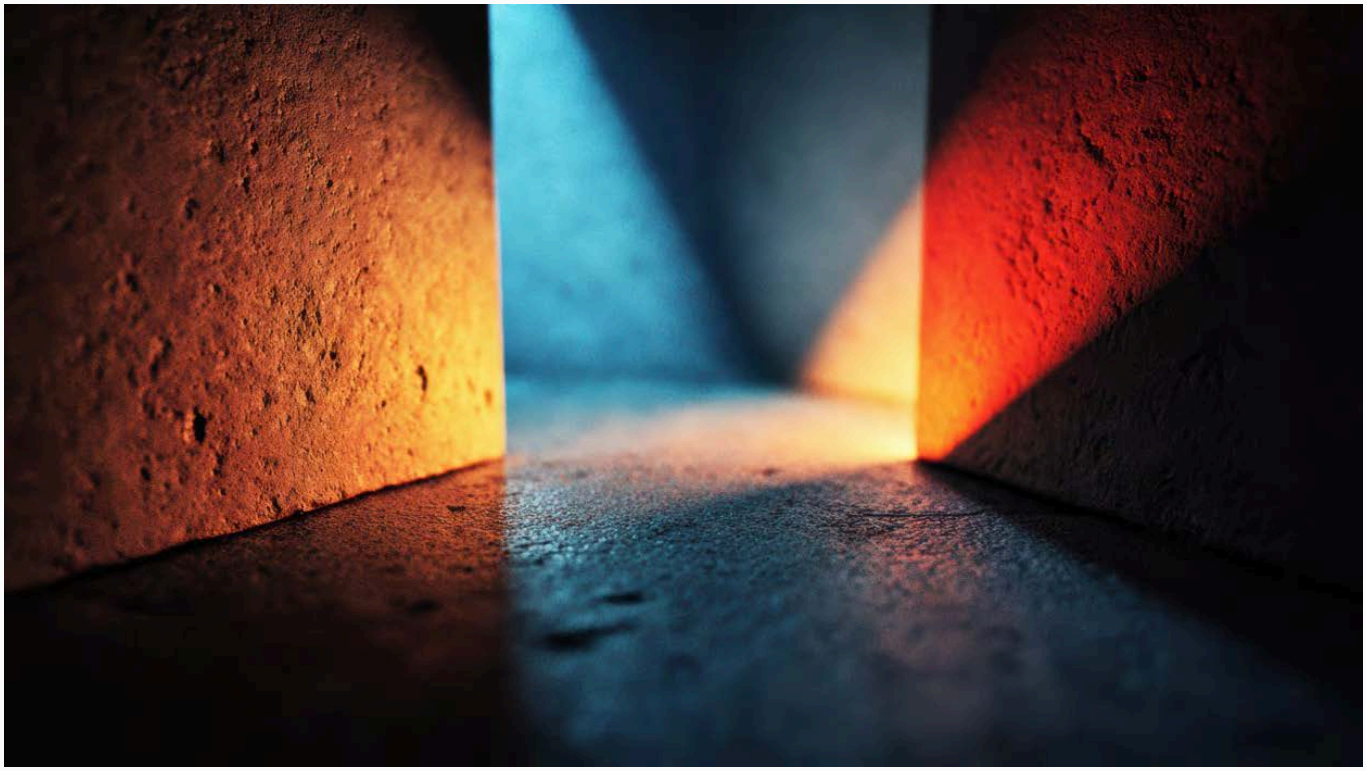
Szerző
Vörös István

Dátum
2026. okt. 15.

VERS SZÓ_KÖZ

A SZABADSÁG ÚJ LAKÓI

SZÓ_KÖZ: SZABADULÓSZOBA

Szabadulószoba vagy
börtönt-játszó szoba?
Ha valahonnan ki kell jönnöd,
mert bent vagy; ha valahová be
kell menned, mert kint vagy,
valami nincs a helyén. Ha sikerül
mégis: kijössz, bemész –
rendbe jön valami?

Az új felvilágosodás kitörés
a börtönt-játszó szobából.
Nem kezdődött új korszak
az utóbbi bő tíz évben. A sötétek,
szürkék, setétkék, mélybarnák,
ördögkékek, patanyom-felhősek,
ördögszarv-szúrtak kora nem jött el.

Nemcsak harc van. Pontosabban
a harc nincs, aki harccal akar elérni
bármit: a nemlét tolmácsa, be-
csempészője, kéme, ügynöke,
szolgája, szállászcsinálója, termesztője,
szaporítója, fattya és
léprecsaltja.

A sötét felvilágosodás betörés
a szabadulószobába.
Új korszak kezdődött
az utóbbi bő tíz évben. Új utóbbi
száz év, még újabb utóbbi ötszáz.
A világosak, selyem-szürkék,
napsárgák, halványzöldek,
emberkékek, szárnysuhanás-felhősek,
angyalszáj-csókoltak kora jött el.
Aztán ment is tovább. A harcot
egy puskalövés nélkül betiltották.
Pontosabban betiltás nincs,
csak önkéntes lemondás:
mindenki a lét tolmácsa, be-
költözője, szállásadója, pincére,
kollégája, szabója, üzletfele,
szerelmese, polgára és
polgármestere.

Mától kezdve nem szabad
elhagyni a szabadulószobát,
nem szabad benne lenni
és nem szabad beköltözni.

Holnaptól kezdve tilos
elhagyni a tiltott szobát,
tilos nem lenni,
tilos a halál. Aki mégis megteszi,
ki-kezdetezzük, öröklétbe
törjük, azonossá tesszük
saját magával.

Ekkor tűnik el
egyik percről a másikra

az emberiség. De a szoba
nem marad lakó nélkül.

kép | vecteezy.com

Szerző
Csongor Andrea

Dátum
2026. okt. 19.

PRÓZA SZÓ_KÖZ

MAGÁBAN TART

SZÓ_KÖZ: SZABADULÓSZOBA

Kezdetben négyen voltunk, és egy teljes órát kaptunk. Mostanra negyedóránk maradt, hogy kiszabaduljunk. A sötétben csak némi rózsaszínes köd gomolyog a kamrákban, és furcsa hangok szűrődnek be. Sehol egy ablak, csak falak mindenfelé és otrombán kerek üregek. Az ütemes dobogástól borsódzik a hátam, a falon futó vezetékek is remegnek. Mozog, mocorog minden, néha az egyensúlyomat vesztem, és belelépek a zavaros tócsákba. Szörcsögés és homokcsikorgás zaja hallatszik, időnként torzult mondatfoszlányok lebbennek az arcomba. Visszhangzik minden pisszenés. Néha mintha kívülről törnék az épületet. Csak tapogatózom, miközben tudom, hogy meg kell találnom a kijáratot. Csak ezt tudom, és csak ez az, amit tudok. Ketten elvesztek a kanyarulatokkal teli útvesztőben, a harmadik társam mindörökre maradni akar, beköltözött, sátrat vert. Én még keresem a szabadulást, de az erőm percről percre fogy. Ráncos, hálós hártya lóg a plafonról, hajamba akad egy tépés.

> rések és átjárók

Még hat perc. A szobákat gyűrött falak, tákolt dúcok választják el. Kinek jutott eszébe ez a textúra? Miféle elme hozta létre? A két, majdnem egyforma házrész között mély hasadék alakult ki, valami kérges folyosó köti össze a kettőt, ezen fejvesztve átrohanok. A túloldalon állott szag terjeng, egyre fogy az oxigénem. Egy utolsó nagy levegőt veszek. A zegzugok végén létrejött rések és átjárók újabb szobákba és kamrákba vezetnek. A berendezési tárgyak idegenek. A kapcsolótábla apró, szövettel burkolt, vizenyős képlet, a lépcsőház fala undorítóan nedves. Mégis megnyomok néhány gombot: ki kell jutnom innen. A tér magába zár, megtart, nem ereszt.

Egyre közelednek a falak. Ekkor zseblámpa fénye villan fel, imbolyog, rávetül a falra. Nem az én zseblámpám, az enyém már régen elhalványodott, kihunyt. Nem én mozgatom a fényt, nem is én pásztázok vele. Ő forgatja. Végigsiklik rajtam, bevilágítja teljes alakomat, és amikor hirtelen beugrom neki, megáll az arcomon. Bevillanok.

Soha többé nem mehetek ki innen, hiszen rögzített, bevésett, most már örökre megőriz magának. Ha akar, bármikor felidéz. Benne élek, nem fakulok, soha többet nem tud kiűzni. Még egy ideig mardosom, marcangolom, rágom, azután én is megszelídülök, mint a többiek.

kép | vecteezy.com

Szerző
Cseszneky Miklós

Dátum
2026. okt. 28.

NOVELLA SZÓ_KÖZ

VÉSZKIJÁRAT

SZÓ_KÖZ: SZABADULÓSZOBA

A recepción Stefannak háromszor kellett aláírnia ugyanazt a nyilatkozatot. Először azt, hogy saját akaratából érkezett. Másodszor, hogy érti a döntés következményeit. Harmadszor pedig, hogy az előző két aláírás között nem változott meg semmi.

Ezen elmosolyodott.

– Volt már, aki a harmadiknál meggondolta magát?

A recepciós felnézett.

– Természetesen.

– És akkor?

– Hazament.

A válasz egyszerűsége megnyugtatta.

Két éve készült erre a napra, bár sokáig nem tudta, hogy készül. Eleinte a bal lába fáradt el hamarabb, aztán egy reggel az inggomb nem akart átmenni a lyukon. Sokáig nézte a két kezét, mintha azok rontottak volna el valamit. Később megtanulta, hogy az embernek milyen sok apró izomra van szüksége, hogy egyetlen gombot átnyomjon egyetlen lyukon. Olyanokra, amelyeknek még a létezéséről sem tudott.

A teste lassanként tárggyá vált. Olyasmivé, amit vinni, emelni, forgatni kell. Még benne lakott, de egyre kevésbé érezte magát otthon.

Az orvos nem mondta meg, mennyi ideje van. Hónapokat emlegetett, éveket, statisztikákat. A végén hozzátette, hogy minden eset más. Stefan azt kérdezte, mikor jön el a nap, amikor már nem tudja majd megvakarni az orrát. Az orvos erre sem tudott felelni.

A kapszula kisebb volt, mint a fényképeken. Fehér, fényes felületű dodzsemszerű tárgy, lekerekített szélekkel. Egy pillanatra kifejezetten szépnek tűnt.

– Mint egy futurisztikus koporsó – mondta.

A mellette álló ápolónő nem reagált.

– Vagy mint egy szabadulószoba.

Régen egyszer elment egy ilyen játékra a lányával. Pincében kellett megtalálniuk három kulcsot, miközben a falon a vörös számláló visszafelé pergett. Amikor tizenöt perc maradt, a lánya pánikba esett. Ő akkor megmutatta neki a vészkijáratot.

Nem kell félni, mondta. Ez csak játék. Ha akarjuk, bármikor kimehetünk.

A mondat most váratlanul eszébe jutott.

A testében nem volt vészkijárat.

Ezért jött ide.

Beült a kapszulába. Az ápolónő segített elhelyezni a lábát. Ezt különösen utálta. Nem a segítséget, hanem a pillanatot, amikor valaki megemelte a bokáját, és a lába engedelmes tárgyként követte az idegen kezet.

– Így jó?

– Jó.

A fedél lassan rácsukódott. Odabent tompa fény izzott. Egy hang elmondta, hogy még megszakíthatja a folyamatot.

Stefan becsukta a szemét.

Még egyszer megkérdezték tőle, biztos-e a döntésében. Bólintott. Nem érzett semmi különöset. Talán csak fáradtságot. Megkönnyebbülést, hogy nem kell többé számon tartania az utolsó dolgokat. Az utolsó zuhanyt. Az utolsó sétát. Az utolsó alkalmat, amikor még fel tud állni egy székből. Az utolsó mondatot, amit segítség nélkül ki tud mondani.

Most már nem lesznek utolsó alkalmak.

Csak ez az egy.

A fény elhalványult. Valami viszketni kezdett a jobb szemöldöke fölött. Először nem törődött vele. Aztán felemelte a kezét. A karja lassan indult meg, mintha víz alatt emelné. Félúton megállt. Várt, majd újra megpróbálta. A mutatóujja hozzáért a homlokához, csak néhány centivel lejjebb.

Majdnem.

Nevethetnékje támadt. Két év alatt megtanulta, hogy az élet nagy része néhány centiméterből áll. A pohárig. A kilincsig. A villanykapcsolóig. A saját arcáig.

Megpróbálta még egyszer. Most közelebb ért. És ekkor eszébe jutott, hogy talán holnap sikerülne.

Holnap.

A szó úgy hangzott, mintha valaki véletlenül ott felejtette volna. Hónapok óta kerülte. Holnap felhívom. Holnap elolvasom. Holnap megpróbálom.

Holnap.

Kinyitotta a szemét, és megpróbált feljebb csúszni. Nem sikerült. Oldalra fordította a fejét. A kapszula belseje hirtelen kisebbnek tűnt. Kereste a gombot. A kart. A vészkijáratot. Nem emlékezett rá, hogy hol van. Amikor elmagyarázták, nem figyelt.

Mert akkor még nem akart kijutni.

– Meggondoltam magam – lihegte.

A hangja idegenül kongott a parányi térben.

A jobb válla fölött meglátott valamit. Egy kapcsolót. Talán az lesz az. Nem volt messze. Csak néhány centi.

Felemelte a karját. A könyöke remegett. Az ujja elindult fölfelé. Most először nem haragudott a kezére. Várt rá, mintha lassan mozgó állat volna, amelyet nem szabad megijeszteni.

Gyerünk!

Még egy kicsit.

Érezte a szívverését. Érezte a nyelvét a szájában. A verejtékcseppeket a tarkóján. A jobb sarkát, ahogy hozzáért a kapszula falához. Érezte a mellkasa emelkedését.

Évek óta nem érezte ennyire a testét.

Az ujja közeledett a kapcsolóhoz. Már alig maradt köztük valami. Egy ujjperc. Talán kevesebb.

Aztán a karja megremegett.

Megállt.

Stefan nézte a kezét.

Várt.

Mint aki egy bezárt szobában végre megtalálta a kijáratot, és most azon gondolkodik, elfordul-e még a kulcs a zárban.

kép | vecteezy.com

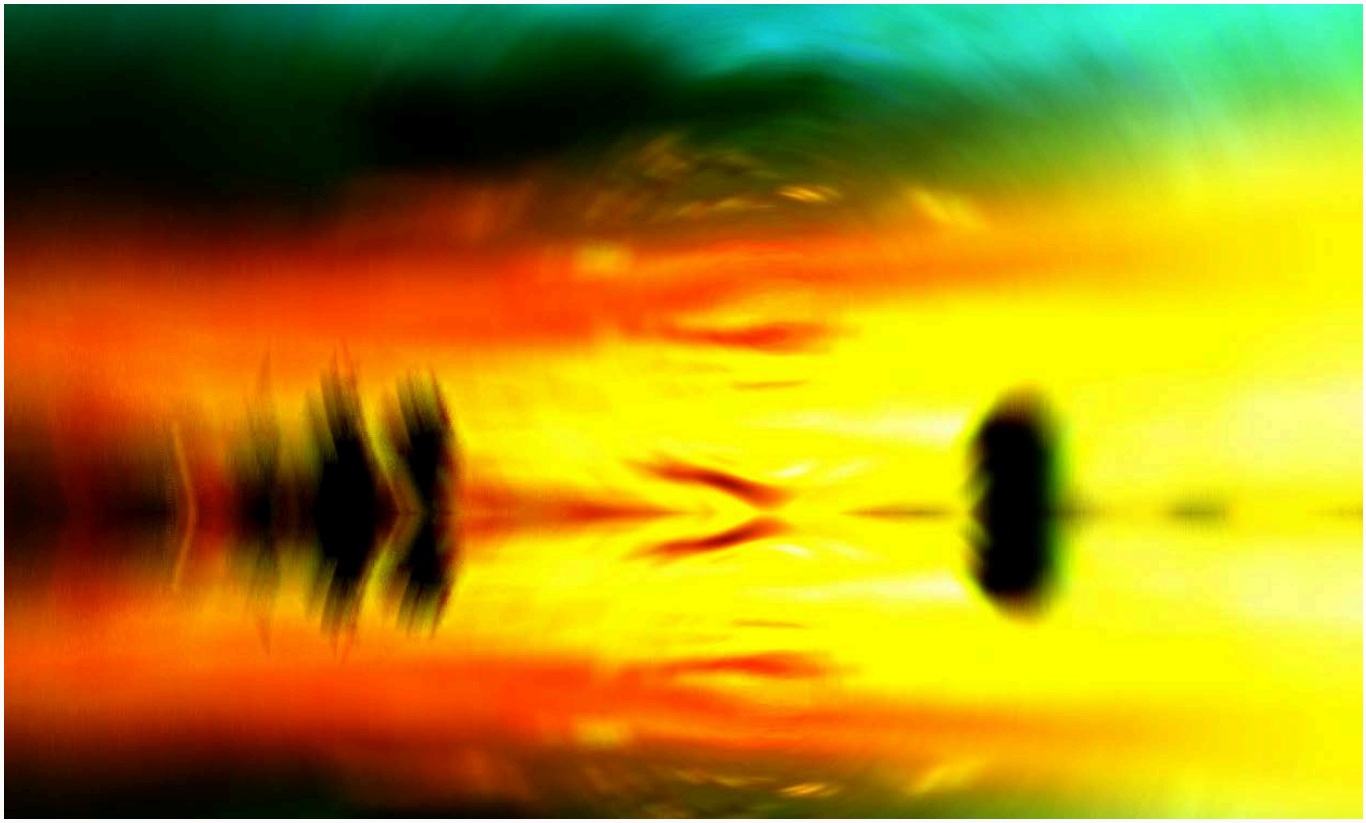
Szerző
Ács József

Dátum
2026. okt. 25.

VERS SZÓ_KÖZ

MÁRVÁNYLÉPCSŐN

SZÓ_KÖZ: SZABADULÓSZOBA

Már készül az ágy, ahonnét felröppen.
Már nyílik az út, és tárul az útközben.
Már eljátsszák veled anélkül, hogy hagynád.
Már építik a színpadot, hogy majd lebonthassák.
Már kigöngyölték *azt* a csontfehér vásznat.
Már elküldték, hozzák: a szállítás pár nap.
Már nem érdekel az sem, mit lehetne tenni.
Már nem rejted el, amire nem kíváncsi senki.
Már beletört, amit hosszan erőltettél.
Már átnézték, amit még kezedbe se vettél.
Már régóta tudják, amit te nem tudsz meg soha.
Már üresen tátong a csempés előszoba.
Már benyitnál bátran – ha lenne hova.
Már lemondták, törölték, visszaadták.
Már nem mossák ki: munkanadrág.

Már rég elfeledted, akitől féltél.
Már késő a számadás: végére nem érnél.
Már fel sem riadsz, ha megzörren a zár.
Már kikészítették, ami végleg visszajár.
Már mások ülnek a körhintán, a hullámvasúton.
Már indulhatsz vissza, ha átmész az úton.
Már legyintenek, ha feltűnsz közöttük.
Már nem veszik észre, ha korábban elmész.
Már elgazosodtál, s közelít a kertész.
Már nem mond semmit, ha munka közben felnéz.
Már vasalják az inget – fel sose vetted.
Már sorolod, de hiába: mert hiába tetted.
Már nincsenek szavak, csak pergő gyöngyszemek.
Már nincsenek művek, csak szétfoszló ötletek.
Már nem találod sehol a régi könyveket.
Már válogatják, amit majd úgyis összeöntenek.
Már összeírták mind az elkésett kérdéseket.
Már tudják, hogy kérdezni a végén lehet.
Már lezárult a farsang, a hűhó, a hajcihő.
Már megvették a könyvet, de sajnos nem jut rá idő.
Már fáradt a futó a szigeten, de bevégzi utolsó körét.
Már ellobbant a láng, de még nincsen sötét.
Már gyűlnek az árnyak a lomb közt, száz alakban.
Már világít a Szíriusz, de még láthatatlan.
Már téged is utolért, s azt súgja: mehetsz.
Már készülsz rá, hogy majd visszaintegetsz.
Már elönti a szádat a furcsa, fémes íz.
Már lerúgtad a cipőd, de még hideg a víz.
Már tudjuk, helyrehozhatatlan, csak nem hisszük el.
Már megtörtént, pedig nem követtük el.

kép | vecteezy.com

Szerző
Cselik Ágnes

Dátum
2026. okt. 30.

NOVELLA SZÓ_KÖZ

ALIGÁTOR ALCATRAZ

SZÓ_KÖZ: SZABADULÓSZOBA

Nem értem, miért verik a rácsot, miért akarnak kitörni, hát nem látják, hogy mindez az ő érdekeiket szolgálja, hogy nekünk a biztonság az első, az ő biztonságuk, de legfőképp a miénk, hogy biztonságban legyünk tőlük, mert veszélyesek ám, meglepően szívósak és makacsok is. Mind ugyanolyanok, mind ugyanazt hajtogatják, hogy szabadság, meg kegyelem, pedig nem mi kényszerítettük őket ide, maguktól jöttek, úgymond menekültek, bevándoroltak, mert a földjük veszélyes, legalábbis ezt mondják, hát mi tehetünk erről? Nem, ugye? Akkor miért mi küzdjünk meg a következményekkel? Itt is veszélyes, most már ők is tudják, elég körülnézni, és visszasírják a helyet, ahonnan eljöttek, mert a ketrecek az aligátoroktól hemzsegő mocsár felett állnak. Innen nincs hova menni. Maradjanak a többiek szépen otthon, oldják meg, vagy öljék meg egymást, bánom is én, semmi közöm hozzájuk. De nem, ezek ide jöttek, a szabadság és a lehetőségek hazájába, hát tessék, itt vannak, éljenek a lehetőségekkel. Erre követelőznek, visítoznak, ha összefogdossuk őket, sőt, néhányan egyenesen ellenállnak, a jogaikra hivatkoznak. Sokan is vannak, egyre többen, csak zúdulnak, nem is tudom, mit képzeltek, majd tűzijátékot rendezünk a

tiszteletükre és eltartjuk őket? *„… akik bent vannak, bármit megadnának, hogy kijussanak, akik pedig kint, hogy bejussanak*."

> nem embernek való

Kész őrület, tényleg meg kell bolondulni. Meg kellene szabadulni tőlük, ha mindtől nem is lehet, legalább ezektől, akik itt vannak a rácsok mögött, hogy ne ricsajozzanak, csendesedjenek el szépen, legyen végre rend és béke, de leginkább csönd. Értsék már meg, hogy nem bírom tovább, nem embernek való ez a meló, egyszerűen nem lehet megfizetni a kínt, amit nap mint nap ki kell állnom, de hamarosan véget vetek az egésznek, és rájuk nyitom az ajtót, úgyis ezt akarták, hogy kiszabaduljanak, hát tessék, le is út, fel is út, és akkor az alligátorok komótosan bemásznak a ketrecekbe, és elvégzik a dolgukat. Megszabadulnak ők is, én is, igen, azt hiszem, ez lesz a megoldás, sőt, ha jobban meggondolom, talán ez az elvárás, csak nem akarták így, egyszerűen megmondani, megvárták, hogy rájöjjek magamtól. Mi másért tették volna a gyűjtőtábort ide, a hüllőktől hemzsegő mocsár közepére. Azért szerencse, hogy van eszem, anyám is mindig azt mondta, használjam a józan eszemet, és most éppen azt teszem, józan vagyok, talán sosem voltam józanabb. De mielőtt kinyitom az ajtókat és kiszabadítom a foglyokat, magamhoz veszek egy kis szíverősítőt.

kép | vecteezy.com